

İRFAN

Nº 55 İyun - 2011 İctimai fikir jurnalı 3 AZN

adab
va
nəzakət

İRFAN

İyun/2011/№:55
ictimai fikir jurnalı
Dövlət Reyestr №: 1763

Təsisçi:
İpəkyolu MMC

Redaktor:
Nurlan MƏMMƏDZADƏ

Məsul katib:
Elşən RZAYEV

Məsləhətçi:
Dr. Abbas QURBANOV

Abunə və reklam işlərindən məsul:
Niyazi YUSIFOV
Tel: 051 920 79 14

Redaksiya heyəti:
Akademik
Vasim MƏMMƏDƏLİYEV
Prof.Dr. Şahin XƏLİLLİ
Dr.Siracəddin HACI
Dr.Alpay ƏHMƏDOV
Eldəniz SALMANOV
Ramiz MƏMMƏDOV
Səadət MÜRŞÜDOVA
Arif HEYDƏROĞLU
Akif HÜSEYNOV
Fuad QULİYEV

Kompyuter dizaynı:
Ülvi MƏMMƏDOV
Copyright 2011 © All Rights Reserved
Created and supported by "irfan"

Foto:
«İRFAN»

İllik abunə qiyməti:
Ölkədaxili 30 manat
Xarici ölkələr üçün 60 avro

Ünvan:
Bakı şəhəri,
Cəfərov Qardaşları küç. 16
Tel: (+994 12) 492 32 23,
493 02 93

www.irfandergisi.com
E-mail
irfandergisi@yahoo.com

Jurnalın materiallarından istifadə edərkən istinad
zəruridir. Müəllifin mövqeyi ilə redaksiyanın
mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.

Əziz Oxucu!

İrfan jurnalı yenə də görüşünüzə gəldi. Bir-birindən maraqlı, sevərək oxuyacağınız yazılarıyla. Sima olaraq tanımasanız da, adını eşitdikdə və ya oxuduqda özünüzə yaxın hiss etdiyiniz dəyərli yazarların salamını gətirdik yenə sizə. Və təbii ki, ürək sözlərini, paylaşmaq istədiklərini. Keçən sayımızı nümunəvi insan modelinə həsr etdik. Bu sayımızda isə ana mövzumuz əxlaq ağırılıqlı oldu. Gözəl dinimizin bizə təlqin etdiyi gözəl əxlaqa sahib olmaq üçün nələri etməli, nələrdən çəkinməli, kimləri örnek almamışlıq? Bütün bu suallara yeni sayımızda cavab tapacaqsınız.

Əziz Oxucu!

Jurnalımızı vərəqləyərkən “Əxlaqlı Olmaq” məqaləsi ilə kimlərə qarşı və necə əxlaqlı olacağımızı bir daha xatırlayacaqsınız. Başqa bir yazarımızın qələmə aldığı məqaləsindən əxlaqın “İnsanlıq Borcumuz” olduğunu oxuyacaqsınız. “İslamda Hərb Mədəniyyəti” yazısında hətta müsəlmanların döyüşdə də ədəb-əxlaq çərçivəsindən çıxmadiqlarının şahidi olacaqıq. “Islam Gözəl Əxlaqdır” başlıqlı məqalədə dinimizin əxlaqa verdiyi dəyərdən xəbər verir. Həmçinin əxlaqi dəyərlərə verilən dəyəri “Əmanət Şüuru”ndan oxuyacaqsınız. İslam dünyasında özü-nəməxsus yeri olan mübarək üç ayların gəlişi ərəfəsində sizə “Mübarək Üç Aylar” yazısını təqdim edirik. Möhtərəm yazar, könül insanının qələmindən sözüllən “Ədəb və Nəzakət” başlıqlı yazı isə həyatınızda yeni bir ciğır açacaqdır. Qloballaşan dünyada insanlarla bir-biri ilə asanlıqla əlaqə qurduğu ərəfədə “Face-face Allaha çağırmaq” yazısını bəyənərək oxuyacaqsınız. “Dünyadan Axirətə 0 km.” məqaləsi gedəcəyimiz yeri unutmamalı olduğumuzu xatırladır. Jurnalımızın müxtəlif rubrikalarında çıxış edən bir yazarımızsa sizə bu sayımızda yepyeni bir hekayəsini ərməğan etdi: “Oddan doğulanlar”. Örnək axtaran gənclərimizə örnek seçimində kömək edəcək “Musab bin Umeyr”in həyatından bəhs edən yazı da səhifələrimiz arasındadır. Bir sözlə jurnal səhifələrimiz hərmişəki kimi bir-birindən maraqlı yazılarla, məlumatlarla doludur. Sevərək oxuyacaq, oxuduqca bir az da sevəcəksiniz.

İrfanla irfana doğru!..

*Sorma hər kişinin əslin izzətindən bəllidir
Söhbəti irfan görənlər xidmətindən bəllidir.*

Nəsimi

İSLAM GÖZƏL
ƏXLAQDIR
Aqil ƏLİYEV
8

İNSANA YALAN
SÖYLƏMƏYƏN,
ALLAHA DA YALAN
SÖYLƏMƏZ
Dr. Mehman İSMAYILOV
10

İNSANLIQ BORCUMUZ
Nizami ƏFƏNDİYEV
12

DÜNYADAN
AXİRƏTƏ 0-KM
Eldar KƏRİMÖV
16

FACE-FACE ALLAHIN
DİNİNƏ ÇAĞIRMAQ
Salih Zeki MERİÇ
18

ACLAR
Tağı ŞAHBAZİ
20

İSLAMDA HƏRB
MƏDƏNİYYƏTİ
Rövşən ƏHMƏDOV
22

ŞƏRQİN İNCİSİ
BAĞDAD
Ömər MƏMMƏDOV
24

ƏXLAQLI OLMAQ
Nurlan MƏMMƏDZADƏ

4

ƏDƏB VƏ NƏZAKƏT
Osman Nuri TOPBAŞ

28

ƏMANƏT ŞÜURU
Mübariz ƏLİOĞLU

26

SƏNİ HARADA
TAPA BİLƏRİK?
Elşən RZAYEV

6

MÜBARƏK ÜÇ AYLAR
Saleh ŞİRİNOV

14

XX ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ
MEHMED AKİF VƏ
AZƏRBAYCAN TÜRK
YAZIÇILARI ARASINDA
DÜŞUNCƏ VƏ İDEYA BAĞLARI
Dr. Fazıl MUSTAFA

38

MÜDRİKLƏRDƏN
ÖYÜDLƏR
Akif HÜSEYİNLİ
35

MƏDİNƏNİN İLK
MÜƏLLİMİ MUSAB BİN
ÜMEYR
Hasan Enes ÜNLÜ
36

MÜƏLLİMİN
GÜNDƏLİYİNDƏN
41

ODDAN DOĞULANLAR
Məmməd
MƏMMƏDZADƏ
42

AĞDAŞIN ÜÇ
MƏCHULU
Adem ŞAHİN
44

ÖYRƏNİLMİŞ
ÇARƏSİZLİK
İsmayıllı VƏLİYEV
46

SUAL-CAVAB
Anar QURBANOV
48

HİKMƏT LÖVHƏLƏRİ
Kamran MƏMMƏDOV
50

HƏYAT DƏFTƏRİNDƏN
Niyazi YUSİFOV
53

XƏBƏR
54

ƏXLÄQLI OLMAQ

Kimə, nəyə və necə?

Məna baxımından əxlaq xulq sözünün cəmi olub; xasiyyət, məziyyət, xarakter toplusudur. Əxlaq yaxşı və pis olmaqla iki qismə ayrıılır. Biz pis əxlaqa əxlaqsızlıq da deyirik. Əxlaqi dəyərlərin yüksək olması toplumların, ümumilikdə bütün dünyanın rifahını təmin edir. Yalnız ilahi vəhylə dəstəklənmiş əxlaq qaydaları doğrudur və insanlıq üçün faydalı sayılır. Əxlaq insanın özünə, ailəsinə, yaxınlarına, ətrafındakı insanlara, hətta heyvanlara, bütövlükdə Allahın yaratmış olduğu bütün məxluqata qarşı necə davranışlığını nizama salan bir dəyərdir. Müqəddəs kitabımız Qurani-Kərimdə bu-yurulduğu kimi insan başıbos buraxılmamışdır və heç kim özünü başıbos zənn etməməlidir. Kim öz həyatını ilahi nizam çərçivəsində nə qədər yaşayırsa, məhz bir o qədər əxlaqlıdır. Elə buna görə də əxlaqi dəyərlər baxımından insanlığın ən öndə gedəni, birbaşa Allah tərəfindən əxlaqi tərif edilən insan Rəsuli-Əkrəm (s.ə.s)-dir. Onun üçün Qurani-Kərimdə “**Şübhəsiz ki, sən böyük bir əxlaq üzərindəsən!**” (əl-Qələm, 4) buyurulmuşdur. Həzrət Peyğəmbər də bunu bir hədisində “Məni Rəbbim təriyə etdi və əxlaqım gözəl oldu” şəklində ifadə etmişdir. Onun əxlaqına dair tez-tez misal gətirilən Hz. Aişənin bir sözü var: “Onun əxlaqı Quran idi”. Məhz bu kriter bir az əvvəl qeyd etdiyimiz gözəl əxlaqın ilahi nizama tabe oluşumuzun nisbətində mümkünlüyü fikrini dəstekləyir.

Hər Peyğəmbər hədislərindən birində buyurur: “*Peyğəmbərlərin (insanlara) söylədiyi ilk sözlərdən biri də “utanmirsansa istədiyini et” olmuşdur.*” Buradan görürük ki, həya və utanma duyğusu insanları əxlaqlı olmağa sövq edir. Həya pərdəsi yırtılmış bir insandan əxlaqlı olmayı gözləmək tamamən yersizdir. Ən Ali İnsan insan kimə qarşı əxlaqlı olacağını dərk edəndir. İnsan ilk növbədə onu yaradan Uca Allah qarşısında əxlaqlı

davranmağın zəruriliyini dərk etməli və buna uyğun həyat sürməlidir. Bunun nümunələrini peyğəmbərlərdə və Haqq dostlarında kifayət qədər görməkdəyik. Allaha qarşı əxlaq sahibi olmaq Onun əmr və qadağalarına riayətlə başlayır. Bunun ən zirvəsi isə ehsan duyğusuna sahib olaraq, insanlara qarşı edilməsi xoş olmayan hərəkətləri tək qaldıqda da etməməklə gerçəkləşir. Davudi-Tai həzrətləri bir dəfə belə buyurdu: “İyirmi il Əbu Hənifə həzrətləri ilə birlikdə oldum. Bu zaman ərzində diqqətlə həyatını izlədim. O mübarək insan nə tək olanda, nə də yanında başqaları olduqda əsla başıaçıq oturmadi. Heç vaxt istirahət edərkən ayaqlarını uzatmadı. Bir gün özündən soruşdum:

“- Tək olarkən ayaqlarınızı uzatmaqdə bir eyib varmı?”

Mənə belə cavab verdi:

“- Uca Allahın qarşısında ədəbli olmaq daha üstündür.”

Nə qədər də böyük bir söz. Bu söz sahibinin əxlaq və ədəbinə heyran qalma-maq əldə deyil!..

Allaha qarşı əxlaqlı olmaqdan sonra Onun Rəsuluna qarşı ədəb-ərkana riayət gəlir. Belə ki, Qurani-Kərimdə Allah-Təalanın Rəsulullahla münasibətdə, tabe olunacaq əxlaq normativlərindən söz açan ayələr vardır. Bu ayələr əsri-səadət dövründə yaşayan insanlara şamil olduğu kimi, bizi də əlaqələndirir. Çünkü Quranın başqa bir ayəsində “**Bilin ki, aranızda Allahın Rəsulu var**” (əl-Hucurat,) buyurulmaqdadır və burada zaman ifadə edilməmişdir. Beləliklə Hər zaman möminlərin özlərini Rəsulullahın yanında hiss etməsi aşilanır.

Allah ən gözəl tərbiyəçi, Rəsulullah da ən gözəl nümunədir. İslami tərbiyə bu qayda üzərində qurulmuş və insanın bütün məxluqata qarşı ölçülü davranması

əmr olunmuşdur. İslama mənsub olan bizlər hətta Allahın məxluqatından olan heyvanlarla münasibətdə diqqət ediləcək xüsusların olduğunu dərk edərək ilahi əxlaqla əxlaqlanmağa cəhd etməliyik. Çünkü əxlaq və ədəb insanın dünya və axırət səadətini təmin edən ən vazkeçilməz ünsürlərdir. Boşuna deyilməmişdir ki;

*“Ədəb bir tac imiş nuri-Xudadan
Gey o tacı, əmin ol hər bələdan.”*

*Kim öz həyatını ilahi nizam
çərvivəndə nə qədər yaşayırsa,
məhz bir o qədər əxlaqlıdır. Elə buna
görə də əxlaqi dəyərlər baxımından
insanlığın ən öndə gedəni, birbaşa
Allah tərəfindən əxlaqi tərif edilən
insan Rəsuli-Əkrəm (s.a.s)-dir. Onun
üçün Qurani-Kərimdə “Şübhəsiz ki,
sən böyük bir əxlaq üzərindəsən!”
(əl-Qələm, 4) buyurulmuşdur.*

Bu gün cəmiyyətlərdə get-gedə əxlaqi dəyərlərin erroziyaya uğradığını və əxlaqsızlığın vüsət tapdığını müşahidə edirik. Dünyanın qloballaşması ilə insanlararası əlaqələrin asanlaşması və dünyanın hərəsində yaşamasından asılı olmayıaraq hər kəsin öz fikirlərini, sahib olduğu milli-mənəvi dəyərləri digər insanlara, hətta bütün dünyaya asanlıqla nümayiş etdirə bilməsi mümkün hala geldi. Bundan istifadə edərək digər insanlara öz həyat tərzini aşılamağa çalışan şəxslər mövcuddur. Hər kəsin öz qabındakını sadəcə qonşusuna deyil, digər insanlara təqdim edə bildiyi bir dünyada yaşayırıq. Buna görə öz milli-mənəvi dəyərlərimizi, İslam əxlaqımızı doğru təmsil etməli, insanlara müsəlman şəxsiyyəti modeli olmalıdır.

SƏNİ HARADA

TAPA BİLƏRİK?

Ruhun örtüsü əxlaqdır. İnsan necə ki, paltarını təmiz saxlamaq, kir-lətməmək istəyirsə, ruhun örtüsü olan əxlaqına da bir o qədər diqqət yetirməlidir. Siz heç vitrini səliqəsiz, çirkli bir dükandan alver etmək istəyərsinizmi? Xeyr! Məhz hər insanın ruhunun vitrini onun əxlaqidır. Bir insanın ruhu nə qədər sağlam və təmizdirssə, əxlaqı da o qədər gözəldir.

Yaradılışdakı mahiyyət etibarı ilə hər insan ləkəsiz, tərtəmiz, üzərinə hər şey yazıla biləcək bir kağız və şəkillənməyə əlverişli bir mum, qəliblərə tökülməyi gözləyən kövhər kimi dünyaya gəlir

Təmiz fitrət kirlənib pozularsa, insan ikinci fitrət qazanır. Yumurtadan çıxan bala quş uçmasa da yenə “quşdur”. O, yaradılışdan uçmağa əlverişlidir. İlk başda

qaçıb sıçradığını, yixila-dura uçmağa çalışıdığını görüb “bu quş uçacaq” deyərik. Ancaq xarici bir səbəb nəticəsində quşun uçma qabiliyyəti məhv olarsa, hər nə qədər quş olsa da uça bilməz.

Əxlaqsızlıq da belədir. Uçmağa əlverişli bir quşun qanadlarını qırma, sıkəst qoyma və bu qabiliyyətlərini qəfəslərdə öldürmə əvvəlki ilk fitrəti korlaşdırıb, ikinci bir fitrət ilə uça bilməyəcək hala gətirməkdir. İradənin süi-istifadəsinə və xarici faktorlara görə fitrəti korunan bir insan ikinci fitrət qazanmış, təmiz yaradılışını kır-lətmiş olur.

İnsan əxlaqi keyfiyyətlərini itirməklə vicdanını söndürür, yaradılışını korlayır, özünü bütün işiq qaynaqlarından məhrum edir, qaranlıqlara qərq olur və əslində əvvəldən təmiz olan yaradılışının üzəri-

nə qara ləkələr salır. İnsan əxlaqi keyfiyyətlərini qorumaqla əslində təmiz olan yaradılışını və paklığını qoruyur. Deməli, əxlaq əsl, əxlaqsızlıq isə sonradan meydana gələn bir xislətdir. Yaradılışda təmiz olan fitrət sonradan kirlədilər, ilk başdakı halı qorunmaz, imdadına yetişilməz və bu yolda lazımı tədbirlər görülməzsə, insanların əxlaqsız olması, ağliniza gələcək bütün pisliliklərə yem olması mümkündür.

Bu gün müasir dünyanın içində yaşadığı əxlaqi böhranın bünövrəsində inancsızlıq yatır. Hər cür dəyərlərin ortadan qaldırılıb yerinə mənasız bir həyat tərzinin yerləşdirildiyi bir dünyada yaşayırıq. Cinsəllikdən narkotikaya, qumardan oğurluğa, övladın valideynini öldürməsinə qədər uzanan hadisələri hər gün televizor və qəzetlərdən izləyirik. Dəb adı ilə əsl şəxsiyyətlərindən sürətlə uzaqlaşan bir nəsil əmələ gəlir. Cəmiyyəti sağlam saxlayan dəyərlər bir-bir yox olub gedir.

Bu günlərdə ictimai nəqliyyat vasitələrinin birində şahid olduğum bir hadisə cəmiyyətimizdəki əxlaqi dəyərlərin necə yox olduğunu göstəricisidir:

Bir avtobusdayam. Yaşlı bir kişi və qadın dayanacaqda avtobusa minirlər. Əllərində də ağır yük var. Bu onların işini daha da çətinləşdirir. "Görəsən bizə yer verən olacaqmı?" deyə ətrafa baxırlar. Yer vermək heç kimin ağlına belə gəlmir. Xüsusən də avtobusda yer tutma bilməklə fəxr edən gənclər heç onlara məhəl qoymurlar. Vəziyyətdən narahat olan ortayaşlı xanımlardan biri gənclərə səslənir:

-Uşaqlar! Baxın, yaşlı bir əmi və xalaayaq üstə durublar, yer versəniz, rahat oturalar.

Gənclərdən biri, xüsusən də ən hazırlıqçı olmaqla öyünəni belə deyir:

- Madam ki, rahatlıqlarını düşünürsən, taksi tut da onlara!

Gənc qızlardan biri də dəstək verir həm yaşıdının sözlərinə:

*Bu gün müasir dünyanın
içində yaşadığı əxlaqi böhranın
bünövrəsində inancsızlıq yatır.*

*Hər cür dəyərlərin ortadan
qaldırılıb yerinə mənasız bir
həyat tərzinin yerləşdirildiyi bir
dünyada yaşayırıq. Cinsəllikdən
narkotikaya, qumardan oğurluğa,
övladın valideynini öldürməsinə
qədər uzanan
hadisələri hər gün televizor və
qəzetlərdən izləyirik.*

- Rahatlıq axtarırlarsa, qocalar evinə getsinlər. Ha, ha, ha!

Axi o cavanlar nə etsinlər ki?! Əyri xətkəşdən doğru xətt çıxmaz! Onlar ala bilmədikləri tərbiyə ilə ancaq bu qədər ədəbli və nəzakətli ola bilirlər!

Məşhur bir hekayə var:

Su, od və əxlaq dost olub bir yerdə gəzintiyə çıxırlar. Gəzinti əsnasında əgər bir-birlərini itirsələr necə tapa biləcəklərini müzakirə edirlər. Sudan soruşurlar:

- "Səni itirsək, necə tapa bilərik?" Su cavab verir:

- "Harda bir şirilti səsi eşitsəniz, məni orada tapa bilərsiniz."

Oddan soruşurlar:

- "Səni itirsək, necə tapacağıq?"

- "Harada bir duman görsəniz, həmin yerdə mən varam." -deyə cavab verir. Növbə əxlaqa gəlir. Cavabı çox düşündürүcüdür:

- "Məni itirsəniz, əsla tapa bilməzsınız!"

Unutmayaq ki, bir millətin əxlaqi disləri kimidir. Çürüdüyü nisbətdə acısını hiss edər. Sonradan acı çəkməmək üçün bəlkə ən gözəl əxlaqi tamamlamaq üçün gəndərilənin yoluna qədəm qoyaq.

İSLAM GÖZƏL ƏXLAQDIR

Allah (c.c.) və Rəsulunun üstündə təkidlərə durduğu ən önəmli xüsuslardan biri də ədəbli və əxlaqlı bir cəmiyyət yetişdirmək olmuşdur. İslam dini sadəcə əməli və fiqhi hökləri bildirməmiş, eyni zamanda bəşəri münasibətləri və insanlar arasında əxlaqi normaları da tənzimləmək üçün gəlmışdır. Qurani-Kərimdə və hədisi-şəriflərdə əxlaqi normalar haqqında təlimatlara tez-tez rast gəlmək mümkündür. Hər bir işdə olduğu kimi, əxlaqi normalarda da bizə öndər Rəsulullah (s.ə.s)-dir. Allah-Təala uca kitabında Peyğəmbərimizin əxlaqının öylən və ən gözəl əxlaq olduğunu söyləməkdədir. Belə buyurur: "(Ey Peyğəmbər!) **Şübhəsiz sən, ən gözəl əxlaq üzrəsən.**" (Qələm,4) Buradaki ən gözəl əxlaqdan məqsəd Quran əxlaqi olduğu bir çox təfsirçi tərəfindən təsdiq edilmişdir. Bu həqiqəti mömənlərin anası Həzrət Aişə bizə belə çatdırmışdır: "Siz heç Quran oxumursunuzmu? Onun (peyğəmbərin) əxlaqi Quran idi." (Müslüm, Müsafirun, 139)

Abdullah bin Abbasdan (r.a) rəvayət edilir: "Muminun surəsinin ilk on ayəsi nazil edildikdən sonra Allah Rəsulu (s.ə.s) belə demişdir: "**Mənə on ayə endi ki, kimin**

yaşayışı bunlara uyğun olarsa cənənatə girəcəkdir." Sonra əl-Muminun surəsinin ilk on ayəsini oxudu."

Bu ayələrdə gerçək möminlərin xüsusiyyətləri göstərilmiş, nicat yolununancaq bu tərzdə yaşamaqdə olduğu bildirilmişdir. Gəlin, bu həyat düsturumuz olan ayələrə nəzər salaq.

Rəhimli və Mərhəmətli Allahın adıyla

1. Həqiqətən mömənlər nicat tapmışdır.

2. Onlar ki, namazlarını mütilik içinde qıalarlar.

3. Onlar ki, boş və faydasız işlərdən üz çevirərlər.

4. Onlar ki, zəkatlarını verərlər.

5. Yenə onlar ki, iffətlərini (namuslarını) qoruyarlar.

6. Ancaq xanımları və əllərinin altın-dakı (cariyələri) xaric. (Bunlarla etdikləri yaxınlığa görə) qınanmazlar.

7. Bu halda kim bunlardan kənara çıxarsa, məhz bunlar, həddi aşan kimsələrdir.

8. Yenə onlar (o mömənlər) ki, əmanətlərinə və əhdlərinə sadıq qalarlar.

9. Və onlar ki, namazlarına davam edərlər.

10. Məhz bunlar varis olanlardır.

Bəli Quran əxlaqına sahib olmaq məhz öz həyatını bu təlimatlar istiqamətində qurmaqla mümkün olur. Rəsulullah (s.ə.s)-in əxlaqının Quran əxlaqi olması, Onun Allahın lütfünə məzhər olması, yüksək bir şəxsiyyətə və üstün əxlaqa sahib, hərtərəfli mükəmməl, insanlar üçün örnək və etibarlı bir rəhbər olduğunu göstərməkdədir. Rəsuli-Əkrəm (s.ə.s) özü də gözəl əxlaqi tamamlamaq üçün göndərildiyini bizə bildirmişdi. (Muvatta, Hüsnul-xuluq, 8) Elə bu gözəl əxlaq sahiblərinin də məhz Allah-Təala tərəfindən ən kamil mömənlər olaraq qəbul edildiyini də bizə xəbər vermişdir. Belə buyurur:

“Möminlərin iman baxımından ən kamil olanları, əxlaqi ən gözəl olanıdır.” (Tirmizi, Rada 10, İbn Macə, Nikah 4)

Gözəl əxlaqa sahib olan insanlar imanlarını da asanlıqla mühafizə edə bilirlər. Bir insan düşünün ki, onun dilində nə yalan, nə dedi-qodu, nə iftira, nə də qeybət var. Bu insana şeytan necə qalib gələ bilər? Təqva həyatı yaşayan sadə, həyalı bir insanı azdırmaq asandır, yoxsa təkəbbürlü, mən-mən deyən, halal-harama çox diqqət etməyən, özünü hamidan üstün görən bir insani? Əlbəttə ki, ikincisini azdırmaq asandır. Çünkü onda şeytana xas olan bütün sifətlər vardır.

Gözəl əxlaqın ilkin təzahürü sadəlik və təvazökarlıqdır. Rəsulullah (s.ə.s)-in həyatı başlı-başına sadəlik nümunəsidir. Vaxtilə bir çox işgəncələrə məruz qalıb sonunda tərk etmək məcburiyyətində qaldığı, ən çox sevdiyi Məkkə şəhərini, daha sonra fəth edərkən belə, dəvəsinin üstündə o dərəcə təvazö ilə əyilmişdi ki, bu hadisəni bizə rəvayət edən səhabələri deyir ki; “Rəsulullah (s.ə.s)-in mübarək saqqalı dəvəsinin belinə dəyirdi.” Çünkü O bilirdi ki, hər şeydən və hər kəsdən üstün yeganə Allah (c.c) var.

Abdullah bin Abbasdan (r.a) rəvayət edilir: “Muminun surəsinin ilk on ayası nazıl edildikdən sonra Allah Rəsulu (s.ə.s) belə demişdir: “Mənə on ayə endi ki, kimin yaşayışı bunlara uyğun olarsa cənnətə girəcəkdir.” Sonra əl-Muminun surəsinin ilk on ayəsini oxudu.”

Bir çox hədisdə qarşımıza çıxan bir ifadə var, “bu kimi.... işləri görən bizdən deyil”. Rəsulullah (s.ə.s)-in diqqətimizi çəkdiyi bu xüsusların hamısı islami əxlaqa və etik normalara zidd olan davranışlardır. Məsələn; “Bizi aldadan bizdən deyil.”

“Kiçiklərə mərhəmət etməyən, böyüklərə hörmət göstərməyən bizdən deyil.” (Tirmizi, Birr 15, Əbu Davud, Ədəb 58) və s.

Bəs gözəl əxlaq sahibi olanlar kimlərdir? Bu əxlaqa sahib olanlar ilk önce dilinə sahib olanlardır. Yalan danışmayan, qeybət və dedi-qodu etməyənlərdir. Sonra sadə və mütəvazı həyat yaşayıb, israfdan qətiyyətlə uzaq duranlar, son dərəcə həyalı olub, kimşənin malında-pulunda, namusunda gözü olmayanlar, böyüklərə hörmətlə, kiçiklərə şəfqət və mərhəmətlə yanaşanlar, təqva həyatı yaşayanlar, evdə, ailədə xoş xasiyyətli və müləyim olanlar, əfv etməyi bacaranlar, müsəfirinə ikram edənlər, qonşusuna yaxşı davranışları, qohum-əqrəba haqlarına riayət edənlər, müsəlman qardaşının ayibini örtənlər, insanlara təbəssüm edib şirin dilli olanlar, insanlarla halal çərçivədə zarafat edənlər, yetimə, dula və ehtiyac sahibinə əl tutanlar və daha neçə-neçə gözəl xüsusiyyətlər saymaq olar ki, bütün bunların hamısını bizə gözəl dinimiz tövsiyyə etmişdir. Nə xoşbəxtidir o şəxs ki, bütün bu gözəllikləri özündə toplaya bilir.

İNSANA YALAN SÖYLƏMƏYƏN, ALLAH A DA YALAN SÖYLƏMƏZ

*İslam dininin əsaslarına, İslam
elmihalı adlı kitablara nəzər
saldıqda görürük ki, ibadət və
etiqad mövzuları çox geniş şəkildə
ələ alınır. Əxlaqi mövzulara isə
çox az yer verilir. Halbuki bunlar
bir bütündür. Biri olmadıqda
digərlərinin bir mənası qalmaz.
Hətta əxlaq bunların təməl daşıdır.*

Peyğəmbərimzin belə bir hədisi var:
*“Bu üç şeydən biri kimdə varsa,
o şəxs namaz qılsa da, oruc tutsa da
münafiqdır: Yalan söyləmək, sözündə dur-
mamaq, əmanətə xəyanət.”* (Əbu Davud)

Həzrət Əlinin də belə bir sözü var: “Allah qatında ən böyük xəta yalan danışmaqdır.”

Şabi isə belə deyir: “Yalançı ilə xəsis cə-hənnəmə girər. Lakin hansının daha dərinə atılacağıını bilmirəm.”

Quran və sünənənin götürdiyi bir çox prinsiplər vardır ki, bu prinsiplər İslam dinindən öncə də vardi. İslamdan əvvəlki dinlər və mədəniyyətlər də bu ortaç prinsiplərə yer vermişdi. Lakin İslam dinin bəşəriyyətin ortaç dəyərləri olan bu prinsipləri bir daha xatırladaraq, forma-laşdırmaq istədiyi müsəlman şəxsiyyətinin əvvəlcə bu insani keyfiyyətlərə sahib olmasını istəmişdir.

Belə bir söz var. Müsəlman olmaq üçün əvvəlcə insan olmaq lazımdır. Yəni bəşəriyyətin ortaç keyfiyyətlərinə sahib olan

insan. Məhz yalan danışmamaq, sözündə durmaq, əmanətə xəyanət etməmək və. s. bu keyfiyyətlərdəndir.

Bəzən görürük ki, yediyi konfetdə və ya içdiyi meyvə şirəsində spirt olub-olmadığını və yaxud işlətdiyi diş firçasında donuz tükündən istifadə edilib-edilmədiyini axtaracaq dərəcədə həssas olan müsəlman çox rahatlıqla yalan danışa bilməkdə, verdiyi sözə əməl etməkdə və ya tapşırılan bir işə məsuliyyətsiz yanaşmaqdadır. Bir də bu dinin Peyğəmbərinin bir adı da “Əmin” olduğu və Quranda açıq şəkildə: “Yalan sözdən çəkinin” (əl-Həcc, 30) buyurulduğu halda... Axı yalan münafiqin əlamətlərindən biridir. (Buxarı)

Bəs bu cür təzadlı din anlayışına bizi sövq edən nədir? Bəzən digərlərinə nis-bətən çox da mühüm olmayan məsələlərdə son dərəcə həssas olan müsəlmanın daha önəmli məsələlərə belə biganə yanaşmasının səbəbi nədir?

Belə bir yanlış din görüşünün əsas səbəbi İslami -Quran və sünənəni- yanlış öy-

rənmək, qavramaq və öyrətməkdir. Ya da dini öz mənfətinə görə izah etmədir.

İslam dininin əsaslarına, İslam elmihalı adlı kitablara nəzər saldıqda görürük ki, ibadət və etiqad mövzuları çox geniş şəkildə ələ alınır. Əxlaqi mövzulara isə çox az yer verilir. Halbuki bunlar bir bütündür. Biri olmadıqda digərlərinin bir mənası qalmaz. Hətta əxlaq bunların təməl daşıdır.

Yalan, sözündə durmamaq və s. kimi məsələlərdə dinimizin nə qədər həssas olduğunu göstərmək və iibrət almaq üçün aşağıdakı Əbu Süfyanla Roma imperatoru Herakl arasındaki dialoq çox mühümdür.

Allah Rəsulu (s.ə.s) qonşu ölkələrin hökmdarlarına İslama dəvət məktubları göndərirdi. Belə məktublardan birini də Roma imperatoru Herakl göndərmişdi. Herakl məktubu başdan sona qədər oxudu. O əsnada Şamda olan Əbu Süfyanı yanına çağırtdı və onların arasında belə bir dialoq başverdi.

Herakl:

- Ona ən çox kimlər tabe olur, zənginlər, yoxsa kasıblar?

Əbu Süfyan:

- Kasıblar.

- Ona inandıqdan sonra üz çevirənlər oldumu?

- İndiyə qədər olmadı.

- Sayları artır, yoxsa azalır?

- Hər gün daha da artırılar.

- Heç yalan söylədiyini eşitdinizmi?

- Xeyr! Heç birimiz onun yalan söylədiyinə şahid olmadıq.

Aldığı məktubun təsirindən sonra, müsəlmanların ən amansız düşməni olan Əbu Süfyanın verdiyi cavablardan da heyrətə düşən Herakl belə dedi:

- **Bu qədər vaxt insanlara yalan söyləməyən bir insanın Allaha yalan söyləməsi qeyri-mümkündür.** (Buxari, “Bədul-vəhy”, 6) Bu cümləni bir də tərsinə oxuyaq: İnsanlara yalan söyləyən Allaha da yalan söyləyər.

Çünki Hz. Aişənin də dediyi kimi **yalanla iman bir yerdə ola bilməz**.

FANİLƏR DEYİL, ƏBƏDİ OLAN BİLSİN!

İslam tarixinin ilk illərində Mədineyi-Münəvvərədə bəzi yoxsulların qapılara naməlum bir nəfər hər səhər bir çuval ərzaq qoyardı. Bir səhər o yoxsullar oyananda gördülər ki, qapılara ərzaq çuvalı qoyulmayıb. Səbəbini öyrənmək isteyərkən yanıqlı bir səla səsi eşitdilər. Mədineyi-Münəvvərə Həzrət Əlinin nəvəsi Həzrət Zeynalabdinin vəfatı xəbəri ilə çalxalandı. Hami dərin matəmə büründü.

Peyğəmbər nəvəsinin cəsədi yuyularkən bu şərəflü vəzifəni yerinə yetirəcək olan şəxs mərhumun kürəyində içiñə su yiğilmiş böyük yaralar gördü və bir anlıq çəşib qaldı. Bunun səbəbini soruşdu. Əhli-beytə yaxın olan və bu sirri bilən bir nəfər beləd dedi:

“Həzrət Zeynalabdin hər səhər əliylə hazırladığı ərzaq çuvallarını kürəyində daşıyaraq erkən saatlarda yoxsulların qapısına aparır və heç kimin gözünə görünmədən geri qayıdardı. Camaat da bu çuvalları kimin qoyduğunu bilməzdi. Kürəyində gördüyüüz o yaralar həmin çuvalları daşımaq nəticəsində əmələ gəlmışdır.”

İNSANLIQ BORCUMUZ

Mənəviyyat Xalıq tərəfindən insana bəxş edilən əzəli xüsusiyyətlərdəndir. O, bizi insan təbiətinə xas olan bəzi cəhətləri qəbul, bəzilərini isə rədd etməyə sövq edir. Müxtəlif adamların mənəviyyat cəhətdən bir-birindən fərqlənmələrinə baxmayaraq, insanlar bütün dövrlərdə onlara xas olan bəzi cəhət-

Mənəvi, əxlaqi həqiqətlər dəyişməzdır və bəşəridir. Hər bir insan pisi yaxşidan ayırma qabiliyyətinə malikdir. Xeyir və şər anlayışları insanlara əzəldən məlumdur. Allah insana bu hissələri anadangəlmə bəxş etmişdir. Bu barədə Qurani-Kərimdə “ona günahlarından və pis əməllərindən çəkinməsini (xeyir və şəri) öyrətdi...” buyurulmaqdadır.

ləri müsbət, bəzi cəhətləri isə mənfi qiymətləndirmişlər. Bəşər tarixinin bütün mərhələlərində doğruluq, sədaqət, ədalət, əhdə vəfa və başqa bu kimi əxlaqi keyfiyyətlər

mədh olunub. İnsanlar qədim zamanlardan yalanı, namərdliyi, satqınlığı pisləmiş, gözəl keyfiyyətlərdən olan mərhəmət, səxavət, nəciblik və bu qəbildən olan xüsusiyyətləri üstün qiymətləndirmişlər.

Təmkin, qürur, dostluq, sədaqət kimi keyfiyyətlər həmişə hörmətə layiq olub. Bu keyfiyyətlər insanın yüksək mənəviyyatına, ləyaqətinə dələlət edir. Lakin yüngülxasiyyətlilik, rəzillik, bədxasiyyətlilik heç bir vaxt hörmətə layiq olmamışdır. Bəşəriyyət, sözündə doğruluğu, fəallığı, intizamı, məsuliyyəti həmişə yüksək qiymətləndirib. Bununla bərabər vəzifəsini, borcunu yerinə yetirməyən, işinə məsuliyyətsiz yanaşan adamlara heç kim hörmət etməyib.

Bəşəriyyət ictimai münasibətləri qiymətləndirərək, həmin bu amilləri əsas götürür. Məsələn, gözəl idarəetmə, nizam, xeyirxahlıq, ədalət, bərabərlik hökm sürən cəmiyyət və qurumlar hamı tərəfindən hörmətə, ehtirama layiq görülür. Digər tərəfdən düzənsizlik, etibarsızlıq, işi idarə edə bilməmə, kin-küdürü, ədavət, zülm və ətrafinı dəyərsiz görən cəmiyyət və qurumlar daima hörmətdən uzaq, dəyərsiz olmuşlar.

Şəxsiyyətə xas olan bu keyfiyyətlərin pisə və yaxşıya ayrılması bütün zamanlarda baş vermişdir.

Bir sözlə, yalnız səmimi, sözünə sadıq adamlar həmişə bəşəriyyətin dayağı hesab edilmiş, toplumun ən hörmətli nümayəndələri olmuşlar. Belə insanlara hər bir işi etibar etmək mümkündür. Onların zahiri görkəmi də daxili məziyyətlərinə uyğundur. Çünkü onlar kin-küdürüdən uzaqdırlar və sözlerinin üstündə dururlar. Belə adamlar daima öz güzəranlarından razı və qismətlərinə düşənə qane olurlar. Onlar həmişə ədalətli olur və öz öhdəliklərini yerinə yetirirlər. Onların həyatı çox təmkinli və əmin-amanlıqla keçir. Onlar heç vaxt pislik etmirlər, çünkü təbiətən xeyirxahdırlar.

Bunlardan belə məlum olur ki mənəvi, əx-

laqı həqiqətlər dəyişməzdır və bəşəridir. Hər bir insan pisi yaxşidan ayırma qabiliyyətinə malikdir. Xeyir və şər anlayışları insanlara əzəldən məlumdur. Allah insana bu hissləri anadangəlmə bəxş etmişdir. Bu barədə Qurani-Kərimdə “ona günahlarından və pis əməllərdən çəkinməsini (xeyir və şəri) öyrətdi...” buyurulmaqdadır.

İnsan həyatının əsasını və onun bu dünyada istiqamətlərini aşağıdakı suallara cavab təşkil edir: Kainatda ilahi varlıq mövcuddur ya yox? Əgər bu ilahi varlıq mövcuddursa, o təkdir, yoxsa ondan başqalarıdamı var? Bu ilahi varlığın nişanələri nələrdir? Bu ilahi varlıqla bizim aramızda hansı münasibətlər mövcuddur? Bu ilahi varlıq bizə doğru yol göstərmək niyyətindədir ya yox? Bizim onun qarşısında hər hansı bir məsuliyyətimiz varmı? Əgər varsa bu məsuliyyət nədən ibarətdir? Bizim həyatınızın mənası və məqsədi nədir? Onun sonu və nəticəsi nədir ki, biz onu yaddan çıxarmamalı və bu dünyada onun tələblərinə uyğun hərəkət etməliyik?

Bütün aləm və insan həyatı tamamilə bu əsaslı suallara cavabla bağlıdır. Beləliklə bütün mənəvi, əxlaqi aləm bu sualların cavabından asılıdır. İslam bu suallara belə cavab verir: Bəli bu kainatda ilahi varlıq mövcuddur və o ilahi varlıq bütün kainatı yaratmış tək və yeganə Allahdır. Allah bütün kainatı idarə edir və onun şəriki yoxdur. O, hakimi-mütləqdir və yerin, göyün və bütün mövcudatın sahibidir. Kainatın bu dəyişməz ardıcılıq və nizamı onun hökmünə və idarəsinə tabedir. O, müdrik və qüdrətlidir. Gizlini və aşkarı biləndir. Hətta göylərdə və yerdə baş verən hadisələr onun diqqətindən yayılmır. Kainatda baş verən bütün hadisələr əvvəlcədən onun tərəfindən müəyyən edilmişdir. O, hər hansı bir zəiflikdən və nizamsızlıqdan azaddır. Təbiət etibarı ilə insan Allahın quludur və onun bu dünyada yeganə vəzifəsi Yaradana tabe olmaq və Onun hökmərinə itaət etməkdən ibarətdir. İnsan həyatı məhz bütövlükdə Ona ibadət və xidmətə həsr edildikdə məna kəsb edir. İnsan Allaha nə cür ibadət edəcəyini ayrıd edə bilməz. Çünkü ayrıd etmək insanı özünə qul edən Allah'a xas olan cəhətdir.

Qadir və mərhəmətli olan Allah insanların icərisindən öz peyğəmbərlərini secib onların vasitəsi ilə müqəddəs kitabı göndərdi ki, insanları xoşbəxlik və nicat yoluna yönəltsin. Sonradan insan öz Allahının qarşısında bu dünyadakı pis vəya yaxşı əməllərinə görə cavab verəcək. İnsanın mühakimə edilməsi, onunla haqq-hesab çəkilməsi bu dünyada yox, o biri, axırət dünyasında baş verəcək. Bu ömür insana onu sınamaq və imtahana çəkmək üçün verilir. İnsan, bu həyatda, axırət dünyasında Allahın həzurunda pak olmasından başqa bir məqsəd güdməməlidir.

İnsan bütövlükdə sınanır. Onun gücündən başqa istədədi, meyilləri, ümumiyyətlə həyatı imtahan edilir. İnsanın sinağı onun gördüyü hərəketlərlə bağlıdır. Bu imtahana yaşadığımız dünyadanın çirkəbinin heç bir təsiri yoxdur.

Bilmək lazımdır ki, bu imtahani aparan insanların hər bir yerdə - istər quruda, istər suda, istər havada, istərsə də fəzada etdiklərindən xəbərdardır. Və o nəinki insanın ürəyində, beynində olanları bilir, hətta onun düşüncələrinə də bələddir.

Allah bütün İslam ümmətini qəlbi təmiz, öyrəndiyi ilə əməl edən, bu dünyadan aldadıcı üzünə aldanmayan, müsəlmanlıq bağlarını hər an qoyuyan qullarından etsin. Ayeyi-kərimənin açıqladığı kimi ‘kitab yüksülaqlar məna və məfhumundan uzaq etsin. Amin!

MÜBARƏK ÜÇ AYLAR

*“Allahım! Rəcəb və Şabanı haqqımızda
xeyirli və mübarək qıl və bizi Ramazana
qovuşdur”*

Islami aylar, yəni hicri təqvim ayları Məhərrəm ilə başlayır, ilin son ayı olan Zilhiccə ilə də sona çatır. İslam mədəniyyətinə, adətinə “üç aylar” adı ilə girən və yüz illərdir bir ibadət, feyz və xoşbəxtlik iqlimi olaraq qəbul olunan bu aylarlar Rəcəb, Şaban və Ramazan aylarıdır.

Dini mənada “şuhuru-sələsə” yəni üç aylar olaraq bilinən bu mövsümün girməsiylə birlikdə müsəlmanları tam fərqli bir hava bürüyür. Çünkü bu aylar ilahi rəhmətin coşduğu aylardır. Digər vaxtlarda yaxşılıq və ibadətlərə on savab verilirsə, Rəcəb, Şaban və Ramazan aylarında getdikcə yüksələn bir ölçüdə qat-qat savab verilməkdədir.

Bu aylar səmimi qulların əfv və məğfirətlə mükafatlandırılacaqları mübarək zamanlardır. Xüsusilə Rəcəb və Şaban ayları on bir ayın sultani olaraq tanınan Ramazan ayına hazırlıq dövrüdür. Ramazan ayı isə fəzilət ayıdır, yoxsullara yardım ayıdır. Günahlardan təmizlənmə, Allaha qul olma zövqünü dadma və hər cür mənfiliklərdən sıyrılıb təmizlənmə ayıdır.

Bu aylar müsəlmanın mənəvi qazanc zamanlarıdır, xüsusilə bu aylarda edilən səmimi dualar və ibadətlər Uca Allah tərəfindən qəbul edilər. Çünkü Allah-Təala: **“Mənə dua edin ki, dualarınızı qəbul edim.”** (Mumin, 60) buyurmuşdur.

Düşünülə bilər, digər vaxtlarda edilən duaları Allah qəbul etmirmi ki, bu günlərdə dua, tövbə və s. qəbul edir deyilməkdədir?

Həftənin müəyyən gündündə bəzi yerlərdə qurulan bazarlar olur və insanlar hər cür ehtiyaclarını oradan təmin edirlər. O gün səhərdən axşama qədər bazarın ucuzluğundan istifadə etmək mümkündür. O gün həmin bazarlara getməyənlər bir həftə gözləmək məcburiyyətindədir. Çünkü bazar bir günlük qurulmuşdur. Ey ni şəkildə üç aylar da bir növ ildə bir dəfə qurulan və axırət ticarətinin edildiyi bazarlardır. İstifadə etməyi bacaranlar bu aylarda böyük qazanclar əldə edərlər, axırətə aid əməllərini bu vaxtlarda daha da artırırlar. Bu ayların və bu aylarda mübarək gecələrin böyük həvəslə əhya edilməsi bu baxımdan əhəmiyyət qazanmaqdadır.

İçində Rəqaib, Merac, Bərat və Qədr gecələrinin yer aldığı Rəcəb, Şaban və Ramazan aylarından meydana gələn mənəviyyat mövsümünün dini həyatımızda xüsusi bir yeri vardır. Kin və nifrətin unudulduğu, hər kəsin özünü mənən güvən içində hiss etdiyi, Peyğəmbərimizin **“Allahım! Rəcəb”**

*Bu aylar səmimi
qulların əfv və məğfirətlə
mükafatlandırılacaqları
mübarək zamanlardır. Xüsusilə
Rəcəb və Şaban ayları on bir
ayın sultani olaraq tanınan
Ramazan ayına hazırlıq
dövrüdür.*

*və Şabani haqqımızda xeyirli və mübarək
qıl, bizi Ramazana qovuşdur” duaları
ilə də iltifat etdiyi bu üç aylar mübarək
geçələrlə nurlanmış; namaz, oruc, zəkat
və sədəqə kimi ibadətlərlə bəzənmişdir.*

Üç aylar pisliklərə bulaşmanın azal-
diği, yaxşılıq, xeyir və duaların arttığı,
yardımlaşma duyğusunun canlandığı,
qəlbləri dincəldən Ramazani-Şərifin də
içində olduğu bir iqlimdir.

Həzrət Peyğəmbərimiz: “Beş gecə var-
dır ki, onlarda edilən dualar qəbul olar.
Bunlar; Rəcəb ayının ilk gecəsi, Şaban ayı-
nın on beşinci gecəsi, Cümə və Bayram ge-
cələridir” buyurmuşdur.

Bu iki ay Ramazana qədər bizim üçün,
Ramazana hazırlıq ayı olmalıdır. Çünkü
Ramazan gecəsi və gündüzü ilə bir
ibadət ayıdır. Belə bərəkətli bir ay üçün
hazırlıq etmək lazımdır. Gələcəyi bilinən
mötəbər bir qonaq üçün yüksək hazırlıq
edildiyi kimi, çox dəyərli bir qonaq qədər
əziz olan Ramazan üçün də hazırlıq
etmək lazımdır.

Üç aylar içərisində qeyd olunan bu
mübarək gecələrə bəzən “qəndil ge-
cələri” deyilməkdədir. “Qəndil” deyil-
məsi; Osmanlı padşahı II Səlim dövründə
(1566-1574) bu mübarək gecələrdə məs-
cidlər işıqlandırılıb minarələrdə qən-
dillər (ışıklar, şamlar) yandırılaraq qeyd
edilirdi. Ona görə də bu gecələrə “qəndil
gecələri” də deyilməyə başlandı.

QƏZƏL

Ya Rəbb! Sən uyma dedin nəfsinə, gəl amma ki, neynim
Qəlbə deyib yaşamaqdən, dildə Allah dedi beynim

Sən seç dedin baqi olan dünyani, heç düşünmə qeyri
Mən fani dünyani seçdim yox imiş zərrə də xeyri

Dünyaya meyl edən nəfsimə qalib gələ bilsəm
Yaşaram kəlmeyi-tövhid çəkərək, bir ölü bilsəm

Ölməkdir çarəsi nəfsin, hesabı başladar məzar
Nə qədər ölməmişəm, nəfsimə bir tek sualım var

Ey nəfsim! Bu hərislik və təkəbbür nədir, sən axı
Rəbbin əmriylə nədən var olduğunu bilməlisən

Nə qədər ki, qocalıq saçlarımı salmayıbdır dən
Ya Rəbb! Bu nəfs əngəlini aşmağa güc ver mənə sən

Güt ver ki, nurunla qəlbim aydınlanıb gələ vəcdə
Bu günahlardan qurtarar məni tək səmimi səcdə

Cavidan HACIYEV

DÜNYADAN-AXİRƏTƏ 0-km

Avtovağzalın hər tərəfi insanlarla dolu və hər kəs gedəcəyi şəhər və rayonun avtobusunu axtarırdı. Mənim oturduğum avtobusa yaxınlaşan bütün sərnişinlər, sürücübənən avtobusun nə zaman çatacağını soruşurdu. Sürəcü isə

fayət qədər köhnə və oturacaqlarının da olduqca narahat olmasına baxmayaraq, insanlar özlərini rahat hiss edirdilər deyəsən. Nə bir narazlıq, nə də bir etiraz var idi. Sürəcü son dəfə avtobusun içərisini yoxladıqdan sonra sükanın arxasına

hər kəsə altı saatdan sonra deyə eyni cavabı verirdi. Bizim gedəcəyimiz avtobusdan on dəqiqə sonra daha bir avtobus çıxmışına baxmayaraq, hamı bu on dəqiqəni qənaət bilib bizim avtobusa dolmuşdur. İnsanlar harasa tələsirdi elə bil. Minmədən əvvəl enəcəkləri vaxtin sevinciyə yaşayırdılar sanki. Deyəsən bu yolu sonunda onları öz sevdikləri insanlar və ya hadisələr gözləyirdi. Bu sevinci yalnız bu ümid real-laşdırı bilərdi. Qəribə bir mənzərə var idi ətrafımda. Avtobusun modelinin ki-

oturdu və avtobusun televizoru işləmədiyinə görə maqnitafona həzin bir müsiqi qoyub mühərriki işə saldı. Hamı kimi mən də avtobusun hərəkət etməyini sə-birsizliklə gözləyirdim. Və nəhayət gözlədiyimiz an gəlib çatdı. Onu da qeyd edim ki, avtobusun qarşısında yola düşmə vaxtı yazılsa da o vaxtdan təqribən yarım saat sonra yola düşdü.

İldə bir neçə dəfə gedib-gəldiyim bu yolu uzunluğu yenə də mənim gözü-mə oturmuşdu. Axi nə qədər uzanacaq bu

yolçuluq? Getdikcə fani xəyallarım kimi uzanır qarşımızdakı yollar. Hələ bir neçə dəqiqlikdir avtovağzaldan ayrıldığımız, mən indidən yorulmağa başlamışam bu səfərdən. Bütün sevdiklərimi arxada qoyub üz tutmuşam qürbət yolçuluğuna. Mənim o insanlardan fərqim onda idi ki, onlar öz sevdiklərini görmək üçün getdikləri halda, mən öz sevdiklərimi arxada qoyub gedirdim. Buna baxmayaraq getdiyim yerə vaxtında çatmaq istəyirdim. Bu elə bir hissdir ki, sadəcə mən deyil, bütün insanlar başladıqları işin sonunu dərhal görmək istəyirlər. Görülən işin mənfi və ya müsbət olması məsələnin fəlsəfəsini dəyişdirməyən amillərdəndir. Bu minvalla yollar uzanır, qarşıya baxdıqca adamın gözü qaralır.

Ancaq altı saat nədir ki, deyib, özümə təskinlik verə-verə aynadan ətrafa baxırdım. Gördüyüm hər şey arxada qalır və mən irəliləyirdim. Bu nə qədər sevindirici hal olsa da o qədər də kədərli idi. Axi məni sevdiklərimdən bu uzaq yolların məsafələri ayırdı. Bir anlıq heç qayıtmayacağımı da düşündüm. Amma olmadı. Çünkü bunu düşünmək belə çətindir, nəinki etmək. İnsan öz sevdiklərini, özünə yaxın bildiyi əzizlərini birdəfəlik necə tərk edib gedə bilər axı? Bu sual nə qədər qəribə səslənsə də bir o qədər də həqiqətdir. Bir anlıq ayrılığına dözə bilmədiyimiz insanların əbədi ayrılığına doğru gedir bu yollar. Gör nə qədər insanları bu yollar bu tərəfdən o biri tərəfə çatdırıb. Mənim isə səyahət əsnasında ən çox diqqət etdiyim şey yolların ətrafindakı məlumat lövhələridir.

Hər birimizin şahid olduğu kimi yolların ətrafında qoyulan məlumat xarakterli lövhələrdə getdiyimiz şəhərə, rayona nə qədər məsafə qaldığı yazılar. Bu məlumat xarakterli lövhələr hər 10 km-dən bir qoyularaq gedilən məsafənin azaldığını və belə demək mümkündürsə sevinc və həyəcanın çoxaldığını bildirir. Bizim av-

Hər keçən dəqiqli bizim həyatımızın məlumat lövhəsidir. Bu dəqiqlir ömr yolumuzun qısalığı və gedilən ünvana yaxınlaşdığını haqda bizi məlumatlandırır. Bu yolun sonu ölümdür. Ölüm isə hər birimizin sevdiyi bir şey deyildir. Dünyadan axırətə yollanan yolcularıq hər birimiz.

tobusda da müəyyən məsafədən sonra hər kəsin gözü bu lövhələri axtarırdı. Sərnişinlər öz aralarında bir neçə km qaldı deyib sevinclərini bir-birlərilə paylaşırdılar. Avtobus isə o lövhələrə məhəl qoymadan öz ünvanına doğru hərəkət edirdi.

Bəli, bu gün hər keçən dəqiqli bizim həyatımızın məlumat lövhəsidir. Bu dəqiqlir ömr yolumuzun qısalığı və gedilən ünvana yaxınlaşdığını haqda bizi məlumatlandırır. Bu yolun sonu ölümdür. Ölüm isə hər birimizin sevdiyi bir şey deyildir. Dünyadan axırətə yollanan yolcularıq hər birimiz. Görəsən yolumuz üzərindəki məlumat lövhələrində gedəcəyimiz şəhər, rayon adının yerinə Axırətə 5 km qaldı yazılısaydı yenə sevinib, həyəcanlanardıqmı? Yoxsa avtobusu saxladıb mən getmək istəmirəm siz davam edinmi deyərdik? Buradakı həqiqət dünya və axırət arasındaki məsafənin olmamasıdır. Dünyadan axırətə doğru hərəkət edən avtobus hər an mənzil başına çata bilər. Bu səyahət avtobusuna minərkən sevinməyimiz üçün özümüzü yolumuzun sonundakılara sevdirməliyik və ya elə bir işlər görməliyik ki, onlar bizi sevsin. Bəlkə elə bu məqalə də məhz o məlumat lövhələrindən biridir. Ünvana yaxınlaşdıqca özümüzü səhmana salmağı unutmayaq.

FACE-FACE ALLAHın DİNİNƏ ÇAĞIRMAQ

"Gənclər nə edir?" deyə soruşduğumda, gənclərin problemləri ilə yaxından məraqlanan bir böyüyümüz "Gənclər virtual aləmdə yaşayır. Orada yeyir, içir, orada yatır, orada dost-tanış qazanır." -deyə cavab vermişdi.

Bu ümumi fikirləri bütün gənclərə şamil etmək nə qədər doğrudur bilmirəm, ancaq bu gün dünyada yüz milyonlarla ölçülən kütlələr sosial şəbəkələrdə ictimai (!), amma özünə qapalı bir həyatı mənimsəmiş vəziyyətdədirler. Dolayısı ilə, XXI əsrin gəncliyi zamanını harada və necə keçirir sualı sosial şəbəkələrdə cavabını tapır.

Sosial şəbəkə nə deməkdir?

İnsanların internet mühitində görüb bəyəndikləri şəkil, yazı, musiqi, video, sənəd və s. kimi materialları öz siyahılardakı dostları ilə paylaşmalarını təmin edən virtual aləmə deyilir. Bu səhifələrdə qruplar qur, platformalar meydana gətirə bil-

lərsiniz. İstər fərdi, istər bir təşkilat adı ilə öz səhifənizi meydana gətirib bir qrupu idarə edə, onlara istədiyiniz an mesajınızı çatdırıa bilərsiniz.

Paylaşmaq insanın təbiətində vardır. İnsan interneti də bir istehlak vasitəsi olaraq istifadə edərək öz məraqları istiqamətində bir sıra ünsürləri paylaşma ehtiyacı hiss edir. Bu, yaxşı bir sözü, faydalı bir məlumatı, komik bir lətifəni, ya da acı bir xəbəri eşidib, dostlarınızla bunları paylaşmanıza bənzəyir. Bu, bir mənada içindəki insani bir xüsusiyyətin özü-

nü zahire vurmasıdır. Ancaq internet mühitində nəyi, kimlərlə paylaşığınız, nə üçün və nə şəkildə paylaşığınız qədər əhəmiyyətlidir. Bu, sizin şəxsiyyətinizlə, idrakınızla, məqsədlərinizlə əlaqəlidir.

Dünyada ən çox istifadəçi olan sosial şəbəkələrin başında Facebook və Twitter gəlir. Video paylaşma saytı olaraq da Youtube irəlidədir. İndi az qala hər kəsin bildiyi sosial şəbəkə olan Facebookun dünya bapında 500 milyondan artıq üzvü var. Bu rəqəmin 25 milyonu Türkiyədəndir. Yəni Türkiyədə hər üç nəfərdən biri Facebookun üzvüdür. Facebookun bazası milyonlarla insanın xüsusi və ya ümumi məlumatları ilə doludur. Bu sosial şəbəkəyə üzv olaraq yalnız bir hesab açmış olursunuz. Daha çox insanla əlaqə qurmaq üçün özünüzə bir səhifə

açırsınız. Ya da bunu sizin adınızdan bəziləri edir. Məhz bu səhifədən bütün virtual fəaliyyətlərinizi apara bilirsiniz. Burada istər xüsusi, istər ümumi sahədə paylaşmalarınızı görə bilər, siyahınızdakı insanlara mesaj göndərə bilərsiniz.

Burada əsas diqqət çəkmək istədiyimiz mövzu bu sosial şəbəkələri səmərəli şəkildə necə istifadə edə biləcəyinizdir.

Bu mövzularda tədqiqat aparan bir dostum bir gün mənə bu işin ölçülərini izah etmək üçün misal olaraq bir neçə adı Facebook üzərindən axtarmağımı istədi. Əldə etdiyimiz nəticə çox maraqlı idi: Bir insanın bu sayt vasitəciliyi ilə milyonlarla insanla əlaqə qura bildiyini gördük.

Məsələn, məşhur reper Eminemi 35.665.775 nəfər izləyir. İkinci sırada, 29 milyon təqibçi ilə Lady Gaga və Micheal Jackson gəlir. Məşhur musiqi qrupu U2-ni, 8.591.370 nəfər izləyir. Yusif İslamı 260.301 nəfər izləyir. Allahın Evi Kəbə (Kaaba - The House of Allah) qrupunu 1.643.804 nəfər izləyir.

Yuxarıdakı rəqəmlər bizə bir həqiqəti ifadə edir: Bu virtual mühitlərdə əslində İslamın təbliği üçün çox gözəl layihələr həyata keçirilə bilər. Milyonlarla insan buralarda gəzdiyinə görə bu insanlara ilahi mesajı təqdim etməyin bir vəzifə olduğu şüuru ilə hərəkət edilib nələrə nail olmaq planlaşdırılıb bilər.

Görəsən bu imkan Həzrət Peyğəmbərin yaşadığı dövrdə olsaydı nə edərdi?

Bəlkə də səhabənin ən gənc və fəallarını seçər və onlara sosial paylaşma şəbəkələrində fərqli-fərqli qruplar qurdurur, İslama dəvəti bu sahədə də davam etdirərdi.

Necə ki, Peyğəmbərimiz insanın əhyası üçün hər sahədə fəaliyyət göstərmmişsə, bu sahədə də səhabələrindən yeni-yeni fəaliyyətlər istəyordi.

Paylaşmaq insanın təbiətində vardır. İnsan, interneti də bir istehlak vasitəsi olaraq istifadə edərək öz maraqları istiqamətində bir sıra ünsürləri paylaşma ehtiyacı hiss edir. Bu, yaxşı bir sözü, faydalı bir məlumatı, komik bir lətifəni, ya da acı bir xəbəri eşidib, dostlarınızla bunları paylaşmanıza bənzəyir. Bu, bir mənada içinizdəki insani bir xüsusiyyətin özünü zahirə vurmasıdır. Ancaq internet mühitində nəyi, kimlərlə paylaşdığını, nə üçün və nə şəkildə paylaşdığını qədər əhəmiyyətlidir.

Peyğəmbərimizin gənc səhabələri vardı: başda Musab bin Umeyr, Hanzala, Ammar, Habbab bin Ərət kimi. Bəlkə insanların dəstə-dəstə İslama gəlmələri üçün onlar bu imkanları var gücləri ilə istifadə edib üşyan dənizində boğulan bir çox insana hidayət aparardılar.

Peyğəmbərimizin “qardaşlarım” deyə tərif etdiyi bizlər, bu imkanlardan necə və nə şəkildə istifadə edirik?

Cüntki internet öz dilini, öz insan tipini, öz fəlsəfəsini meydana gətirir. Milyonlarla insan, bir düymə ilə hər şeyə çata bilir. Bu dünya “azadlıq” adı altında hər şeyi mübah görür. Bu dünyaya öz yolunuzu təyin etmədən, öz qaydanızı qoymadan girişəniz hazır yem olub sosial paylaşma şəbəkələrində ov ola bilərsiniz. Onun üçün bu sosial paylaşma şəbəkələri insanların İslamlı görüşməsi üçün bir vasitə sayla bilər. Virtual dünyadan haqqını vermək bir məsuliyyətdir. Bunu bir nemət bilməliyik. Təbliğ qrupları meydana gətirməli və milyonlara çata biləcək səhifələr açmaliyıl. Bu da İslami təbliğ etməyin başqa bir ölçüsüdür.

ACLAR¹

Alçaq və pəncərəsiz bir odada qapının sağ tərəfində yatmış bir çocukun başı üstünə anacığzı əyləşib, gözünü bir nöqtəyə dikib fikrə qərq olmuşdu. Hava soyuq olduğuna görə, odanın qapısı örtülmüşdü. Oda qaranlıq idi. Ancaq qapı aralarından gələn işıq odanın bir qismini, bacadan düşən işıq da ikinci qismini işıqlandırmaqdı idi. Odada o çocukun yatmış olduğu çarpayıdan və yerə döşənmiş cırıq-cırıq parça-palazlardan başqa bir şey gözə çarpmırıldı; oda boş idi.

Birdən yatmış uşaq tərpənib gözlərini açdı. Üzü saralmış, gözlərinin altı göyərmiş, dodaqlarının rəngi qaçmış olan bu çocuq diri bir ölü kimi görsənirdi. Oyanan kimi anasının üzünə baxdı. Ayağa durmaq deyil, əllərini belə qaldırmağa təqəti qalmamışdı. Övladının ayılmamasını göründə:

- Cəmil, durdur? - deyə anası soruşdu.

- Ana... Ana!..

Uşaq taqətsiz olduğundan sözünü deyə bilmədi, anası anladı ki, Cəlil acdır, yemək isteyir.

- Heç bir şeyimiz qalmamışdır. Oğul, axırıncı parça çörəyi dünən səhər yedik... Bu saat bacın Züleyxa gələr!.. Allah Kərimdir... Bu söhbət əsnasında Züleyxa daxil oldu.

Züleyxanın əllərinin boş olduğunu görəcək, anası qandı ki, qonşularда da yeməli bir şey tapılmamışdır!

Züleyxa anasına:

- Ana...

Fəqət anası qızın səsini kəsərək:

- Qızım, gəl, Cəlilin yanında qal, mən gedim görüm sizə nə tapıram...

Bu sözləri deyib mehnətli ana Cəlilin üzündən öpüb, getdi.

Züleyxa və Cəlil yenicə atasız qalmışdılar. Atalarını kəndləri talan olan zaman öldürmüdüllər. Bunların olduqları kənd böyük xəsarətlərə duçar olmuşdu. Var-yoxları qarət olandan sonra bütün kənd əhli kimi bunlar da azuqəsiz, ac və yalavac qalmışdılar.

Yəqin idi ki, belə gedəcək olsa, kənd əhli tamamilə tələf olacaqdı.

- "Allah kərimdir." -deyə kömək gözlənirdi, ümid olunurdu ki, bu bədbəxt insanların halına yanın tapılar.

Ana gedəndən sonra balaca Züleyxa o zəif qolları ilə qardaşını qucaqlayıb sakit etmək və təsəlli vermək qəsdilə:

- Cəlil, əzizim, bu saat ana gələr, bizə yemək gətirər, -deyirdi.

Soyuq olmasın deyə Züleyxa qardaşının üstünə parça-palazı da əlavə saldı.

***

Anaları evdən çıxdıqda dayandı. Fikrə daldı: əcəba hara getsin?

Sahibəsinin həyətə çıxdığını görən it, xanımın o yan-bu yanına dolanıb yalvarıcı bir nəzər ilə mərhəmət dilər kimi baxmağa başladı.

- Yازlıq it, sən də acmışan? Lakin sənə verməli bir şeyim yoxdur!..

İt başa düşər kimi gözlerini aşağı dikdi. Bir az durduqdan sonra ana axırda yenə əvvəldən arpa və buğda saxladıqları dama gedib birər-birər arpa və buğda yiğmaq istədi.

Züleyxa qardaşını sakit etməkdə ikən birdən qapını döydülər.

- Kimdir?

- Bacı, sizə gətirdik!

Həmin saat Züleyxa qapını açdı. "İki cavan oğlan əllərindəkiunu verərək – "bacı buunu sizə gətirdik. Alın!" – dedilər.

Sonra biri əlindəki kitabdan bir vərəqəyə bir-iki söz yazaraq:

- Neçə nəfərsiz!

- Üç nəfər qaldıq. Atamı öldürdülər, anam çörək axtarmağa getdi. Cəlil də yatır.

- Cox gözəl, bu vərəqi al, hər həftə anan məscid həyətinə gəlib un payınızıala bilər. Sağ ol, un müsəlman cəmiyyəti tərəfindəndir!

Cavanlar getdi. Qız anasını harada axtaracağını bilməyərək unu güc ilə içəri çəkdi.

Cəlil, bizim üçün müsəlmanlar un gətirdilər! İmdi ana gələr bizə yemək hazırlar... Bax, Allah bizə kömək oldu, gəl Allaha dua edək! Bu sözlər ilə qız üzünü qibləyə tutub.

- Ya Allah, ya Allah, şükür sənə, ya Allah!

Balaca Cəlil də ahəstəcə bacısının duasını təkrar edərək: Allah... şükür...

***

Anası daxil olacaq qız duasını kəsərək.

- Ana, bizə müsəlmanlar un gətirdilər. Deyirlər sən bu kağız ilə hər həftə bizim un payımızı məscid həyətindənala bilərsən. Bax, bu kağıza yazdı!

- Bilirsən qızım, bunu müsəlmanlar bizim üçün göndərmişlər.

Həmin saat ana övladları üçün yemək tədarük etməyə başladı. Bir azdan sonra Züleyxa və Cəlil anasının bişirdiyi yaymayı (çörək) yeyirdilər. Sonra ana uşaqlarına müsəlmanların mərhəmətindən danışb deyirdi ki, baxın, müsəlman qardaşlarımız un göndərirlər ki, acıdan həlak olmayaq!

Balalarım, Allaha şükür edək!..

O gecəyi sabaha kimi ana əllərini səmayə qaldırıb razu-niyaz etdi.

Qızı Züleyxa yuxulu olaraq anasını dua edən göründə dedi:

- Ana, ana! Atama da dua elə!

(Tağı Şahbazi) Simurq Xarkov

1. Bu yazı 1915-ci ildə Osmanlı Türkiyəsinə yardım məqsədilə nəşr olunan "Qardaş Kəməyi" dərgisindən alınmışdır. Arif Həşimov tərəfindən latın qrafikasına çevrilmişdir.

İSLAMDA HƏRB MƏDƏNİYYƏTİ

Bildiyimiz kimi, “Islam” kəlməsi ərəb dilində “sühl” kəlməsi ilə eyni kök-dən gəlir. İslam dini əsla rəqibi, qarşısındakını məhv etməyə yönələn və ya təcavözkar xarakter daşıyan bir müharibəni qəbul etmir. Ancaq bəzi hallarda zülmü və ədalətsizliyi dayandırmaq üçün İslam müharibənin qaçılmaz olduğunu qəbul edir və vacib bir vəzifə olaraq görür. Uca kitabımız Qurani-Kərim müharibənin də bir həddinin olmasının lüzumunu və onun mümkün qədər insanpərvər şəkildə davam etdirilməsini əmr edir. Sevimli Peyğəmbərimiz Məhəmməd (s.ə.s) sadəcə olaraq məkkəlilərlə deyil, eyni zamanda bölgədəki yəhudİ qəbilələri ilə də əməkdaşlıq edərək özünə qarşı bir hücum planlaşdırıan Suriyadakı xristian qəbilələri ilə mübarizə aparmaq məcburiyyətində qalmışdı. Amma bu, yenə də onun “Kitab-əhli”ni lənətləməsi kimi bir nəticə doğurmamışdı. Belə ki, onun əshabələri özlərini müdafiə etmək məcburiyyətində qalmış, amma, düşmənlərin dininə qarşı müqəddəs bir müharibəye girməmişdilər. Hətta Sevimli Peyğəmbərimiz azad etdiyi köləsi Zeydi müsəlman ordusunun komandiri kimi xristianlara qarşı müharibəyə göndərərkən onlara Allah yolunda cəsur, amma insanpərvərliklə savaşmalarını əmr etmişdi. Peyğəmbərimiz Məhəmməd (s.ə.s)-in əmrinə görə, onlar (döyüşülər) rahiblərə, keşislərə təcavüz etməməli, savaşmayan zəif insanları hədəf al-mamalı idilər. Mülki şəxslərə qarşı heç bir soyqırım həyata keçirməməli, tək bir ağac belə kəsməməli və heç bir dağıntıya yol verilməməlidir.

Bütün bu əmrləri Sevimli

Peyğəmbərimiz Məhəmməd (s.ə.s)-dən sonra gələn xəlifələr də fəth etdikləri ölkələrdə həm yerli xalqın, həm də təzə gələnlərin sühl və təhlükəsizlik içində yaşamasını təmin etmək üçün yerinə yetirmişlər. Belə ki, ilk xəlifə Hz. Əbu Bəkr Suriya səfərinə çıxdığı zaman orduya bir təlimat vermişdi. Bu təlimatda Hz. Əbu Bəkr İslam ordusuna bildirirdi: *“Ey insanlar, ürəkdən tabe olacağınız 10 qanun verirəm: xəyanət etməyin və haqq yolundan ayrılmayın. Uşaqları, qadınları və yaşılları qətlə yetirməyin. Xurma ağaclarını yandırıb məhv etməyin və hər hansı bir meyvə ağacını da kəsməyin. Dəvələrdən, sürünlərdən və ya kütlələrdən hər hansı birini qətlə yetirməyin... Həyatlarını axırət həyatına*

bağlamış və dünyadan üz çevirmiş insanlarla karşılaşacaqsınız, onlara toxunmayın. Cürbəcür ərzaqlar təqdim edən insanlarla karşılaşacaqsınız, yeyin, fəqat Allahın adını anmağı unutmayın!” Hz. Əbu Bəkrdən sonra xilafət məqamına sahib olan və mehribanlığı, mərhəməti və ədaləti ilə məşhur olan Hz. Ömər isə ələ keçirilən ölkələrin yerli xalqı ilə ədalət və mehribanlıq nümunəsi olan müxtəlif razılaşmalar əldə etdi. Məssələn, Hz. Ömər Qüds və Lüdd xristianlarına onların təhlükəsizliyi ilə bağlı zəmanət, habelə kilsələrin dağıdılmayacağı və kilsələrdə müsəlmanların cəm halda ibadət etməməsi məsələlərində təminat verdi.

Lahm xristianlarına təqdim olunan şərtlər də eyni idi. Mədainin fəthi ilə Nasturiya patriarchı III İsuayhebə (650-660) verilən zəmanət də yenə eyni şəkildə idi. Bildiyimiz kimi, İslam Hz. Ömərin xilafəti dövründə daha geniş bir ərazini əhatə etmişdir. Hz. Ömər xəlifəliyi dövründə bu razılaşmaların hamısına sadiq qaldı. Hətta III Nasturiya patriarchının bu fəthlərdən sonra dostuna yazdığı bir məktub müsəlman rəhbərlərin əhli-kitaba qarşı mərhəmətini və mehribanlığını bir xristianın dilindən bildirməsi baxımından gözəl nümunədir: Məktubda qeyd olunur: “Allahın iradəni özlərinə verdiyi bu ərəblər bizə əsla zülm etmədilər. Həqiqətən onlar dinimizə, din xadimlərimizə, kilsə və monastırlarımıza hörmət göstərdilər...”

Bütün bu nümunələr Allahın Quranda möiminlərə əmr etdiyi ədalətin bir-bir həyata keçirilməsidir. Allah (c.c) bir ayədə belə buyurur:

“Allah sizə əmanətləri öz sahiblərinə qaytarmağınızı və insanlar arasında hökm etdiyiniz zaman ədalətlə hökm etməyinizi əmr edir. Həqiqətən Allahın

Uşaqları, qadınları və yaşlıları qatlə yetirməyin. Xurma ağaclarını yandırıb məhv etməyin və hər hansı bir meyvə ağacını da kəsməyin. Dəvələrdən, sürünlərdən və ya kütlələrdən hər hansı birini qatlə yetirməyin... Həyatlarını axırət həyatına bağlamış və dünyadan üz çevirmiş insanlarla karşılaşacaqsınız, onlara toxunmayın. Cürbəcür ərzaqlar təqdim edən insanlarla karşılaşacaqsınız, yeyin, fəqat Allahın adını anmağı unutmayın!”

bununla sizə verdiyi öyüd necə də gözəldir! Əlbəttə, Allah eşidən və görəndir.”

Çox təəssüflə qeyd etməliyik ki, İslamin aşılılığı əxlaqı dərk etməyənlər belə təsəvvür edirlər ki, İslam zorla qəbul etdirilmişdir. Ancaq müsəlmanların fəth etdiyi ölkələrdə İslami zorla qəbul etdirmələri şəklindəki yanlış təsəvvür Qərb tədqiqatçıları tərəfindən də rədd edilmiş, müsəlmanların adil və mehriban davranışını hər kəs tərəfindən təsdiq olunmuşdur. Belə ki, avropalı bir tədqiqatçı L. Braun bu vəziyyəti belə etiraf edir: “Doğru olmasına şübhə edilməyən həqiqətlər müsəlmanların getdikləri yerdə xalqı qılinc gücü ilə İslama gətirməsi barədəki xristian mənbəli iddiaların kökündən əsassız olduğunu sübut etməkdədir. Fəthlərin arxasındaki dinamik amil onların xalqları çağırıcıqları İslam (sülh) qardaşlığı idi... Bax, bu qardaşlığın ölçüsü də İslami qəbul edənlərlə birlikdə sürətla böyüyürdü.”

ŞƏRQİN İNCİSİ

BAĞDAD

Ən qədim Şərqi mədəniyyətlərinin mərkəzi sayılan Bağdad yuxarı Mesapotomiyada Dəclə çayının ətrafında yerləşir. Şumer-Akkad, Babil və Assurların hakimiyyətindən sonra e.ə. 7-ci yüzillikdə Sasani imperatorluğunun ərazisinə daxil edilmişdir. 637-ci ildə İraq Ərəb Xilafəti tərəfindən fəth edilmişdir. Əməvilər dövründən sonra Abbasilər bölgəyə hakimlik etmiş və bu illərdə Bağdad xilafətin paytaxtı olmuşdur. Məhz bu dövrdə paytaxt Bağdad zəmanəsinin ən gözəl şəhərlərindən birinə çevrilmişdir.

Abbası xilafətinin ikinci xəlifəsi Əbu Cəfər əl-Mənsur Bağdadı dövlətin paytaxtı etmək qərarına gəldi. O vaxta qədər Bağdad at alqı-satqısı üçün məşhur olan kiçik bir kənd idi. Bu balaca kənd Abbasilər dövlətinin gələcək mərkəzinə, əfsanəvi “1001 gecə” nağıllarında adı çəkilən Şərqi simvoluna çevriləcəkdir.

Paytaxtin salınması 4 il sürdü. 9 milyon qızıl dinar (1 dinar 4, 265 qram qızılıla bərabər idi) xərc çəkildi. Mənsur öz şəhərini “Mədinətus-Səlam”, yəni “Sülh və əmin-amanlıq şəhəri” adlandırdı. Lakin bu təntənəli ad məshhurlaşmadı. Xalq arasında şəhər Dəclə sahilində öz əvvəlki adı ilə, Bağdad deyə çağırıldı.

Xilafətin paytaxtı sürətlə genişləndi, mühüm, beynəlxalq, siyasi, ticarət və mədəniyyət mərkəzinə çevrildi. Öz möhtə-

şəmliyinə görə o dövrdə mövcud şəhərlər içində ancaq Konstantinopol Bağdadla müqayisə oluna bilərdi. Növbəti iki yüz il ərzində bu şəhər dünyani heyrətləndirən tikililərlə bəzənmiş oldu.

Baş verən mühəribələr və qarşidurmalar ərəb dövlətinin paytaxtında baş verən yüksəlişə heç cür mane ola bilmirdi. Bağdadın ən məşhur memarlıq tikililərindən biri əl-Kaziməyn qızıl məscidi dir. Məscidin daxilində vaxtilə İmam Kazım (ə) və İmam Cavadın (ə) məzarları üzərində ucaldılmış sərdabə yerləşirdi. Bu türbə 1258-ci ildə Çingizxanın nəvəsi Hülakinin rəhbərliyi ilə monqolların Bağdadı işğalı zamanı dağdırılmışdı. 1367-ci ildə Sultan Uveysin hakimiyyəti dövründə türbə bərpa olundu, İmamların (ə) məzəri üzərinə mərmər lövhələr döşəndi, divarı Quran ayələri yazılmış kaşı lövhələr bəzədi, türbənin üzərində iki gümbəz quruldu və minarələr ucaldıldı. Yüz il sonra Bağdadı tutmuş Səfəvi hökmdarı Şah İsmayıllı Xətai köhnə türbəni sökərək yenisi ilə əvəzlənməsini əmr etdi. Bərpa işləri 1519-cu ildə tamamlandı. İmamların (ə) məzarı üzərində ən bahalı ağaclar lövhələrdən oyma naxışlı, fil sümüyü və bürünclə tərtib olunmuş sərdabələr quruldu. Ele həmin dövrdən müasir zamana qədər gəlib çatan mərkəzi gümbəzli planda iki gümbəz və dörd minarəli məscid tikil-

mişdi. 1813-cü ildə isə hər iki gümbəz və minarələrin üzəri qızıl təbəqələri ilə örtüldü, bundan sonra məscid "Qızıl məscid" adlandırılmağa başladı. Məscidin ətrafında yaranmış kənd Bağdadın şəhərkənarı ərazisi kimi əl-Kazimiyə (Kazimeyn) adlandırıldı. Hal-hazırda Kazimeyn Bağdadla bir-birini tamamlayır.

Bağdadda köhnə Şərq bazarları, şüşə və daş binalara qədər hər növ memarlıq abidələri görmək mümkündür. Bəzi yerlərdə dəyişiklik olsa da köhnə Bağdadın qalıqları şəhərə gözəllik verməkdə davam edir.

Bundan əlavə Məhşur əl-Mustansır Universiteti və neçə-neçə başqa yüksək səviyyəli elm ocaqları fəaliyyət göstərirdi. Dövlətin mərkəzi binaları, idarə sistemləri bu şəhərdə yerləşirdi.

Təmtəraqlı saraylarıyla gözləri qamaşdırın, bu regionu təsiri altında saxlayan, dünyanın hər yerindəki xəzinələri özündə cəm edən, Bağdad Harun ər-Rəşid dövründə dövlətin ən böyük və möhtəşəm şəhəri olaraq böyüməyə davam etdi. Bağdad eyni zamanda elmin mərkəzi idi. Təbii sərvətlərin əldə edilib dəyərləndirilməsinə aid ilhamlar bu mənbədən axmağa başlamışdı. Bütün elm sahələrini ehtiva edən tərcümə fəaliyyəti sistemli bir şəkildə və tədricən inkişaf etməyə başladı. Qeyri-milli əsərlərin toplanması fəaliyyətləri Abbasilər tərəfindən zəngin vasitələrlə irəli aparıldı. Saysız pullar sərf etməklə və ya əksər hallarda diplomatik yollarla, orijinal tarixi əlyazmaları burada topladılar. Bu əsərlər arasında ən çox antik mədəniyyətin əsərləri yer tuturdu. Fars və Hind ədəbiyyatına da mühüm əhəmiyyət verilirdi.

Tibb, riyaziyyat, astronomiya, coğrafiya və elmin bütün sahələrinə aid olan əsərləri, onların müəlliflərini tapıb Bağdad şəhərinə toplayırdılar. Elmə göstərilən bu qayğı nəticəsində fəlsəfə və təbii elmlər inkişaf etdi. İslam elmi, qədim yunan elm

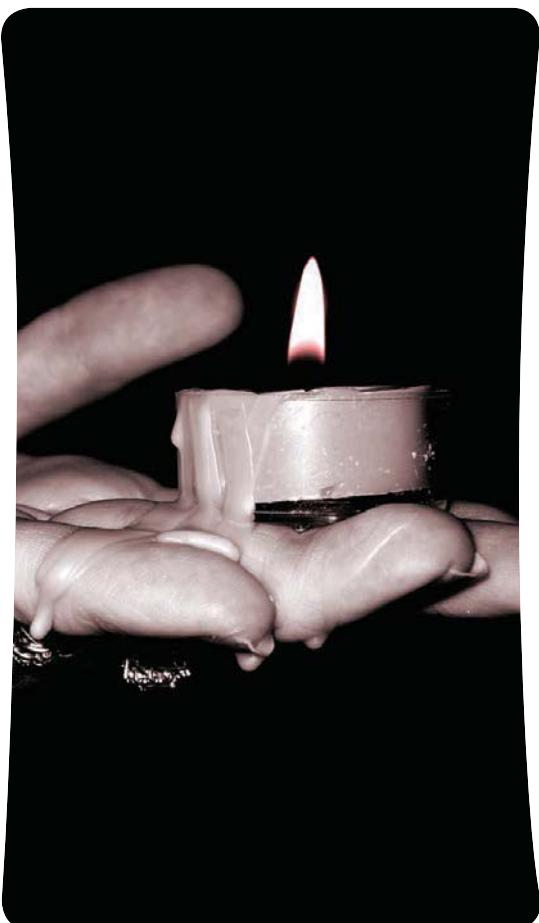
xəzinəsinin yox olmasının qarşısını aldı. Müsəlmanlar əsrlər boyu müxtəlif elm-ləri toplayıb mühafizə edirdilər. Ərəblərin etdikləri tərcümələr bu gün belə, qismən tənqidli mətnləri, qismən də antik ədəbiyyatdakı bəzi mühüm nöqsanlıqları araşdırmaq baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Müsəlman müəlliflər özlərinə yad olan elmləri sadəcə tərcümə etməklə kifayətlənmədilər, əksinə onlar, özlərinə məxsus yeni bir elm ortaya qoydular.

Doktor Corc Zeydan deyir ki, alımlar əczaçılıq elmində apardıqları tədqiqatlar nəticəsində etiraf etməli oldular ki, bu elmin əsasını müsəlman alımlar qoymuşlar. Alım yazır ki, 8-9-cu əsrlərdə müsəlman ölkələrinin bir çoxunda geniş xəstəxanalar mövcud idi. Tək Bağdad şəhərində 4 xəstəxana fəaliyyət göstərirdi. Onlardan Əzdi xəstəxanasında tibbin müxtəlif sahələrində çalışan 24 həkim fəaliyyət göstərirdi. Və bu vaxt Bağdad şəhərində 60 aptek var idi. Maraqlıdır ki, həmin dövrdə, yəni VIII-IX əsrlərdə Qərb aləmində aptek və xəstəxana anlayışı belə yox idi.

Tarixən bir çox dövlətlərin ərazisinə daxil olan İraq bölgəsi, o cümlədən Bağdad 1923-cü ildə Lozan müqaviləsi ilə Osmanlılardan alınaraq ingilis müstəməlkəsinə çevrildi. 1930-cu ildə İngiltərə sözdə, İraqın müstəqilliyini tanıdı. 1933-cü ildə Faysalın oğlu Qazi kral oldu. 1979-cu ildə Səddam Hüseynin hakimiyyət illəri başladı.

1980-ci ildən başlayan və səkkiz il davam edən İraq-İran müharibəsində minlərlə insan həlak oldu. 1988-ci ildə atəşkəs imzalandı. 1990-ci ildə Küveytin işğalından sonra 1991-ci il yanvar ayında Bağdad şəhəri bombalandı, nəticədə yenə də səbəbsiz yerə şəhər xarabaya çevrildi. 2003-cü ildə bir daha mühəribə meydənına çevrilən şəhər demək olar ki, öz gözəlliyini itirdi.

ƏMANƏT ŞÜURU

Allahın xəlq etmə sənətindəki möcüzəsi olan kainatın hər bir ünsüründə, hər bir zərrəsində ilahi ehtişamın sərgilədiyi saysız-hesabsız məqamları sezmək mümkündür. Bu məqamların idrak edilərək Allahın qarşısında həqiqi bir təslimiyyətə səbəb olan itaət və ibadət bəxtəvərliyinə çevriləməsi Adəm övladının daşıdığı əmanət yükünü dəyərləndirməyə imkan verən gözəl bir nəticədir.

Uca Allah Qurani-Kərimdə belə buyurur:

“Biz əmanəti (Allaha itaət və ibadəti, şəri hökmləri yerinə yetirməyi) göylərə, yerə və dağlara təklif etdik. Onlar ona yüklənməkdən qorxub çəkindilər. Ona insan yükləndi. Həqiqətən, o çox zalim, çox cahildir.

Allah münafiq kişiləri və qadınları, müşrik kişiləri və qadınları əzaba uğratsuñ, mömin kişilərin və qadınların da tövbələrini qəbul buyursun deyə (əmanəti öz razılığı ilə Adəm övladına tapsırdı). Allah (möminləri) bağışlayandır, rəhm edəndir!” (əl-Əzhab, 72-73)

Allahın xəlq etmə sənətindəki möcüzəsi olan kainatın hər bir ünsüründə, hər bir zərrəsində ilahi ehtişamın sərgilədiyi saysız-hesabsız məqamları sezmək mümkündür. Bu məqamların idrak edilərək Allahın qarşısında həqiqi bir təslimiyyətə səbəb olan itaət və ibadət bəxtəvərliyinə çevriləməsi, Adəm övladının daşıdığı əmanət yükünü dəyərləndirməyə imkan verən gözəl bir nəticədir.

İlahi yaranışın bənzərsiz nümunələrindən olan arının üç həftəlik həyat hekayəsi əmanətə riayət etmə mövzusunda insan üçün xüsusi bir örnəkdir. Az qala iynənin ucu böyüklüyündə beyinə malik olan arılar, dünyaya göz açdıqları zaman onları əhatə edən aləm haqqında ani olaraq tam təfsilatı ilə məlumat almağa başlayırlar. Beyinciklərində yerləşən 170000 neyron ilə ətraf aləmi qavrayan arıların, ilahi həyat ritminə sədaqətini yoxlamaq üçün milyardlarla neyrona sahib olan insan tərəfindən yaradılan mümkün, hətta qeyri-mümkün hesab edilən bütün sınaqlardan ağlagəlməz bir məntiq və dəqiqliklə

çixması, bu varlıqların Allahın əmrinə olan təslimiyyətini göstərən, qibətə ediləcək bir örnəkdir. Arılar üzərində dünyanın elm mərkəzləri tərəfindən aparılan və ağılları heyran qoyan nəticələr aşağıdakları əminliklə söyləməyə əsas verir: Allahın əmrinə tam bir təslimiyyət göstərən arılar ilahi əmanətə riayət bəhsində insana utancverici dərs keçir.

Əmanət şürurunun insan mənliyində əks-səda verməsi üçün aparılan mücadilənin bütün ağırlığını üzərinə götürən peyğəmbərlərin və onların göz bəbəyi olan Hz. Məhəmməd (s.ə.s)-in bu istiqamətdəki çalışmaları önəmlı məqamları ilə seçilir. Rəsulullahın əbədi qurtuluşumuzun əsasını təşkil edən Allaha iman həyəcanını əmanətə riayətlə six şəkildə bağlılığını bəyan edən hədisi insan övladına edilən ən şiddətli xəbərdarlıqdır:

“Əmanəti olmayanın imanı da yoxdur. Əhdə vəfəsi olmayanın da dini yoxdur.”
(Əhməd, III, 134; Bəzzar, 100)

Rəsulullahın mübarək həyat salnaməsi ilə əhatələnən zaman kəsiyi, İslam dininin böyük bir şövqlə yaşandığı əsr idi. Rəsulullahın rəhmət əsintiləri ilə bəslənən insanlıq münasibətləri nəinki kainatı, hətta ərşı belə titrədəcək möhtəşəm bir səviyyə qazanmışdır. Maddi və mənəvi sıçrayışla yüksəlik əzəmətini yaşamış olan səhabə nəslinin sahib olduğu əmanət şüuru, qiyamətdə Adəm övladlarını doğru yöndən qidalandıracaq gücdədir.

Söylədiklərimizin ən parlaq misali Rəsulullahın haqqında: - “Quranı bu dörd zatdan: İbn Məsud, Salim, Übey və Məzdan örənin!” -dediyi Abdullah bin Məsud həzrətləridir. Onun əmanət haqqında söylədikləri sözlər istisnasız olaraq duyğulu qəlbləri silkələyəcək ölçüdədir:

“Allah yolunda şəhid olmaq borc xəric hər şeyin əfv edilməsinə səbəb olur. Biri Allah yolunda şəhid olmuşsa, ona “əmanəti sahibinə ver” deyilir. O, - “Al-

lahım! Bütün dünyalıq əlimdən çıxdığı halda mən onu necə ödəyim, -söyləyincə - “onu cəhənnəmə atın” -deyilir.” Daha sonra almış olduğu əmanət təslim aldığı gündə olan şəkli ilə özünə göstərilir. O da onu tanıyar, arxasında düşər və alaraq ciyninə yükləyər. Onunla birlikdə çıxacağına təxmin edərkən (əmanət) ciyinindən düşər. Yenə də almaq üçün əyildikdə davamlı əzab görənlərin içinə düşər və orada qalar.” Bu dəhşətverici sözlərdən sonra Abdullah bin Məsud həzrətləri insanın yüklenmiş olduğu əmanət mükəlləfiyyətinin əsaslarını belə dilə getirir:

- “Namaz əmanətdir! Dəstəmaz əmanətdir! Ölçü əmanətdir! Tərəzi əmanətdir...” Bundan başqa çox şeyləri saidı. Saydıqları şeylərin ən şiddetlisi əmanət olaraq verilən əşya idi.

Əmanət şürurunun sərhədləri yerlərin, dağların yüklenməkdən çəkindiyi üfüqləri əhatə etdiyindən onun bəşər idrakında daima diri tutulması və Quranla Sünənənin məna iqlimində dəyərləndirilərək həqlarının qorunması, nəfslərimizi dünyadaki son animiza qədər məşğul edən ən önəmlı vəzifə olmalıdır. Hər birimiz açıq şəkildə dərk etməliyik ki, əmanət şürurunun mənliyimizə qırılmaz bağlarla sarılması ilahi qanunların mahiyyətini anlamağa və onu qiymətləndirməyə imkan verən bir nailiyətdir. Unutmayaq ki, bu nailiyyəti xüsusi bir həssaslıqla qorumağı əmr edən Rəbbimiz bizdən xəyanətdən uzaq olan şüuru istəyir:

“Ey iman gətirənlər! Bilə-bilə Allaha, Peyğəmbərə (Onun Peyğəmbərinə) və aranızdakı əmanətlərə xəyanət etməyin! (Allahın əmrlərinə, Peyğəmbərin şəriətinə, dini vəzifələrinizə və borclarınıza sadıq olun!” (əl-Ənfal, 27)

ƏDƏB VƏ NƏZAKƏT

Ədəb insanı digər məxluqatdan fərq-ləndirən bir xüsusiyyətdir. İnsan ədəb, nəzakət, zərafət və təqvası ilə Haqq qatında dəyər qazanır. Elə buna görədir ki, Haqq dostlarının gözəl vəsfləri arasında **ədəb** və **nəzakət** fəzilətinin müstəsna bir yeri vardır. Belə ki, bir çox mənəviyyat rəhbərləri də təsəvvüfü “**gözəl əxlaq və ədəbdən ibarət**” görmüşlər.

Əmir Külal həzrətlərinin mənəvi təbəyi altında kamil bir ədəb və nəzakətlə yetişən **Məhəmməd Bahauddin** -quddisə sirruh-mənəvi bağlılığının ilk illərində nəfsinin qürur və təkəbbürünü qırıb Rəbbinə qarşı “**heçlik**” halını layiqiyələ hiss edə bilmək üçün xəstə və dərdli insanlara, yaralı heyvanlara xidmət etmək və insanların gəzdiyi yolları təmizləməklə vəzifələndirilmişdi. O özü halını belə anladır:

“Mürşidimin əmr etdiyi yolda uzun müddət xidmət etdim. Mənliyim o hala gəldi ki, yoldan keçərkən Allahın hər hansı bir məxluqu

Hikmətlə nurlanan könüllər üçün kainatdakı hər şey ilahi qüdrət və əzəməti elan edən təcəllilərdən ibarətdir. Bu hala qovuşa bilmək üçün də mənəvi tərbiyə ilə ruhun riqqət və incəlik qazanması, ruhani mənzərələri görüb onlardanibrət alacaq hala gəlməsi və hikmətdə dərinləşməsi şərtidir. Belə ki, ağilla qavranmayan bir çox sirlər hikmətlə açılır. Hikmətdə dərinləşmədən mənəvi sirlər ayan olmaz.

qarşısında olduğum yerdə qalır, əvvəlcə onun gəlib keçməsini gözləyirdim. Ondan əvvəl ad-dim atmazdım. Bu xidmətim yeddi il davam etdi. Bunun müqabilində elə bir hal tacəlli etdi ki, onların inilti şəklində həzin-həzin səslər çıxarıb Haqqa yalvarmalarını his etməyə başladım.

Məhz hikmətlə nurlanan könüllər üçün kainatdakı hər şey ilahi qüdrət və əzəməti elan edən təcəllilərdən ibarətdir. Bu hala qovuşa bilmək üçün də mənəvi tərbiyə ilə ruhun riqqət və incəlik qazanması, ruhani mənzərələri görüb onlardanibrət alacaq hala gəlməsi və hikmətdə dərinləşməsi şərtidir. Belə ki, ağilla qavranmayan bir çox sirlər hikmətlə açılır. Hikmətdə dərinləşmədən mənəvi sirlər ayan olmaz.

Ədəb Haqq yolcusunun ən qiymətli azuqəsidir. İnsan həm dindar, həm də kobud, yola getməz və nəzakətsiz ola bilməz. Çünkü İslamın ruh etibarı ilə əsası etiqadda tövhid, əməldə isə **ədəb**, istiqamət və mərhəmətdir. Elə buna görə də deyə bilərik ki, bütün əsasları ilə İslam dini başdan sona qədər nəzakət, zəriflik və saflıq ölçülərindən, yəni “**gözəl ədəb**”dən ibarətdir. Haqq dostu Mövlana həzrətləri bunu necə gözəl ifadə edir:

“Gözünü aç və Allahın kəlamına başdan-başa bir bax! Ayə-ayə bütün Quran ədəb təlimindən ibarətdir!”

Haqq dostları da nail olduqları dərəcələ-

rə ancaq yüksək ədəbləri ilə sahib olmuşlar. **İmam Rəbbani** həzrətləri buyurur ki:

“Ədəbə riyat etməyən heç kim Allaha vüslət yolunda məsafə qət etməz, yəni Haqq dostu ola bilməz. Din böyükərinin yolu başdan sona qədər ədəbdir.”

Ən mühüm ədəb isə bizi xəlq edən:

ALLAH-TƏALAYA QARŞI ƏDƏB

Unutmamaq lazımdır ki, şeytan ilahi hüzurdan elm və əməl nöqsanlığı səbəbiylə yox, ədəbsizliyinə görə qovuldu. Buna görə də şeytəni məhv edən ŞEY ədəbdir.

Həzrət Mövlana bunu belə izah edir:

“İblis Həzrət Adəmə səcdə etməyib Allahın əmrinə qarşı gəldikdə:

“-Mənim zatim oddan, onunku isə palçıqdandır. Yüksək olanın aşağı olana səcdə etməsi necə ola bilər?” -dedi.

Məhz İblis, Allaha qarşı ədəbsizlik etdiyi üçün lənətləndi və ilahi hüzurdan qovuldu. Hələ bir də axmaqlıq edib özünü yaradan uca varlıqla mübahisə etmək fikrinə düşdü.” (Fihi Ma Fih, s. 159)

Əbu Əli Dəqqaq -rəhmətullahi aleyh- buyurur ki:

“Ədəbi tərk etmək ilahi hüzurdan qovulmağı vacib etdirir. Hər kim sultanın hüzurunda ədəbsizlik edərsə qapıya, qapıda ədəbsizlik edərsə, axura göndərilər.”

Atalar: “Ədəbi ədəbsizdən öyrən.” -de-yərək ədəbə riyat etməyənlərin hal və aqibətlərindən ibrət almağı nəsihət etmişlər. Biz də şeytanın düşdürüyü vəziyyətdən lazımı dərsi çıxarmalıyıq.

Haqq-Təalaya qarşı layiqiyələ ədəb sahibi olan bəndə yersiz hərəkətlərdən çəkinər. Bu səbəblə ibadət və müamiləsindəki qüsür, xəta və qəflətinə dərk edər. Əməllərinə güvənmə xəstəliyinə tutulmaz.

Unutmayaq ki, nə qədər gözəl əməlimiz olursa olsun, bütün bunlar okeana atılan bir

damla suya bənzəyər. Allah-Təalanın lütfəri qarşısında bütün ibadət və xidmətlərimizi az görməliyik. Qulluq məsuliyyətimizi cəmiyyətdəki səviyyə ilə yox, səhabə və övlidiyyət hələ ilə müqayisə etməliyik. Çünkü Haqq-Təala ənsar və mühacirləri bizə nümunə göstərir.

Digər tərəfdən, qulluq ədəbini layiqiyələ yaşayanlar **bütün gözəlliklərin Haqdan, bütün qüsurların da öz nəfsində qaynaqlandığı** şüuruna çatarlar.

İbadətləri tərk edən və ya pis yola düşən bir şəxsin: “Nə edim, qədərim beləymış!” deməsi nəfsəni və şeytəni bir qəflət ifadəsidir. Haqq-Təala məsələn, namaz qılmaq

istəyən bir şəxsə qılma səbəblərini ehsan edər, qılmaq istəməyənlərə də mane olacaq səbəblər verərək qıldırmama təcəllisini təzahür etdirər. Elə buna görə də özümüzü işlədiyimiz günahlar xüsusunda üzrlü hesab etmək, “qədərə böhtən” atmaq olur ki, bu

da Haqqqa qarşı böyük bir ədəbsizlik və axmaqlıqdır. Şeytanın ayağını sürüsdürən də bu xüsusda göstərdiyi ədəbsizlik idi.

Ona görə şeytəni ən çox məhv edən şey, özünün xətaya düşdürüyü nöqtədə möminin Haqqqa qarşı göstərdiyi itaət, riza, təslimiyət, yəni “qulluq ədəbi”dir.

Təsəvvüfün ən mühüm qayələrindən biri, insanı **“ehsan duyğusu”**na, yəni daim Haqqın hüzurunda olduğu idrakına yüksəldərək Allaha qarşı zahirdə və batındə ədəb sahibi etməkdir. Mənəviyyat ərləri demişlər ki:

“Zahirən və batınən ədəbə sarıl. Çünkü bir kimsə zahiri ədəbdə qüsür edərsə zahirən cəza görər. Batini ədəbdə qüsür edərsə batındə cəza görər. Kim ədəbi hədər edərsə, özünü Haqqqa yaxın zənn etsə də uzaqdır,

məqbul zənn etdiyi halda mərduddur (rədd edilmişdir)." (Ruhul-Bəyan, X, 401)

Dolayısı ilə Rəbbimizin bizim üçün təqdir etdiyi şeylər haqda şeytan kimi bir axmaqlıqla boyun qaçırmış əvəzinə, həmin anda boyun əyib riza və təslimiyyət göstərmək və bizim üçün o təcəllinin ən xeyirlisi olduğunu düşünmək, ən mühüm batını ədəblərdəndir.

***

Bir gün hədis alımlarından bir zat, gənc yaşlı **Bəyazid Bistamini** gördükdə ondan xoş gəldi. Zəka və anlayışını ölçmək üçün soruşdu:

"- Gözəl uşaq! Tam mənada namaz qılmağı bilirsənmi?"

Bəyazid Bistami də ona:

"- Bəli, Allahın izni ilə biliyəm!" -deyə cavab verdikdə, həmin zat:

"- Necə qılırsan?" -deyə soruşdu.

Bəyazid Bistami belə cavab verdi:

"- Buyur, ya Rəbbi, əmrini yerinə yetirmək üçün hüzurunda durdum, hissi ilə təkbir gətirirəm; Allahu Əkbər deyirəm; Qurani-Kərimi dənə-dənə oxuyuram; təzim ilə rükuya gedirəm; təvazö ilə səcdə edirəm; vidalaşaraq salam verirəm."

Həmin zat heyranlıqla:

"- Ey ağıllı uşaq! Səndə belə dərin anlayış varkən, insanların gəlib başını oxşamalarına niyə izin verirsən?" -deyə soruşdu. Belə ki, bu təqdir və iltifatların nəfsani qürura sövq

Ədəb Haqq yolcusunun ən qiymətli azuqəsidir. İnsan həm dindar, həm də kobud, yola getməz və nəzakətsiz ola bilməz. Çünkü İslamin ruh etibarı ilə əsası etiqadda tövhid, əməldə isə ədəb, istiqamət və mərhəmətdir. Elə buna görə də deyə bilərik ki, bütün əsasları ilə İslam dini başdan sona qədər nəzakət, zəriflik və saflıq ölçülərindən, yəni "gözəl ədəb"dən ibarətdir.

edə biləcəyini və buna yol verməməsinin zəruriliyini düşünürdü.

Bəyazid Bistami isə bu arifanə cavabı verdi:

"- Onlar məni yox, Allah-Təalanın məni bəzədiyi o gözəlli oxşayırlar. Mənə aid olmayan bir şeyə toxunmalarına necə mane ola bilərəm?"

Məhz könlün çatması lazımlı olan qulluq ədəblərindən biri də, bütün gözəllikləri Allahdan bilmək, onu nəfsinə aid etməməkdir.

On böyük ədəb Allah-Təalanın zatına qarşı təzim göstərməkdir. Bunun ən gözəl təzahürü isə ibadətlərdə özünü göstərir. Allah dostları belə deyirlər:

"İbadət insanı cənnətə aparır. İbadətdə təzim və ədəb isə Allaha aparır, Haqqə də dərə."

Ənəs bin Malik رض isə:

"Əməldə ədəbli olmaq onun qəbuluna işarə edir" -buyurmuşdur.

Xızır رض da belə dua etməyi tövsiyə edir:

"Allahım! Sənə qulluq etməyim xüsusunda mənə gözəl ədəb ehsan et!"

Haqq dostları bütün bu batini ədəb hallarına əlavə olaraq, daim ilahi hüzurda olma şüuru ilə yaşıdlıları üçün zahiri ədəbə də son dərəcə etinə göstərmişlər. Bu isə, ibadətdəki xüsu və ədəb halını ibadətdən kənar vaxtlarda da mühafizə etmək şəklində olur. Belə ki, Allah-Təala buyurur:

"O kəslər ki, daim namaz qılarlar..." (əl-Məaric, 23)

"...o kəslər ki, namazlarını (layiqincə) hifz edərlər..." (əl-Məaric, 34)

Həzrət Mövlana bu ayələrə işarı məna verərək belə deyir:

"Bəndə namazdakı halını namazdan sonra da hifz edər. Beləliklə də, bütün ömrünü ədəb, xüsu, dilini və qəlbini mühafizə içində yaşıyar. Bu həqiqi aşıqların, yəni Haqq dəstərinin halıdır..."

Mənəvi tərbiyənin məqsədi də insana daim ilahi kameralar qarşısında olduğu şüurunu qazandırmaqdır. Bu sayədə nəzakət,

zərafət, ədəb və həya kimi yüksək xislətləri onun təbii həyat tərzi halına gətirə bilməkdir.

Davud Tai həzrətləri belə nəql edir:

“İyirmi il **Əbu Hənifə** həzrətləri ilə birlikdə oldum. Bu zaman ərzində diqqət etdim, nə yalnızkən, nə də yanında kimsələr varkən başı açıq olaraq oturduğunu və istirahət məqsədiylə də olsa ayaqlarını uzatdığını heç görmədim. Ondan soruşdum ki:

“- Yalnız olduğunuz zaman ayağınızı uzamağınızda nə qəbahət var?” O:

“- Allah-Təalanın qarşısında ədəbli olmaq daha mühümdür!” -dedi.”

Haqq dostu **Mahmud Sami Ramazanoğlu** həzrətləri də ömrü boyu ayağını uzadaraq oturmamış, arxasını bir yerə söykəyərək yemək yeməmişdir. Həyatı boyunca yüksək bir ədəb və nəzakət timsali olan Sami Əfəndi -rəhmətullahi əleyh- söhbətlərində tez-tez:

Ədəb bir tac imiş nuri-Xudadan,

Gey o tacı əmin ol hər bələdan...

beytini təkrar edərdi.

Həyatı ədəb, nəzakət və zərafət ilə təllənmiş Haqq aşıqlarından **Samsunlu Hüseyin Əfəndinin** cənazəsini yuyan **Mustafa Okutan** qardaşımız da, şəxsən şahid olduğu bir hələ belə ifadə etmişdi:

“Hüseyin Əfəndini yuyarkən sağ ayağı sinəsinə bittişmişdi. Heç cür aça bilmədik. Qəribə qoyduğumuz zaman isə dərhal sağ tərəfə çevrildi.”

Şübhəsiz ki, bu: “İnsan yaşadığı hal üzrə ölü və öldüyü hal üzrə həşr olunur.” həqiqətini xatırladan müstəsna bir təcəllidir. Haqq-Təala bəzi sirləri ibrət alınması üçün bəzən belə nümayiş etdirir.

Bir cahan sultanının və ya yüksək vəzifə sahibinin hüzurunda olanlar başqa zaman və məkanlarda olduğu kimi sərbəst hərəkət edə bilməzlər. Haqq dostları da daim Allahın hüzurunda olduğunu bilən, bunu sübuta ehtiyac duymadan hiss edən arif könüllərdir. Yəni onlar:

“...Siz harada olsanız, O sizinlədir..”
(əl-Hədid, 4) sirrinə aşina olaraq hər an-

Qızıl və gümüşün zənginliyi yox olar, lakin ədəbin zənginliyi hər zaman əbədi qalar. Dolayısı ilə, möminlər olaraq ədəb qaydalarını öyrənməli, bunları canlı saxlamağa etina göstərməli və başqalarına da şəxsən yaşayaraq nümunə olmalıdır.

larını Haqq-Təala ilə bərabərlik şüuru ilə yaşayarlar. Elə buna görə də ədəb hələ onların bütün davranışlarını əhatə edir.

Həmçinin Haqq dostları bəşər nəzərlərindən uzaqda tənha olsalar belə, müstəsna bir ədəb üzrə olurlar. Məsələn, namazda Haqqa qarşı bir ehtiram ifadəsi olan başı örtmək, daimi bir ibadət iqlimində yaşayan Haqq dostlarının namaz xaricində də riayət etdikləri bir ədəbdir.

Bir səhabə, heç kimin olmadığı bir yerdə geyim xüsusunda rahat davranışın davranı bilməyəcəyini soruşduqda, Peyğəmbərimiz ﷺ:

“Allah həya edilməyə insanlardan daha la-yiqdir.” -buyurmuşdur. (Əbu Davud, Hammam, 2/4017)

Könül dünyaları İslami tərbiyə ilə yoğrulan əcdadımız da ədəb, iffət və namus mövzusunda bütün cahanın heyran olduğu möhtəşəm bir əxlaqi səviyyə nümayiş etdirmişlər.

Belə ki, son dərəcə təəssübkeş bir protestant papazı olan **Salomon Schweigger Səyahətnaməsində** müsəlmanlardan bəhs edərkən belə demişdir:

“Müsəlmanlar hamamda belə bir örtüdən istifadə edirlər. Onlar necə də ədəbli insanlardır! Ədəb və namusu bu barbar dediyimiz insanlardan öyrənməliyik.”

Örtünmək insana aid keyfiyyətdir. Digər məxluqat üçün örtünmək mövzusu xarakterik deyil. Bundan başqa örtünmək fitri bir qulluq ədəbidir. Belə ki, Həzrət Adəm ilə Həzrət Həvvə cənnətdə başqa insanlar olmadığı halda həya etdilər, təlaş içinde yarpaqlarla örtünməyə çalışılar. Deməli,

örtünmə və onun mənəvi təşviqatçısı olan ədəb və həya insan oğlunun fitrətində olan ən köklü vəsflərdəndir.

Allaha qarşı duyulması lazım olan ədəb hissi, Ona yaxınlıq dərəcələrinə görə bütün varlıqları da əhatə edir. Allahın zatına qarşı ədəbdən sonra gələn ikinci böyük ədəb isə, Allah Rəsuluna Ə qarşı olan ədəbdır.

PEYĞƏMBƏRƏ QARŞI ƏDƏB

Əshabi-kiram Allah Rəsuluna Ə qarşı bəslənməli olan hörmət və ədəb hissinin ən mükəmməl nümunələrini nümayiş etdirmişlər. Bu qəbildən olaraq Peyğəmbərimizin söhbətlərində yaşadıqları xüsu və ədəb halını:

“Sanki başımızın üstünə bir quş qonmuşdu, tərpənsək, uçardı zənn edərdik.” şəklində ifadə edərdilər.

Əshabın Allah Rəsuluna Ə qarşı ədəbi o dərəcədə idi ki, çox vaxt ona sual soruşmağa belə cürət edə bilməzdilər. Ona görə də, bir bədəvi gəlib sual verərək söhbətə səbəb olsa, biz də Peyğəmbərimizin söhbətindən feyz alsayıq, deyə gözləyərdilər.

Rəsulullah Ə ilə davamlı bərabər olanlar arasında belə, ədəbləri səbəbiylə onun nur üzünü doya-doya seyr edənlər çox azdır. Hətta söhbət halında ikən Həzrət Əbu Bəkr və Həzrət Ömər istisna olmaqla, əshabın daima önlərinə baxdıqları, yalnız bu iki səhabənin Həzrət Peyğəmbər Ə ilə göz-gözə gələ bildikləri rəvayət edilir. (Tirmizi, Mənaqib, 16/3668)

Bu hali, sonralar tarixdə Misir fatehi olaraq bilinən **Amr bin As Ə** ömrünün sonlarında belə dilə gətirmiştir:

“Rəsulullah ilə uzun zaman birlikdə oldum. Lakin onun hüzurunda hiss etdiyim tə-

zim və həya səbəbiylə başımı qaldırıb nurlu üzünü doya-doya seyr edə bilmədim. Əgər bu gün mənə “Bizə Rəsulullahı təsvir et.” desələr, inan ki, edə bilmərəm.” (Müslim, İman, 192)

Biz də Kainatın Fəxrini Ə kəlmələrin məhdud imkanları daxilində anlatmağa cürrət edərkən, acizliyimiz səbəbiylə ədəb və nəzakət xüsusunda fərqində olmadan meydana gələn qüsurlarımızdan Rəbbimizin əfv dəryasına siğınırıq.

Digər tərəfdən Allah Rəsulunun Ə şərəfli adı hər dəfə zikr edildikdə salət və salam gətirmək də Allah-Təalanın ümməti-Məhəmmədə əmr etdiyi ədəblərdəndir. Ayeyi-kərimədə buyurulur:

“Həqiqətən, Allah və Onun mələkləri Peyğəmbərə salavat göndərirlər (xeyir-dua verirlər). Ey iman gətirənlər! Siz də ona salavat göndərib (onun üçün salavat deyib) layiqincə salamlayın!” (əl-Əhzab, 56)

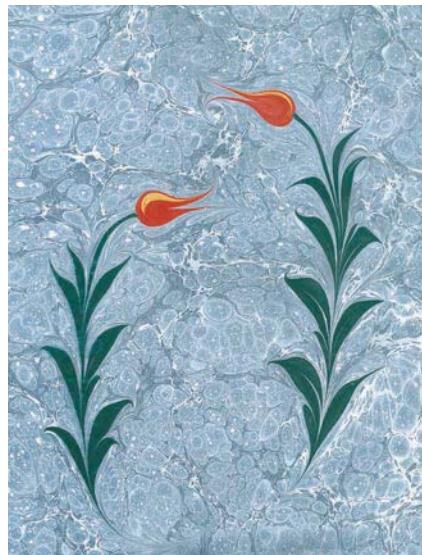
Necə hikmətlidir ki,

Qurani-Kərimdə digər peyğəmbərlərə adları ilə xitab edildiyi halda, Həzrət Peyğəmbərə Ə “Ya Məhəmməd!” deyə xitab edilməmişdir. Ona “Ya Nəbi, ya Rəsul” şəklində xitab edilmişdir. Haqq-Təala bütün möminləri də bu ədəbə dəvət edir:

“Peyğəmbəri çağırmağı öz aranızda bir-birinizi çağırmağınızla eyni tutmayın! (Peyğəmbəri özünüz bir-birinizi çağırığınız kimi çağrırmayın.)” (ən-Nur, 63)

İbn Abbas Ə bu ayə haqqında belə bulyurmuşdur:

“İnsanlar Allah Rəsuluna “Ya Məhəmməd, ey Əbul-Qasim” deyə xitab edirdilər. Allah-Təala Nəbisinin şərəfini ucaltmaq

üçün onları belə xitab etməkdən çəkindirdi. Bundan sonra insanlar “Ya Nəbiyallah, ya Rəsulallah!” deyə xitab etdilər.” (Əbu Nuaym, Dəlail, 1, 46)

Doyasıı ilə, Həzrət Peyğəmbərin ﷺ təkcə adı ilə yad edilməsi, ona ümmət olma ədəbinə ziddir. Onun mübarək adı ilə bərabər ülvə və qüdsi vəsfləri də tələffüz edilməlidir. Bundan başqa, Allah Rəsuluna ﷺ yaxınlığı olan hər kəsə və hər şeyə qarşı da ədəb və nəzakət göstərmək lazımdır.

Peyğəmbər aşiqi olan Osmanlı sultanlarından Yavuz Sultan Səlimin bu hali necə də gözəl ədəb təlimidir:

Yavuz Sultan Səlim 1517-ci ildə Misiri fəth etmiş və xəlifəlik məqamına sahib olmuşdu. 20 fevral cumə günü Məlik Müəyyəd camesində oxunan xütbədə xəbib onun adının önündə:

“Hakimul-Hərameyniş-Şərifeyn / iki şərəfli bölgə olan Məkkə və Mədinənin hakimi” ifadəsini işlətdikdə, o, dərhal xətibə müdaxilə edərək göz yaşları içində:

“- Xeyr, xeyr! Əksinə, xadimul-Hərameyniş-Şərifeyn/ iki şərəfli bölgə olan Məkkə və Mədinənin xidmətçisi” dedi. Bundan sonra da xalçanı qaldırıb torpaq üzərinə səcədə edərək Rəbbinə şükür etdi. Hərameyniş-Şərifeynin xidmətçisi olduğunun bir ifadəsi olaraq da, sarığının üzərinə süpürgə şəklində bir lələk taxdı.

Allah Rəsulunun bölgəsinə olan ədəb və hörmət hissələrinin zirvə təzahürlərindən biri də Osmanlının məzlam və şəhid sultanı Əbdüləziz xana aiddir:

Bir gün xəstə yatağında saralmış və təqətsiz bir halda yatarkən ona:

“- Mədineyi-Münəvvərə əhalisindən bir məktub var!” -deyildi.

Əbdüləziz xan yavərlərinə:

“- Dərhal məni ayağa qaldırın! Hərameyndən gələn məktubu ayaq üstə eşitmək

isteyirəm! Allah Rəsuluna qonşu olanların tələbləri, belə ayaq uzadılaraq ədəbsiz bir şəkildə dinlənməz!..” -dedi.

Hər dəfə Mədineyi-Münəvvərədən məktub gəldikdə də yenidən dəstəməz alar, məktubları: “ -Bunlarda Mədineyi-Münəvvərənin tozu var!” -deyə öpüb alnına qoyar, ondan sonra katibə verib: “- Açı, oxu!” -deyordi.

HAQQ DOSTLARINA QARŞI ƏDƏB

Əbul-Leys -rəhmətullahı əleyh.: “Peyğəmbəri çağırmağı öz aranızda bir-birinizi çağırmağınızla eyni tutmayın!” (ən-Nur, 63) ayəsini təfsir edərək deyir ki:

“Bu ayədə, faydalı elm öyrədən saleh müəllimlərə də hörmət etməyə işaret edilir. Müəllimlərin və fəzilət sahibi olan insanların haqlarına riayət etmək bildirilir.

Elə buna görədir ki, Haqq dostlarının adı xatırlanarak hansı dildə olursa olsun, onlar üçün hörmət və ehtiram ifadə edən sözlər işlənməlidir. Çünkü öz atalarımızı belə adları ilə çağırmaq ədəbsizlik olduğuna görə, mənəvi atalarımız olan Haqq dostlarının yalnız adlarını demək də ədəbsizlik olar.” (Ruhul-Bəyan, VII, 447)

Yəni Peyğəmbərimizə qarşı ədəbin ən mühüm təzahürlərindən biri də onun varişləri olan Haqq dostu alim və arıflərə qarşı ədəb və nəzakət göstərməkdir.

Mənəvi inkişaf üçün peyğəmbər varisi alımlərin, arıflərin və Haqq dostlarına təvazö və ədəbələ müraciət edib, tövsiyələrini cani-dildən tətbiq etməyə səy göstərilməlidir. Haqq dostlarının yaxınında və təribiyəsi altında olmaq nemət olaraq görülməlidir. Çünkü onların hüzuruna ədəbələ gələnlər, lütfə gedərlər.

Peyğəmbərimiz ﷺ:

“Möminin fərasətindən çəkinin! Çünkü o,

Allahın nuru ilə baxar." -buyurmuşdur. (Tirmizi, Tefsir, 15)

Hədisi-şərifdəki "Çəkinin!" xəbərdarlığı "Kamil möminlərin hüzuruna gizli hesablar və könül bulanıqlığı ilə girməyin! Onlar müstəsna bir fərasətlə sizin gizlətməyə çalışığınızı da görürər." mənasını ifadə edir. Elə buna görədir ki: "Alimlərin yanında dilinə, övliyanın yanında qəlbini sahib ol!" deyilmişdir.

Ona görə də, könülləri Haqq-Təalanın xüsusi rəhmət nəzərlərinə müxatəb olan Haqq dostlarına qarşı daha böyük bir həssasiyyətlə ədəbə riayət edilməlidir. Onların hüzurunda izin almadan danışmaq, oturmaq, qalxmaq, kobud davranışlar nümayiş etdirmək mənəvi istifadəni zəiflədəcəyi kimi, Haqqın qəzəbini də cəlb edər.

Osmanlinin arif könülli sultanlarından **Yavuz Sultan Səlim** vəlilərin hüzuruna girdiyi zaman böyük bir ədəb və ehtiram göstərir, lazımlı gəlmədikdə bir kəlmə belə danışmazdı. Belə ki, Şamda böyük vəlilərdən **Məhəmməd Bədahşı həzrətlərini** ziyarət etdiqdə heç danışmamış, yalnız qulaq asmış, sonra da oradan ayrılmışdı. Onunla birlikdə olanlar:

"- Sultanım! Yalnız qulaq asdınız. Nə hikmətdir ki, bir kəlmə də olsa danışmadınız?" -deyə soruşmuşlar. Yavuz xan da belə cavab vermişdir:

"- Böyük övliyaullahın məclisində onlar danışarkən başqalarının danışması (padşah olsa belə) uyğun olmaz. Biz sultan olsaq da, mənəviyyat sultanlarının yardımçılarına hər zaman möhtacıq. Əgər hüzurunda danışmağım lazımlı gəlsəydi, bunu bəlli edər və söz deməyimi təmin edərdi."

Məhz Yavuz Sultan Səlim, əhli-qəlbə qarşı belə yüksək bir ədəb və hörmət götərirdi. Onlara qarşı olan heyranlığını şeirlərinin bir beytində belə ifadə etmişdir:

*Padişahi aləm olmaq bir quru qovğa imiş,
Bir vəliyə bəndə olmaq cümlədən əla imiş...*

Padşahından xalqına qədər Haqq dostlarına qarşı müstəsna bir ədəb və məhəbbətlə seçilmiş olan Osmanlinin son günlerinə qədər Boğazda dəniz səfəri edən kapitanlar yolcularını Üsküdardan keçərkən **Əziz Mahmud Hüdayı** -quddisə sirruh-un, Beşiktaşdan keçərkən **Yəhya Əfəndi həzrətlərinin** dərgahlarına, Beykozdan keçərkən də **Yuşaya** "Fatihə" oxumağa dəvət edirdilər. Bir zamanlar İstanbul əhalisinin torpaqlarında dəfn edilən böyük vəlilərə qarşı ədəbi məhz belə idi!

Bir sözlə, ədəb İslamın insanlara təlim etdiyi və son dərəcə əhəmiyyət verdiyi bir xüsusdur. Bu həssasiyyət başda Allaha, Peyğembərə, Haqq dostlarına olmaqla, ataya, anaya, möminlərə və silsilə halında bütün məxluqata qədər gedir.

Qızıl və gümüşün zənginliyi yox olar, lakin ədəbin zənginliyi hər zaman əbədi qalar. Dolayısı ilə, möminlər olaraq ədəb qaydalarını öyrənməli, bunları canlı saxlamağa etina göstərməli və başqalarına da şəxsən yaşayaraq nümunə olmalıdır. Ona görə də ədəbə aid yazılmış kitablara müraciət edərək halımızı necə gözəl hala gətirə biləcəyimizi öyrənməli, ən əsası isə canlı bir kitab olan ədəb əhli saleh möminlərlə həmhal olaraq onların gözəl xüsusiyyətləri ilə bəzənməyə səy göstərməliyik.

Haqq-Təala ilahi tərbiyəsi ilə ədəb-ləndirdiyi Rəsulunun gözəl halları ilə bəzənməyi hər birimizə nəsib etsin! Haqq dostu alim və arif bəndələrinin könül aləmindən pay alaraq zərif, rəqiq, nəzakət və ədəb əhli bir mömin ola bilməyimizi lütf etsin!

Amin...

Müdriklərdən öyüdlər

Ən qiymətli olan vaxtlarınızı və qələblərinizi qoruyun.

Bunu yaxşı bilin ki, günahlar qələbləri korlaşdırar və qaraldar.

Tövratda belə yazılıb: "Möminin qəlbində öz halına ağlayan bir mərsiyəçi var.

Münafiqin qəlbində isə davamlı mahnı ilə məşğul olan bir müğənni var.

Arifin qəlbində bir nöqtə vardır ki, əsla sevinc hiss etməz.

Münafiqin qəlbində də bir yer vardır ki, əsla hüznənməz.

Zahiri və batini ədəbləriniz şəriətə uyğun olsun.

Diqqət edin! Ağzınızdan hikmət süzülərkən qələblərinizdə hiylə və fəsad məkan tutmasın.

İnsan kamil ola bilməz, hürriyət mərtəbəsinə çatmadıqca. Həqiqi hürriyyət isə Allahın əmrlərindən başqa hər şeydən qurtulmaqdır.

Elminlə öyünmə, çünkü İblis kainat kitabının bütün səhifələrini oxumuş alimdir.

Malınla da öyünmə, çünkü Qarun o qədər malı olduğu halda həlak olmaqdan canını qurtara bilməmişdir.

Səltənətinlə də iftixar etmə, çünkü Fironun səltənətinin ilahi əzaba qarşı nə faydası oldu?

Ayıq ol! Özünü Allahla zənn edib Ondan ayrı olarsan, xəbərin olmaz.

Allahın kasib qullarına qarşı paltarlarınızla öyünməkdən çəkinin, paltarların gözəlliliklərini üzə vuraraq kasibların könlünü incitməyin!

Elm hiss və ağıl yoluyla əşyann həqiqətini anlamaqdır.

Niyyət qəlbdə Allahdan başqasının bilməsi mümkün olmayan bir düşüncədən ibarətdir.

Ədəb hər şeyi layiq olduğu yerə qoymaq; hər şeyin haqqını verməkdir.

Sevginizdə sadıq və səmimi olun; o da həqiqi sevgilidən başqa hər şeyi unutmaqla olur.

Sədaqət sıfətinə çatmağa çalışın ki, o da sizinlə çölünüzün eyni olması deməkdir.

İman iradəni Xalıqə təslim etməkdir.

Sixintisiz bir nəfs, məşəqqətsiz bir ruzi və riyasız bir əməl demək olan rifah nemətinin qiymətini yaxşı bilin.

Əsl övliya nəfs və şeytandan, dünya və boş arzulardan üz çevirib Allaha yönələn şəxsdir.

MƏDİNƏNİN İLK MÜƏLLİMİ MUSAB BİN ÜMEYR

Yaşadığımız dövrdə yaxşı və ya pis, hamımızın nümunə götürdüyü bir adam vardır. Kimisi bir futbolçunu, kimisi bir jurnalisti, kimisi də bir elm adamını özünə ideal seçər və həyatında ona bənzəməyə çalışır. Cox sevdiyim can dostumun həyatında da nümunə götürdüyü bir insan var. Bu insan Hz. Peyğəmbər zamanında yaşamış Musab bin Ümeyrdir. Yoldaşımın Musaba olan sevgisini Musab bin Ümeyrin həyatını izah edərək xatırlamaq və sizlərə xatırlatmaq istəyirəm.

O, əshabi-kiramın qabaqcıllarındandır ləqəbi Əbu Məhəmməddir. Məkkənin zəngin ailələrindən olub, yaraşlı və gözəl geyinən bir gənc idi. Valideynləri üstündə titrəyərdilər. Xüsusilə, Məkkənin ən zənginlərindən sayılan anası oğuluna gözəl paltarlar geydirər və gözəl qoxular sürərdi. Məkkəlilər də onu heyranlıqla seyr edərdilər.

Bir dəfə Hz. Peyğəmbər onun haqqında belə buyurmuşdu: "Məkkədə Musab bin Ümeyrdən daha gözəl geyinən,

daha yaraşlı və daha çox nemətlər içində üzən başqa bir gənc görmədim." (İbn Sad, ət-Tabaqatul-Kübra, Beyrut, 116)

Musab Məkkədə o günün şərtlərinə görə zənginlik və ehtişam içində yaşayarkən, Hz. Peyğəmbərin insanları İslama dəvət etdiyini öyrəndi. Cox vaxt itirmədən Hz. Peyğəmbərin yanına gedərək müsəlman oldu. O əsnada məkkəlilər müsəlmanlara güclü təzyiq göstərdikləri üçün, Hz. Musab müsəlman olduğunu ailəsindən gizləmək məcburiyyətində qalmışdı. Amma gizlincə Peyğəmbərimizi ziyarət edirdi. Bir gün Musabın namaz qıldığını görən Osman bin Talha vəziyyəti qohumlarına xəbər verdi. Qohumları Musabı tutub həbs etdilər. Məkkənin zəngin və yaraşlı gənci üçün artıq əziyyət dolu çətin günlər başlamışdı.

Həbəşistana hicrət edən ilk karvana qoşulana qədər həbsdə saxlanan Hz. Musab hicrət imkanı tapan kimi, dinini daha rahat yaşaya bilmək üçün Həbəşistana hicrət etdi. Həbəşistandan qayıdanda onun vəziyyəti tamamilə dəyişmiş və əvvəlki

Musabın yerini ürəyi İslam və imanla dolu, mətin və iradəli bir gənc almışdı. Anası onun bu mətanəti qarşısında təzyiqlərini bir az yüngülləşdirmək məcburiyyətində qaldı.

Artıq I Aqabə Beyəti olmuş və bir qrup mədinəli İslamı qəbul etmişdi. Onlar İslamı izah etmək və digərlərinə də təbliğ etmək üçün Rəsulullahdan bir müəllim istədilər. Hz. Peyğəmbər də bu əhəmiyyətli vəzifə üçün Hz. Musab bin Ümeyri vəzifələndirdi. Hz. Musab onlara həm namaz qıldıracaq, həm Quran öyrədəcək, həm də digər insanlara İslamı izah edəcək və yeni insanları İslama dəvət edəcəkdir.

Beləcə, Mədinəyə ilk hicrət edən səhabə Musab oldu. Mədinədə ilk cümə namazını da onun qıldırdığı rəvayət edilir. (İbn Sad, 118)

Bir il sonra həcc mövsümündə yetmiş müsəlmanla Məkkəyə gələn Musab Hz. Peyğəmbərə İslamin Mədinədəki sürətli yayılışının müjdəsini verərkən belə demişdi: "İslamın girmədiyi və danışılmadığı ev qalmadı." Oğlunun Məkkəyə qayıtdığını eşidən anası onu tekrar həbs etmək istəsə də, Musab imanından dönməyəcəyini qətiyyətlə bildirərək anasını fikrindən daşındırdı. Onun anasını İslama dəvəti bir nəticə vermemədiyi kimi, anası da Musabı yoldan döndərə bilmədi.

Bədir döyüşündə mühacirlərin bayrağı onun əlində idi. "Rəsulullahın bayraqdarı" kimi ad çıxarmışdı. Uhud döyüşündə də bayrağı o daşıyırdı. Döyük əsnasında müsəlmanların geri çəkildiyini görən Musab atını sağa-sola sürür və yüksək səslə bu ayəni oxuyurdu: "**Məhəmməd ancaq bir Peyğəmbərdir. Ondan əvvəl də bir çox Peyğəmbərlər gəlib keçmişdir.**" (Ali-İmrən, 144; İbn Sad, 120,121). Uhudda İslam ordusunun bayrağını daşıyan Musabın əvvəlcə sağ qolu kəsildi. Dərhal bayrağı sol əlinə alaraq döyükə davam etdi. Lakin sol

əli də kəsildi. Bu dəfə bədəniylə bayrağa sıx sarıldı və yuxarıdakı ayəni oxumağa davam etdi. Nəhayət müşriklərin bir mizraq zərbəsiylə şəhid oldu. Bayrağı dərhal Suveybit bin Sad və Əbur-Rum bin Ümeyr adlı səhabələr götürdülər.

Bir rəvayətə görə Hz. Musab şəhid olaraq yerdə yatarkən, günün sonlarına doğru, Hz. Peyğəmbər Musabı əlində bayraqla gördü və "Irəli, ey Musab!" deyə səsləndi. Lakin o adam geri dönərək "Mən Musab deyiləm" dedikdə Hz. Peyğəmbər onun Musab qılığında döyükən Allahın mələklərindən biri olduğunu anladı (İbn Sad, 121).

Uhud döyüşündə bir çox qabaqcıl səhabələr şəhid oldu. Hz. Musab da şəhidlər arasında idi. Hz. Peyğəmbərin nə qədər kədərli olduğu üzündən oxunurdu. Musabın mübarək cəsədinin yanında oturub, Uhud şəhidləri haqqında nazil olduğu bildirilən bu ayəni oxudu: "**Möminlər içərilərində elələri də vardır ki, Allaha etdikləri əhdə sadiq olarlar. Onlardan kimisi (bu yolda) şəhid olmuş, kimisi də (şəhid olmasını) gözləyir. Onlar (verdikləri sözü) əsla dəyişməzlər.**" (el-Əhzab 23) Sonra Hz. Peyğəmbər digər səhabələrə tapşırı ki, şəhidlərə yaxınlaşış salam versinlər. Verilən salamların şəhidlər tərəfindən alınacağını ifadə etdi. (İbn Sad, 121).

Hz. Musab şəhid edildikdə qırx yaşlarında idi. Bir zamanlar zənginlik və ri-fah içində yaşayan bu qiymətli insanı kəfənləyəcək bir parça tapılmırıldı. Hz. Peyğəmbər yanına gəldikdə Musab bin Ümeyr köhnə bir əbasında, saçları dağılmış, bədəni isə qılınc və mizraq zərbələriylə parçalanmış bir vəziyyətdə yatırdı. Hz. Peyğəmbər kədərli halda bunları söylədi: "Səni Məkkədə gördüyümdə, səndən da-ha gözəl geyinən, səndən daha yaraşlı heç kim yox idi. İndi isə, kəfənləndiyin əbadan başın çölə çıxır."

XX ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ MEHMED AKİF VƏ AZƏRBAYCAN TÜRK YAZIÇILARI ARASINDA DÜŞUNCƏ VƏ İDEYA BAĞLARI

XX zəsrin əvvəllərində Türk dünyası ümumiyyətlə iki imperatorluq və İran dövləti sərhədləri arasında iştirak edən bir coğrafiyada varlığını davam etdirirdi. Osmanlının Ərəb dünyası ilə münasibətlərinin pişləşdiyi dövrdən etibarən Rusiya türkləri ilə Osmanlı türkləri arasındaki əlaqələr özünü daha çox bürüzə verməyə başladı. Bunun ilk səbəbi Osmanlıda Türk birliyi düşüncələrinin siyasi məna qazanması idisə, ikinci səbəbi Rusiyada milli azadlıq hərəkatlarının vüsət tapması idi. İranda isə Məşrutiyə hərəkatının başlamasında Osmanlı və Rusiyada ortaya çıxan demokratiya hərəkatlarının təsiri özünü göstərirdi. Bu bölgələrdə dərc olunan qəzet və jurnallar Türk coğrafiyasında sürətlə yayılmağa davam edirdi. Akifin Əşref Ədib bəylə birlikdə nəşr etdikləri Sıratı-Müstəqim və Səbilürrəşad jurnalları Osmanlı hüdudlarının xaricində necə yayılırdısa, Əli bəy Hüseynzadənin «Füyuzat»ı, Ağaoğlunun «Həyat»ı, Mirzə Cəlilin «Molla Nəsrəddin»i eyni sürətlə Azərbaycan xaricində yaşayan türklərə çatırdı. Necə ki, Mehmed Akif Türk dünyasında şair, jurnalist və yazar şəxsiyyəti ilə tanınırı, eləcə də Əhməd Ağaoğlu, Əli bəy Hüseynzadə, Hüseyin Cavid, Məhəmməd

Hadi, Abbas Səhhət, Abdulla Şaiq kimi Azərbaycan ziyalıları da şair, jurnalist, yazar, filosof şəxsiyyətləri ilə tanınmaqdə idilər.

Azərbaycanda Akif şeirindən təsirlənmiş ilk məşhur sima Akifin İstanbul Darülfünununda şagirdi olmuş Azərbaycanın məşhur şairi Hüseyin Cavid sayıyla bilsə də, dünya görüşü olaraq ona yaxın mütəfəkkirlərin sayı çox-çox idi. Xüsusilə Səbilürrəşad bütün İslam dünyasında ən məşhur jurnal kimi Türk və İslam dünyasının müstərək dəyəri halına çevrilmişdir.

Səbilürrəşad Azərbaycan-Türk ziyalıları tərəfindən yaxından izlənilirdi. Bununla yanaşı Hüseyin Cavidin Sıratı-Müstəqimdə üç şeiri nəşr olunmuş, Əhməd Ağaoğlunun da Türkiyəyə yeni gəldiyi vaxt siyasi məqalələri Sıratı-Müstəqimdə işiq üzü görmüşdür. Mövzu ilə əlaqədar Əhməd Ağaoğlu deyirdi: "O zaman Sıratı-Müstəqim bizim Azərbaycan tərəflərində çox oxunur və maraqla qarşılanındı."

Akifin ədəbiyyata baxışları ilə Cavidin baxışları arasında da bir bənzərlik var. Akif üçün ədəbiyyat "ədəb" sözündən meydana gəldiyi üçün, nə qədər çılpaq təsvirlərə olursa-olsun bu ədəb ölçülərindən kənara çıxmamalıdır. Bunun təsirindəndir ki, Hüseyin Cavid «Mühəharibə və ədəbiyyat» adlı məqaləsində belə ifadə edirdi: "Bir ölkənin əhval-ruhiyyəsinə fənni-terbiyənin, ədəbiyyat və fəlsəfənin təsiri inkar olunmayacaq məsələlərdəndir. Ədəbiyyat bir millətin əhval-ruhiyyəsini eks etdirir. Əgər bir millətin fəlsəfə və ədəbiyyat kitabları xəyalpərvər, laübali qələmlərlə yazılmışsa, şübhə yox ki, o millət, o nəsil cərəyanə tabe olub həmişə o yolda gedəcək. Bir ölkənin, bir xalqın yüksək əxlaqa, yüksək şüura malik olmasına və ya eksinə, bir ölkənin, bir millətin əxlaqının tamamilə pozulmasına səbəb hər şeydən əvvəl ədəbiyyat və fəlsəfədir."

Əhməd Ağaoğlu Sıratı-Müstəqimdə nəşr olunan yazıları diqqətlə izlədiklərini, xüsusilə Məhəmməd Abduhun məqalələrini çox əhəmiyyətli gördüklərini və jurnalda bir çox məqaləni iqtibas etdiklərini ifadə edir. Bilin-

diyi kimi, Akifin çox istifadə etdiyi ərəb filosofu Məhəmməd Abduhun panislamist programı bu əslərlərə söykənirdi: -İslam dinində bu dinin qaynağındaki orijinal şərtlərinə bağlı qalmaq surətiylə bir islahat etmək; -Ərəb dilinin islahatı; -Hökumətə qarşı xalqın haqlarının müəyyənləşməsi; -Qərb mədəniyyəti aləminə qarşı İslam ölkələrinin birləşdirilməsi. Bu əslərlər Akifi 1908-ci ildən sonra meydana çıxmaya başlayan, Balkan və Dünya Müharibəsi illərində inkişaf edən İslamlıq məfkurəsinin qaynağına çatdırır. Təbii ki, “Ərəb dilini yeniləmək” ideyası nəzərə alınmasa, Akifin bu məfkurəsini reallaşdırmaq üçün izlədiyi yol sözügedən mövzusu əsaslanır.

Akifin məqsədi İslam ölkələri arasında ən qüvvətli dövlət olan Türkiyənin, İslamlıq idealının reallaşdırılması üçün təşəbbüskar olmasıdır. «Süleymaniyyə Kürsüsü» nü İslamlıq idealının siyasi əsasını təşkil edən, Qərb mədəniyyət aləminə qarşı İslamlıq ölkələrinin birləşdirilməsi fikirini belə müdafiə edirdi:

Dul qaldı qadınlar, atasız qaldı uşaqlar;
Bir giryədə min ailənin matəmi çağlar!
Ən qanlı şənəətlə qovuldu vətənindən,
Milyonla həyatın ürəyindən gediyor qan!
İslamı əlindən tutacaq, qaldıracaq yox...

Eyni xətti böyük mütəfəkkirlər Əhməd Ağaoğlu və Əli bəy Hüseynzadə Azərbaycanda icra etməyə çalışırdılar. Təbii ki, Ağaoğlunun fikirləri ilə Abduhun fikirləri arasında bəzi fərqliliklər yox deyildi. Azərbaycanda panislamizmin ən aktiv nümayəndələri Ağaoğlu, Hüseynzadə, «İttihadi-islamçılar» və başqaları olmuşlar.

1900-1920-ci illərdə Azərbaycanda panislamizmin, habelə pantürkizmin ideologiyası dini-siyasi məzmunda olan bir neçə kitabdan savayı ümumiyyətlə qəzet və jurnallarda təbliğ olunmuşdur. Panislamizm ölkədən kənarında bir ideologiya olaraq doğulduğundan sonra Azərbaycanda da ictimai fikirlər üzərində öz təsirini göstərməyə başladı. Bütün İslam dünyası kimi Türk dünyasında da Qərb mədəniyyəti qarşısında ya tam qəbul, ya tam rədd, ya da əsas inanc və əqidələri mühafizə etmək şərtiylə islahatları müdafiə edən üç ayrı görüş vardı.

Mehmed Akif və Sıratı-Müstəqim üçüncü yolu müdafiə edirdi və Türk dünyasında bu xüsusiyyəti ilə geniş təsirə malik idi. Eyni təsbiti

hələ 1907-ci ildə Əhməd Ağaoğlu da etmişdi. Ağaoğlu “İslamin yediyi yumruğun səbəbələri”; “onun acinacaqlı vəziyyətdən çıxış yolları” ilə əlaqədar bu izahı verir: “Avropanın təzyiqi ilə sarsılmış və heyrətə düşmüş müsəlman dünyası öz fəlakətinin səbəblərini axtarısa başladı və bu təhlil müsəlmanlar arasında üç istiqaməti ortaya çıxardı: 1) Həddindən artıq mütərəqqiçilər (və ya yeni müsəlmanlar) 2) Həddindən artıq mühafizəkarlar (və ya köhnə müsəlmanlar) 3) Panislamçılar. Birincilər görə, “bütün həyat tərzi Avropadan iqtibas olunmalıdır və ona uyğun dəyişdirilməlidir.” Ə. Ağayev onların əsas səhvini “siyasetdən başlamış olmalarında” görürdü. Lakin Ağayevə görə “Müsəlman Aləmi” Avropa demokratik quruluşu üçün hazır deyildi. O, bu mənada Mithat Paşanın adı ilə bağlı olan Konstitusiyani (1876-1878) “Gənc Türklerin səhvi” olaraq görürdü. Ağayev həddindən artıq mühafizəkarların da Avropa və onun mədəniyyətinin təsirlərinə ikrah hissi ilə yaxınlaşmaq istəyini tənqid edirdi. Ağayevə görə hər iki cərəyanın müsbət istiqamətləri olsa da yaşanan həyatdan uzaq və gələcəyi olmayan bir xüsusiyyətə sahib idilər. Birincilər müsəlman aləminin həddindən artıq sürətlə inkişafını tələb edir, “həddindən artıq ideyalara”, yəni inqilabçı fikirlərə meyil edərək “mütərəqqi ideyalar aləmində” fırlanıb qalır, ikincilər isə zəmanəylə ayaqlaşa bilmirdilər.

Ə. Ağayev müsəlmanların Türkiyənin öndərliyində birləşməsini təklif edir, “İslamin nicat tapmasının yeganə yolu Avropaya üstünlük verən bütün həyat ünsürlərini, onun universitet və məktəblərini, siyasi və inzibati həyatını ağla uyğun və ehtiyatlı şəkildə müsəlman zəmininə oturtmaq lazımdır. Ağlılı ünsürlər hər iki aşırı cərəyanı birləşdirəcək və hər iki tərəfi razi sala biləcək elə bir yol-

*Azərbaycanda Akif şeirindən
təsirlənmiş ilk məşhur sima Akifin
İstanbul Darülfünununda şagirdi
olmuş Azərbaycanın məşhur şairi
Hüseyin Cavid sayila bilsə də,
dünya görüşü olaraq ona yaxın
mütəfəkkirlərin sayı çox-çox idi.*

fikir yaratmağı düşünmeliidirlər ki, bu da panislamizmdir».

Türk dünyasının büyük şairi Mehmed Akifin insan modeli ilə dövrün Azərbaycanında yaşayan romantik şairlərin insana baxışı arasında isə fərqliliklər də görülməkdədir. Hər halda Azərbaycan romantikləri İslami Türk-lükdən sonrakı əhəmiyyətli bir halqa kimi görüb, dini ciddi bir realliq qəbul edərək onu Türkçülük siyasetindən ayırmırdılar. Digər tərəfdən yaradılan ədəbi qəhrəmanların hamisində humanizm motivi açıqca özünü göstərirdi.

Akif isə hər şeyin üzərində, hətta mili duyğunun üzərində İslam əxlaqının üstünlüyünü qəbul edirdi. Bu, Osmanlılıq duyusunun ağırlıq təşkil etməsi ilə də əlaqələndirilə bilər. Çünkü Osmanlı İslamın dünyaya açılışının təşəbbüskarı kimi əhəmiyyətə qarşılanırdı və Akif də bu tarixi faktı isnad edirdi.

Akif qövmiyyət fərqi güdülməsini istəməyən, bunu İslam Birliyi idealının reallaşması üçün ən böyük təhlükə sayan panislamistlərə daxildir.

*“Turan Eli adıyla bir əfsanə edindik;
«Əfsanə, fəqət qaya!» deyib azmı didindik?»*
misralarıyla, Turançılıq məfkurəsinə qarşı çıxırı.

*“Millət yoludur, haqq yoludur, tutduğumuz yol,
Ey Haqq yaşa, ey sevgili millət yaşa, var ol!”*
deyən və Akifin ideologiya əleyhdarı sayılan Tovfiq Fikrətdən daha çox təsirlənən Hadi isə dünya görüşünün ümumi xətləri etibarile Akifə daha yaxın bir yolda idi.

*“Bəxtim kimi olsun kəfənim, yəni siyəhnak
Heykal diləməm, heykəli qəbrimdir o əflak
Millət işıq olsun, məni udsun bu siyah xak
Ancaq dilarəm qövmüm ola sahibi idrak
İdrakı olanlar məni sonra qanacaqdır
Bir qövmü dirildən də cahanda qanacaqdır.”*

misralarıyla Hadidə milli dirçəliş anlayışının önə çıxdığını görürük. Hadi müsəlmanlığın əhəmiyyətini, əxlaqi ağırlığını anlayır, lakin bunu birləşmə modeli olaraq qeyri-mümkün göründü. Buna görə də konkret olaraq öz cəmiyyətinin azadlıq idealını önə sürürdü:

*Hürriyyət ilə millət edər kəsbi-məali,
Hürriyyət ilə mülküň olur qiyməti ali,
Avropalı hürriyyət ilə tapdı kamalı
Əlbəttə, əsarətlə olur məhv əhali,
Hürriyyəti sərbəstlik imrani-vətəndir.
Amma bütün hallarda o da Akif kimi İ-*

lam əxlaqının millətin hər bir insanı üçün qəcniilməz olduğu fikrindədir:

*Əsasi-şər'imiz kövdət, həmiyyət, sə'yü qeyrətdir,
İlahi, bəxtiyar olsun o kəs kim, əqli-himmətdir,
Vücudi aləmi-İslam üçün fəxri-şərafətdir,
Buyurmuş fəxri-aləm əşxiya əshabi-cənnətdir.
Hədisi-Mustafaya qəlbü vicdanlar inanmazmı?
Açıldı sübhi-sadiq, həbdən millət oyanmazmı?*

Azərbaycan reallığında cəmiyyətin məzhəb ayrılıqları o qədər təhlükəli ölçülərə çatmışdı ki, dövrün ziyallarının çoxu kimi Hadi də əvvəlcə məzhəb fərqi olmadan millətin bir dini fikirdə birliyini daha çox müdafiə edirdi. Necə ki:

*Nə sünni-şia var Quranımızda,
Uxuvvat ləfzi var Furqanımızda.*
deyərkən bunu əsas tutmayı əhəmiyyətli sayırdı.

Əhməd Ağaoğlu isə başqa Azərbaycan mütəfəkkirlərindən fərqli olaraq İslam əxlaqının prioriteti mövzusunda Akifə daha yaxın bir xətdədir. Ona görə: “turanhılar İslama sahib olduqdan sonra özlərinə gəldilər, möhkəmləndilər. O, dini cəmiyyətin dayağı olaraq adlandırır və dini, dini ideologiyani müstəqil bir proses” kimi göründü.

Əlibəy Hüseynzadə müstəqil Azərbaycan təsəvvür etmirdi. Ona görə Azərbaycanın da bu və ya başqa bir “böyük dövlətin” himayəsinə sıyrılmadan başqa çarəsi yoxdur. Onun “böyük dövlətlər nəzəriyyəsi” sonra panislamizm siyaseti ilə birləşirdi. Onun fikrincə İslami qəbul etmiş bütün xalqlar, millətlər milli istiqlaliyyət və muxtariliyyət fikrindən vaz keçməli, “böyük bir müsəlman dövlətinin” ətrafında və himayəsində birləşməli idilər. Bu vahid İslam dövlətinin başı Osmanlı, ürəyi İran, qalan müsəlman dövlətləri isə onun üzvləri olmalıdırlar.

Bir realliq da unudulmamalıdır ki, Azərbaycan romantiklərində İslamçılıq və Türkçülük sistemli bir baxış deyildi, dövrün pan-germanizm, panslavizminə qarşı yaranmış bir təəssübkeşlik idi.

Ümumiyyətlə mövzunu yekunlaşdırısaq, böyük türk yəzicişi Akiflə 20-ci əsrin başlarında doğulmuş olan Azərbaycan-Türk yəziciləri arasında möhkəm fikir və ideya bağları meydana gəlmiş, bu isə özbaşına Azərbaycan ictimai fikirinin inkişafında əhəmiyyətli bir rol oynamışdır.

MÜƏLLİMİN GÜNDƏLİYİNDƏN

Yaşadığımız dövrdə insanlar səldə sürüklənən kötüklər kimi şüursuz haldadırlar. Ən pisi də budur ki, keçdiyi torpaqlara həyat bəxş edəcək qüdrətə sahib bir çox çaylar qabiliyyətli insanlar tərəfindən doğru istiqamətləndirilmədiyi üçün çirkab gölməçələrə axır.

Tərbiyəçi tələbələrinə qarşı ədalətli, şəfqətli və insaflı olmalı, onlara güclərinin çatmayacağı yüksüyüklü yükləməməli, hər kəsi istedadına görə dəyərləndirməlidir.

Ədalətli müəllim bütün sınıfın müəllimi olmalıdır. Ədalətin olmadığı sinifdə xoş ab-hava olmaz, xoş ab-havanın olmadığı sinifdə dərs tədris edilməz, tədrisin olmadığı yerdə də tərbiyədən söz gedə bilməz.

Tərbiyəçi ədalətə riyətin hər kəslə eyni davranışın deyil, haqqını vermək olduğunu bilməlidir. Ədaləti zədələyəcək bütün hərəkətlərdən uzaq olmaq lazımdır.

Bir tərbiyəçi yalnız hökm verərkən yox, eyni zamanda ölçüb-biçəndə, şahidlilik edəndə, bir sözlə hər zaman ədalətli olmalıdır.

Tərbiyəçi sinifdəki tələbələrin qabiliyyətini, işləyəcəyi mövzuların təfərrüatlarını diqqətə alaraq plan hazırlamalıdır ki, dərsi faydalı olsun.

Plan-program əsasında hərəkət edən bir tərbiyəçi bununla harda qaldığını, nə öyrətdiyini və nə qədər faydalı olduğunu öyrənə bilər.

Bir müəllim dərsini planlaşdırarkən təlim metodlarını harada, nə zaman və necə tətbiq edəcəyini yaxşı düşünməlidir.

ODDAN DOĞULANLAR

Saatin qəfil zəngindən ayılan Elxan bir müddət yerindən tərəfənmədi. Yarımçıq qalmış yuxusunu xatırlamağa çalışdı. Yenə də uşaq idi va doğma kəndlərində bütün ailə süfrə arxasında oturmuşdu. Atasını son vaxtlar çox az-az göründü Ailənin bir yerə yığışması nadir hadisə idi. Atası və tanıdığı bütün kişilər artıq bir ildən çox idi ki, günlərini kəndin ətrafında keçirir, kəndi yaraqlılardan qoruyurdular. Son vaxtlar atası çox dəyişmişdi. Evdə az olduğundan çox vaxt üzü tüklü olurdu. Rəngi də deyəsən bir az qaralmış, ariqlamışdı. Çox vaxt fikirli olurdu. Bu gün isə bir yerdə idilər. 2 yaşı bacısı atasının qucağında oturmuşdu və oradan heç düşənə oxşamırıdı. O gün bu kiçik ailə xoşbəxt idi. Hamı bir yerdə idi...

Elxan yaşarmış gözlərini lap uşaqlıqdakı kimi əlinin içi ilə silib burnunu yüngülce çəkərək yerindən qalxdı. Qapıya vurulmuş və asılıqanı əvəz edən mismardan dəsmalı götürürüb dəhlizin lap axırında yerləşən və bu mərtəbədə yaşıyan sakinlərin istifadə etdiyi əl-üz yuyulan otağa getdi. Hələ də yuxusunun təsirindən ayrılmamışdı. Anası kiçik stolun üstünə çörək, yağı, pendir qoymuşdu. İçəri girən kimi anası stəkanına çay süzdü. Heç iştahası olmasa da anasının ürəyini sindirməq istəmədi. Zorla bir-iki tikə yeyib ayağa qalxdı. Qapının yanındaki bir qapısı olmayan paltar dolabına yaxınlaşdı. Yanğınsöndürənlərə məxsus geyimini götürürüb geyindi. Dolabın yan taxtasına vurulmuş kiçik güzgüyü baxaraq gülümsəməyə çalışdı. Qəfil güzgüdən ona qayğılı-qayğılı baxan anasını gördü və tez üzünü ona tərəf çevirib soruşdu:

- Nə olub, ana? Mənə niyə elə baxırsan?
- Heç, ay bala, səni fikirli gördüm ona görə. Bəlkə işin xoşuna gəlmir?

- Nə danışırsan ay ana? Özün bilirsən ki, yanğınsöndürən olmaq mənim çoxdankı-lap uşaqlıq arzum olub. İşim çox xoşuma gəlir. İş yoldaşlarım da, bölmə rəisimiz də çox mehriban, qayğıkeş insanlardır. Sadəcə, bu gecə yenə də kəndimizi, evimizi görmüşəm.

Qəhər onu boğdu. Anasına yaxınlaşıb onu bərk-bərk qucaqladı, bir az əyilib uşaqlıqdakı kimi başını anasının sinəsinə söykəyib əlavə etdi:

- Onları da, atamı, bacımı...
Başını qaldırıb altdan-yuxarı anasının üzünə baxdı.

Anasının da gözləri dolmuşdu. Özünü ələ alıb anasından ayrıldı.

- Ana, fikir eləmə tezliklə kəndimizə qayıdaçağıq. Daşları da yanmış evimizin yerində yaxşı ev tikəcək, ömrümüzü orada başa vuraçağıq.

Təki sən fikir eləmə. Axi mənim səndən başqa kimim var ki? Yaxşı, mən getdim. Anasının üzündən öpüb tələsik qapıdan çıxdı. Arxadan anasının mehriban səsi gəldi: - Özündən muğayat ol, bala. Allah amanatı!

Elxan üç ay olardı ki, yanğından mühafizə idarəsində yanğınsöndürən işləyirdi. Bu, onun çoxdankı arzusu idi. Hələ 3-4 yaşı olardı. Atası Şuşadan onun üçün qırmızı rəngli bir maşın almışdı. Maşının üstündə nərdivan da vardi. O heç vaxt belə maşın görməmişdi. Atasının üstünə suali sual dalınca yağırdı. Maşın niyə qırmızıdır? Nərdivani nə üçün maşının üstünə qoyublar?.. Atası isə gülümsəyərək tə-

ləsmədan hər sualına cavab verir, onu başa salmaq istəyirdi. Balaca Elxan böyüyəndə yanğınsöndürən olacağını atasına söyləyəndə atası xeyli güldü və sonralar tez-tez onu, "mənim pojarnik balam" deyə çağırırdı. O vaxt necə də xoşbəxt idi...

Hər şey bir günün, bir neçə dəqiqənin içində baş verdi. Erməni silahlılarının kəndə basqını, yandırılan evlər, vahiməyə düşmüş insanların qışqırığı, atılan gülə səsləri bir-birinə qarışmışdı. Başını götürüb hərə bir tərəfə qaçan arvad-uşaq və ağappaq qarla örtülmüş düzlərdə vaxtsız açan lalələr-günahsız insanların tökülen qanı... Həmin gün yüze yaxın həmkəndlisi düşmən gulləsinin qurbanına çevrildi. Atası da, əmiləri də, bir də kiçik bacısı...

Sonra anası ilə bərabər Bakıya gəldilər. Tələbə yataxanasındaki kiçik bir otaqda məskunlaşdırıldılar. Məktəb illəri, orduda xidmət arxada qaldı. Ordudan tərxis olandan sonra bir müddət müxtəlif yerlərdə işləyib çörəkpulu qazandı. Amma yanğınsöndürən olmaq arzusu onu bir an da olsun tərk etmirdi. Bu, həm də atasının arzusu idi. Nəhayət, Fövqəladə Hallar Nazirliyinin Yangından Mühafizə İdarəsində işə düzəldi. Bu üç ayda çox şey öyrənmişdi. Düzdür, hələ belə bir ciddi yangınla üz-üzə qalmamışdı.

...Axşam düşdü. Televiziyyada "Xəbərlər" programına baxandan sonra iş yoldaşları ilə olub-keçənlərdən danışır, müxtəlif mövzularda söhbət edirdilər. Telefonun qəfil səsi söhbətlərini yarımcıq qoydu. Telefonadakı həyəcanlı səs ev yandığını və ünvanı bildirdi. Hamı yerindən qalxıb tələsik maşına tərəf qaçı, qaça -qaça da asılıqandakı lazım olan geyimləri, alətləri götürdürlər. Bir dəqiqə sonra yanğınsöndürən maşının sirenası Bakının küçələrinin sakitliyini pozaraq sürətlə göstərilən ünvana tərəf şütyüydü.

Bəş dəqiqədən sonra artıq hadisə yerində idilər. Yangın 2 mərtəbəli köhnə binanın ikinci mərtəbəsinin bir mənzilində baş vermişdi. Bina sakinlərinin həyəcanlı səsi, uşaqların çıçırtısı ətrafi bürümüşdü. Cəld işə başladılar. Birdən Elxanın gözü 30-35 yaşlı bir qadına sataşdı. Qadının fəryadı az qala bütün səsləri batırırdı. 2 nəfər onu tutmağa çalışır, o isə çapalayıb onların əlindən çıxıb özünü alovun içində atmaq istəyir: "Buraxın məni, balam orada qalıb başa düşmürsünüz?" – deyə fəryad qoparırdı. Kəndlərini, o məşum gecəni xatırladı. O gecəki hadisələr bir kinolenti kimi sürətlə gözünün qabağından keçdi. Onda da

axşam idi. Anası nə üçünsə həyətə düşmüştü. O da anasının yanında idi. Birdən gurultu qopdu. Hər şey bir anda baş verdi. Evlərinin damına düşən qrad mərmisi və alışan ev. Anasının çıçırtısı. Evdə müşl-mışl yatan körpə bacısı... Yanan evə girə bilməyən anası evin qabağında dizi üstə düşüb torpağı cırmaqlayır, fəryad qoparırdı. Bacısının isə heç nədən xəbəri yox idi. Və yəqin ki, heç olmadı da...

Elxan fəryad qoparan, üzünü ilk dəfə gördüyü qadını atasına bənzətdi. Alov içərisində qalan körpəni də bacısına. Qızçığazın heç şəkli də qalmadı. Şəkilləri də onunla birgə yanıb kül oldu. Elxan duruxdu. Gözlərini yumdu bir anlığa. Növbə yoldaşı Kerimin səsi onu xəyaldan ayırdı:

- Elxan, özünə gəl. Qorxma indi yanğını söndürəcəyik. Elxan heç bilmədi ki, özünü nə vaxt su şlanqının altına atdı. Bir anda islanan palatarlarının suyu axa-axa ikinci mərtəbəyə çıxdı. Yanan otağa girəndə alov üzünü qarsadı. Əvvəlcə geri qayıtmək istədi, amma yenə də bacısı və fəryad qoparan anasını xatırladı. Yox, nə olursa-olsun körpəni bu alovun içindən sağ-salamat çıxarmalyiam. O vaxt uşaq idim bunu edə bilməzdim. İndi isə bunu edəcəyəm. Axı mən od oğluyam, od mənə heç nə etməz. Bu mənim bacıma olan son borcumdur.

Qulağına uşaq səsi geldi. Özünü irəli atdı. Artıq heç nə fikirləşmirdi. Yalnız atlığı hər addımı sayır, hansı istiqamətə getdiyini yaddaşına həkk etməyə çalışırdı ki, geri qayıdanda çəşmasın, qapını tapa bilsin. Hər sañiyə ona bir saat qədər uzun gəlirdi. Budur, o uşağı görür, onu qucağına alır və geri qayıdır. Qapiya bir neçə addım qalıb. Heç nə görmür. Ancaq yaddaşına güvənərək əl havasına irəlliləyir. Qəfil üzünə sərin hava dəydi. Elxan başa düşdü ki, artıq hər şey arxada qalıb. O, odun alovun içindən çıxa bilmışdı. Bina sakinlərinin, iş yoldaşlarının təbəssüm dolu üzlərini gördü. Qıvrım saçları azca qovrulmuş körpəni anasına uzatdı. Bir neçə dəqiqə əvvəl özünü alovun içində atmaq istəyən ananın faryadı sevinc dolu hıçkırlarla əvəz olundu. Balasını sinesinə sıxan xoşbəxt ana körpənin üzündən, gözündən öpür, uşağı ondan almaq istəyən tibb işçilərinə vermək istəmirdi.

İş yoldaşları Elxanın qolundan tutub onu maşına tərəf apardılar. Elxan içməyə su istədi. Kimsə iri bir qabda ona su verdi. Əlindəki suyu dodaqlarına yaxınlaşdırın Elxan geri dönüb körpəsinə qovuşan anaya baxdı. Gözündən sütülən iki damla göz yaşı qabın içində düşdü.

AĞDAŞIN ÜÇ MƏCHULU

Banan və pomidor başda olmaqla bir çox meyvə və tərəvəz yaş ikən yığılır və uzun sürəcək səfərə hazırlanır. Günlərlə davam edən səfərlərin sonuna doğru meyvə və tərəvəzlərin xarab olmadan qaldığı, hətta bir müddət daha da yetişdiyi və qızardığı müşahidə edilir. Pomidor və banan tam yetişmiş halda səfərə çıxmış olsaydı, yolun sonunda qarşılaştığımız mənzərə çürümə və iyənmə olardı. Xamlıqdan xilas olmaq, böyümək və yetişmək yollarda reallaşır. Yataraq yetişmək yalnız bitkilərdə, xüsusilə də qarpız və yemiş üçün keçərlidir.

İslam tarixi Həbəşistan və Mədinə ilə başlayıb Afrika, Asiya və Uzaq Şərqə qədər edilən səfərlərlə doludur. Bu səfərlər yalnız fiziki planda deyil; qəlb, ağıl, elm və təcrübədə dəyişim olaraq da reallaşmışdır. 1940-cı illərə qədər dövlət qura bilməyən

Hz. Musa Tur dağında qırx gecə qaldığı halda Hira mağarsında keçən müddət daha uzun və davamlı olmuşdur. İnsanların yetkinləşməsinə və ya çürüməsinə yollar qədər məkanlar, şəxslər və təşkilatlar da təsir edər.

yəhudilər davamlı sürgün həyatı yaşadıqları üçün hər getdikləri coğrafiyadan yeni şeylər öyrənmişlər. Bugünkü zəkalarını sürgünlərə borcludurlar. Meyvə və tərəvəzlərin səfərlərdə və anbarlarda yetişməsi üçün müəyyən sayda həftə və günlərə ehtiyac var ikən insanın yetkinləşməsi üçün daha çox zamana ehtiyac vardır. Hz. Musa Tur dağında qırx gecə qaldığı halda Hira mağarsında keçən müddət daha uzun və davamlı olmuşdur. İnsanların yetkinləşmə-

sinə və ya çürüməsinə yollar qədər məkanlar, şəxslər və təşkilatlar da təsir edər.

Ağdaşda işlədiyim illərdə oranın mübarək məkanları ilə hazırda olduğum Qazaxıstanın mübarək məkanları arasında bir o qədər də fərq görmürəm. Ruhani ab-havanın hakim olduğu məkanlarda bir eyniliyə şahid olarsınız. Gözünüzü bağlaşanız, olduğunuz yerin hara olduğunda tərəddüd edərsiniz. Sizi qarışılıqlıdan qurtaracaq və məkana bağlayacaq iksir gül ətri hopmuş “Allahım, ümməti-Məhəmmədi bağışla, qoru, rəhm eylə!” -deyə dua edənlərin təbəssümü və razılığıdır.

Ağdaşda yaşadığım illərdə təsiri altında qaldığım üç isim oldu. Biri Haqqın rəhmətinə qovuşmuş, biri ağıl xəstəsi, üçüncüüsü isə dünyasını yeni dəyişmiş...

1- Hacı Bulud baba: Xosrov kəndində yerləşən bu türbəyə gecə-gündüz insanlar tərəfindən göstərilən maraq və diqqətin heç azalmadığını gördüm. Hacı Bulud baba üçün məchul ifadəsi Azərbaycana gorə deyil, dünya çapına görədir. Onlarla avtomobil dayanıb sədəqəsini verərək yolluna davam edir. Qəbrin içərisi haqqında hər mövzuda olduğu kimi hüsnü-zən bəsləməklə mükəlləfik. Bir adam ayaqyoluna girib çıxsa və dəstəməz almadan nəmaza dursa, yenə hüsnü-zənn etməli, bu adamın dəstəməzi yoxdur deməməliyik. Azərbaycanda qəbiristanlıqların yanından keçərkən avtomobildə musiqi səsi azaldılır və ya tamamən kəsilir. Cənazə olan evin yanından keçərkən siqnal vermək lazımlı gəlsə də heç kim maşının siqnalını verməz. Yavaş və səssizcə keçib gedərlər. Doğrudur ölü və cənazə sahiblərinə hörmət edilməlidir. Qəbiristanlıq və cənazə olan evlərdə ədəbə diqqət yetirərkən diri insanlara hörmətdə qüsür işləməmək lazımdır.

2- Ceyhun: Anadangəlmə zehni qusuру olan Ceyhun kənd sakinlərinin sevinc qaynağı idi. Əl arabasına yiğdiyi şüşələrlə böyük qardaşının evinə su daşıyardı. Kənd məscidində azan oxunarkən, o da azana iştirak etməyə çalışardı. Üzündə daimi bir təbəssüm olan Ceyhun asanlıqla əsəbiləşməz, yeri gəldiyi zaman qəh-qəhəylə gülərdi. Ceyhunun sevincinə heyrətlənər “Bu gün Ceyhun kimi gülüb, sevinə bildimmi?” deyə öz-özümdən soruştardı. Ağıl sözü ərəb dilində bağ mənasına gəlir. Ağla ağıl (bağ) deyilməsinin səbəbi sahibini təhlükələrə düşməkdən qoruduğu, yəni onu təhlükəsizliyə bağladığı üçündür. Aydın olan odur ki, ağıl bəzən gülməyə maneə olan bir bağ ola bilər. Büyük qardaşı Ceyhunun həm evdə, həm də çöldə heç kim tərəfindən çılpaq görünmədiyini, bədənini göstərərkən narahat olduğunu, yuyunanda və geyinəndə heç kimdən kömək istəmədiyini deyir. Bədənin üstündə baş gəzdirmək düşünmək, dərk etmek görmək və nəfəs almaq hər vaxt ədəbli olunacağı mənasına gəlməz.

3- Zakir dayı:

Gələn sayımızda hüzurunuza Zakir dayı ilə gələcəyik inşallah.

ÖYRƏNİLMİŞ ÇARƏSİZLİK

Öyrenilmiş çarəsizlik bir neçə dəfə cəhd edib uğursuzluğa düçər olduqdan sonra insanın özünə olan inamını itirməsidir. İnsanın artıq nə edirsə etsin, gələcəkdə də hər şeyin eyni olacağını və həyatında var olan istəmədikləri hər hansı bir şeyi dəyişdirə bilməyəcəyini qəbul etməsi və buna uyğun yaşamağa başlamasıdır. Belə bir insanın yenidən cəhd etmək, bir dəfə də addım atmaq kimi heç bir istəyi olmur, çünki bunların nəyisə dəyişdirəcəyinə inanmır.

Mümin Sekman "Hər şey səninlə başlar" adlı kitabında bunu cox yaxşı izah edir. 30 sm hündürlüyündə bir qabın içərisinə bir neçə həşərat salıb qabın ağızını şüşə ilə bağlayırlar və qabı altdan isitməyə başlayırlar. Qab isinib içəridəki həşəratları yandırmağa başladıqda onlar qabdan çıxıb canlarını qurtarmaq üçün yuxarıya doğru tullanmağa başlayırlar. Lakin bu cəhdlərində qabdan çıxa bilmirlər başları görə bilmədikləri bir şeyə dəyir və təkrar aşağı düşürlər. Bir müddət belə davam etdiqdən sonra artıq nə edirlərsə etsinlər

*Keçmişdəki cəhdlərin uğursuzluğunu
düçər olması və ətrafdakıların,
"dostların" sevinərək "bax sənə
demişdik sənlik deyil, edə bilməzsən"
kimi öldürücü, amma cəfəng
ifadələri də həmin insanın bunu
qəbul etməsinə, razılaşmasına və
həqiqətən də bacarıqsız, aciz insan
olduğuına inanmasına və həyatına o
cür dava etməsinə səbab olur.*

qabdan çıxmağın mümkün olmadığına inanıb məcbur yanmağa razı olaraq artıq tullanırlar. Bir müddət sonra qabın ağızındaki şüşəni götürüb təkrar isitməyə başlayırlar və yenə həşəratlar yanmağa başlayanda təkrar xilas ola bilmək üçün tullanmağa başlayırlar və maraqlı bir nəticə olur. İndi qabın ağızındaki şüşənin götürülməsinə və qabın ağızının açıq olmasına baxmayaraq həşəratlar yenə də çıxa bilmirlər, çünki maksimum yuxarıya tullana bilmə məsafələri yenə 30sm-dir.

Bu onların əvvəlki cəhdlərdə başlarının təkrar-təkrar görə bilmədikləri bir əngələ dəyib cıxa bilməmələri nəticəsində edə biləcəklərinin bu qədər olduğunu dair formalaşmış inanclarıdır. Yəni artıq bunlar bir öyrənilmiş çarəsizlik hali yaşıyırlar. İnsan da belədir keçmişdəki cəhdlərin uğursuzluğa düşcar olması və ətrafdakıların, "dostların" sevinərək "bax sənə demişdik sənlik deyil, edə bilməz-sən" kimi öldürücü, amma cəfəng ifadələri də həmin insanın bunu qəbul etməsinə, razılaşmasına və həqiqətən də bacarıqsız, aciz insan olduğuna inanmasına və həyatına o cür dava etməsinə səbəb olur. Bu da insanın artıq öyrənilmiş çarəsizlik tələsinə düşməsidir. Keçmişin uğursuz cəhdləri bizim üçün bir standart formalaşdırır. Bu standart bizim edə biləcəklərimizin son nöqtəsi olur. Bu, həqiqətən potensialımızın bir ölçüsü deyil, sadəcə olaraq uğursuzluqları əsas almağımızın və bunlara baxaraq özümüzü dəyərləndirməmizin nəticəsində yaranan güclü, amma səhf və baltalayıcı bir inancdır. Çünkü biz də seçdiyimiz hər hansı bir hədəfə çatmaq üçün dəfələrlə cəhd etdiyimiz halda uğursuzluğa düşmüşük, amma bu bizim potesialımızın bir nəticəsi deyil. Bizi də əngəlləyən görə bilmədiyimiz bir şüşə var. Bu şüşə ya seçdiyimiz metodun səhv olması, inancımızın zəifliyi və ya başqa səbəb ola bilər. Büyük nailiyyətlərə imza atmış və keçmişdə yaşamış həmçinin bu gün də lider olaraq qəbul etdiyimiz və uğurlu, istedadlı, dahi hesab etdiyimiz o şəxsiyyətlərin hər birinin həyatlarında dahi olana qədər yaşadıqları saysız-hesabsız uğursuzluqlar və problemlər olub. Amma onların bizdən fərqi sadəcə hədəflərindən dönməmələri.

Əgər gələcəklə bağlı böyük düşüncələrin, hədəflərin varsa uğursuzluq, problem, çətinliklərlə qarşılaşman qaçılmaz və danılmaz həqiqətlərdir. Amma öyrənilmiş çarəsizliyə əsir olmamaq üçün Mü-

min Sekmanın adı çəkilən kitabında təklif etdiyi metod son dərəcə effektlidir.

Öyrənilmiş çarəsizliyə sürükləyən səbəblər bunlardır.

- Problemi əhatəli görmək
- Şəxsi ilə əlaqələndirmək
- Davamlı olduğunu düşünmək

Hər-hansı bir sahədə bacarıqsız olan biri bunun bütün həyatını məhv etməsinə icazə verməməlidir. Məsələn, bir adamın danişiq qabiliyyəti yaxşı olmaya bilər. Bu zaman "mənim danişiq qabiliyyətim pisdir" deyib sadəcə onu düşünüb və bunun da bütün vaxtını almasına, zehnini məşğul etməsinə icazə verməkdənsə, bugünkü və keçmişdə yaşamış natiqlərin heç birinin anadangəlmə natiq olmadığını düşünmək daha doğru olardı.

Bu kimi hallara yol verməmək üçün hər hansı bir problem olduqda, bir səhvə yol verildikdə düşünmək lazımdır ki, bu cür səhvləri sadəcə sən etmirsen. Hər kəs səhv edə bilər və əsas olan bu səhvənə iibrət almaq, bir daha tekrarlamamaqdır. Yoxsa öz-özünü günahlandırib, durmadan deyinmək faydasız işdir.

Başqa bir problem də insanın həyatda üzləşdiyi hər-hansı neqativ bir şeyin bütün həyatı boyu davam edəcəyini düşünməsidir. Bunu hər uğursuzluğun, hətta hər uğurun bir son istifadə tarixinin olduğu həqiqətini düşünməklə zehnindən uzaqlaşdırmaq mümkündür. Məşhur söz var "Bu da keçər". Əgər 10 il əvvələ baxıb düşünsən, o günlərdə səni qorxudan, üzən bir çox şeyin sənə indi gülünc gəldiyini görəcəksən. Hal belə ikən bir problemi hər gün durmadan düşünüb dərd çəkmək və vəziyyəti dəyişdirmək üçün heç bir şey etməməkdənsə, nə isə etmək və ya dəyişdirə bilməyəcəklərini zamana buraxmaq ən yaxşı çarədir.

Bir də Allah-Təalanın bu buyuruğunu heç vaxt unutmamaq lazımdır: "**Bəzən xoşlamadığınız bir şey sizin üçün xeyirli, bəzən də xoşladığınız bir şey sizin üçün zərərli ola bilər.**" (əl-Bəqərə, 216)

İDDƏNİN HÖKMÜ NƏDİR?

- Bir adam milli manatla borc alsa, sonra borcunu xarici valyuta ilə qaytara bilərmi? Burada faiz təhlükəsi nə qədərdir və hansı incəliklərə diqqət yetirilməlidir?*

Bir nəfər ehtiyacını aradan qaldırmaq üçün digər bir şəxsən, məsələn on min borc istəyərsə, müddət qurtardıqda da borcunu aldığı günü məzənnəyə görə verməyi vəd etmiş sayılır. Belə olan təqdirdə borc verən valyuta ilə vermək istədikdə, (hər hansı) valyuta alaraq borc verməlidir. Müddət bitdikdə verdiyi miqdarı verdiyi günü məzənnəyə görə xarici valyuta və ya manat olaraq geri ala bilər. Yaxud da on min manatı verərək xarici valyutaya çevirib istifadə etməsi üçün borc alana vəkalət verər. Əgər borcu götürən həmin pulu başqa valyutaya çevirməyib onu manat kimi istifadə etsə belə ödəmə zamanında borcunu danışdıqları valyutaya görə ödəməlidir. Nəticə etibarilə məzənnəyə indeksli borc alıb-vermək mümkün və caizdir, yetər ki, borc alınan məbləğ üçün ayrıca bir faiz ödənməsin. Əks təqdirdə İslamin qəti şəkildə qadağan etdiyi faiz meydana gələr.

- Bilirik ki, dinimizə görə əri ölmə və ya boşanan qadın iddə müddəti gözləməlidir. Bunun əsas səbəbi də əvvəlki ərindən hamilə olub-olmadığını bilməkdir. Müasir dövriümüzdə tibbin inkişafı nəticəsində isə bunu asanlıqla öyrənmək mümkündür. Belə olan təqdirdə yenə iddə müddəti gözlənməlidir, yoxsa zamanın dəyişməsi ilə hökmün də dəyişməsi reallaşır?*

Uca Allah Qurani-Kərimdə əri vəfat etmiş və ya boşanmış hər bir müsəlman qadının iddə müddəti gözləməli olduğunu əmr etmişdir. Əri vəfat etmiş qadın dörd ay on gün (Bəqərə, 2/234), boşanmış qadın üç heyz (ay başı) və ya üç təmizlik müddəti (Bəqərə, 2/228), hamilə qadın isə, əri vəfat etmiş və ya boşanmışsa, uşağı dünyaya gətirənə qədər (Talaq, 65/1) iddə gözləməlidir. İddə müddəti gözləmənin bir sıra səbəb və hikmətləri vardır. Bunlardan birincisi və ən əsaslı həmin müddətərzində qadının hamilə olub-olmadığı aydınlaşır və beləliklə dünyaya gələcək uşağın nəslidir, yəni atalığı müəyyən edilmiş olur. Digər səbəbi isə, (boşanma zamanı) ər-arvadın bir-birlərinə yaxınlaşmadan eyni evdə və ya başqa evlərdə bir müddət yaşayıb fikirləşməklə bir-birlərini sevib-sevmədiklərinə, təkrar birləşmək istəyib-istəmədiklərinə qərar vermələri imkanını təmin etməkdir. Ər-arvad bəzi anlaşılmazlıqlar səbəbilə əsəbi halda boşanmış ola bilərlər, sonradan da etdiklərinə görə peşmançılıq çəkə bilərlər. Məhz bu səbəbdən boşanma, yəni bir və ya iki talaqla boşanma ailənin dağılmasına üçün uzun bir müddətə bağlanmış və evlilik bağlı tam qopmamaşdır. Odur ki, iddə gözləmənin ən mühüm hikmətlərindən biri də ər-arvadın bir müddət evlilik münasibətlərindən uzaqlaşın düzgün düşünərək barışmaları üçün zəmin hazırlanması və onlara fürsət verilməsidir. Bundan əlavə əri vəfat etmiş qadının iddət müddəti gözləməsi həyatının yeni bir mərhələsinə psixoloji cəhətdən hazırlanmasına da köməklik edir. Qeyd etmək lazımdır ki, İslamin gətirdiyi əməli hökmlər ibadətlər və

müamilələr olmaqla iki qismdir. Bunlardan birincisi olan ibadətlər sərf Allahın razılığını əldə etmək üçün yerinə yetirilən və şəkli Uca Allah tərəfindən müəyyən edilmiş namaz, zəkat, oruc və s. kimi ibadətlərin şüurlu şəkildə edildiyi əməllərdir. Müamilələr isə, insanların həm bir-biriləri ilə, həm də cəmiyyətlə olan münasibətlərini tənzimləyən hökmlərdir. Buna da nikah, boşanma, əqdlər, vərəsəlik, alqı-satqı kimi müamilələr misal verilə bilər. Belə olan təqdirdə hökmü ayə və hədislərdə açıq şəkildə mövcud olmayan məsələlər haqqında qiyas etmək üçün, qiyasın ən mühüm rüknü olan illətin (səbəbin) müəyyən edilməsinə ehtiyac vardır. Məhz bu səbəbdən üsulşunaslar (fiqh üsulu alımları) İslama illəti təsbit edilə bilən və ya əqlin illətini dərk edə bilmədiyi nəsləri bir-birindən fərqləndirmişlər. Beləliklə də illəti müəyyən edilən nəslərin hökmü, onlarla eyni hökmü daşıyan digər məsələlərə də tətbiqi mümkün olarkən, təəbbüdi deyilən, yəni təlil edilməyən, illəti təsbit edilə bilməyən hökmlərdə isə qiyas etmək mümkün deyildir və bu kimi qiyas etibarsızdır. Məhz iddə məfhumu da təəbbüdi hökmlərdən olduğu üçün, hərçənd ki, bir sıra hikmətlərini ortaya qoymaq mümkündür, lakin tam şəkildə illəti, yəni hökmün qoyulma səbəbi bilinmədiyi üçün, dövrümüzdə onun əsas səbəblərindən biri ortadan qalxdığı üçün iddə gözləmə hökmünü ləğv etmək caiz deyildir. Nəticə etibarilə, müamilələr sahəsində də təəbbüdi qəbul edilən və sərf Allah əmr etdiyi üçün yerinə yetirilməli olan hökmlər vardır. Məhz iddə də bu hökmlərdəndir. Hərçənd ki, ağıl bu hökmü düşündükdə, yuxarıda qeyd edilən müxtəlif səbəblər və hikmətlər ortaya qoyur, dövrümüzdə tibbin inkişaf etməsi ilə həmin səbəblər ortadan qalxsa belə bunun iddə müddətinə hər hansı təsiri yoxdur. Çünkü qadınların gözləmə müddətləri olan iddə və bunun müddəti Uca Allah tərəfindən əmr edilmişdir.

3. Bazara mal gətirən kəndlini yolda qarşılıyb malını almaq caizdirmi?

Hz. Peygəmbər şəhərə mal gətirən hər hansı bir insanı yolda qarşılıyaraq, malının satın alınmasını qadağan etmişdir. Buna “tələqqir-rükban” qadağası deyilir. Hənəfi alımları bu qadağanı iki cür izah etmişlər:

a. Şəhərə mal gətirəni alverçilərdən birinin yolda qarşılıyib bütün malını satın alması və şəhərdə bu maldan olmadığı üçün istədiyi qiymətə satması.

b. Şəhərdəki qiyməti bilməyən bir adamı yolda qarşılıyib, gətirdiyi malı bazar qiymətindən ucuz almaq.

Bunlardan birincisində şəhər camaati ziyan görər, ikincisində isə mal gətirənlər bazar qiymətlərini bilmədikləri üçün aldadılmış olarlar. Məhz buna görə də haqqında danışılan hərəkət məkrhudur. Ancaq yuxarıda qeyd etdiyimiz zərərlərdən heç biri olmaz, topdan satış məntəqələrində olduğu kimi camaatın münasib və müntəzəm qida məhsulları əldə etməsinə köməkçi olarsa bu kimi alqı-satqıda heç bir əngəl olmaz.

Malik bin Ənəs isə bu qadağaya alverçi nöqtəyi-nəzərindən baxaraq, aralarında birinin beləliklə çox ucuz mal təmin etməsinin haqsız rəqabətə səbəb olduğunu, malın alındığı yer şəhər və ya qəsəbəyə uzaqdırırsa, bunda hər hansı bir əngəlin olmadığını söyləmişdir.

Şafeilərə görə isə bu kimi alış-verislərdə kənardan mal gətirən aldadılmışsa, həmin müqaviləni pozma hüququna malikdir.

Allah Rəsulunun (s.ə.s) comərdliyi və infaqı

Tabeunun böyüklerindən Abdullah əl-Hərəvi Allah Rəsulunun comərdlik keyfiyyətinə bələd idi. Ancaq bunu daha yaxından öyrənmək istəyirdi. Bir gün Abdullah Hələbdə Bilal Həbəsiyə (r.a) rast gəldi. Əlinə fürsət düşmüşdü. Dərhal soruşdu:

“- Ey Bilal! Allah Rəsulunun infaqı necə idi?”

Hz. Bilal dedi:

“- Allah tərəfindən peyğəmbər olaraq göndərildiyi gündən vəfatına qədər Rəsulullahın bir çox işini, onun adından mən idarə etdim. Yanına kasib bir müsəlman gələndə gedib borc alıb o adama ərzaq və paltar almağımı tapşırardı. Bir gün bir müşrik qarşıma çıxıb:

“- Ey Bilal! Mən zəngin bir adamam, imkanlıyam. Bundan sonra başqalarından borc istəmə, gəl məndən borc al!” - dedi. Mən də elə etdim. Bir gün dəstəmaz alıb azan oxumağa hazırlaşırdım ki, həmin müşrik bir qrup tacirlə qarşidan gələn gördüm. Məni görən kimi; “Ey Həbəsi!” - deyə səsləndi. “Nə var?” - deyə soruşdum. O, mənə sifətini turşutdu, sərt-sərt baxdı, bəzi ağır sözlər söyləyərək:

“- Ayın başına nə qədər var?” - dedi. Mən də “Az qalib” - dedim. O:

“- Cəmi dörd gün qalib. O gün gələn kimi səndən alacaqlarımı tələb edəcəyəm. Mən o pulları sənin və o adamın xətrinə vermədim. Mənim köləm olasan deyə verdim. Qaytara bilməsən qoyunlarımı otaracaqsan!” - dedi.

Bu sözləri eşidəndə pis oldum. Yatsı namazından sonra Rəsulullahha:

“- Ya Rəsulallah! Atam-anam sənə fəda olsun! O borc aldığım müşrik gəlib mənə belə-bələ sözlər dedi. Nə sənin, nə də mənim pulları ödəmək imkanımız var. Mənə izin verin İslami yeni qəbul edən qəbilələrdən birinə sığınım. Allah Peyğəmbərinə ruzi verərək mənim yerimə borclarımı ödəyənə qədər onların yanında qalıım.” - dedim.

Rəsulullahın icazəsiylə evimə gəldim. Qılıncımı, süngümü, mizrağımı və naleynlərimi başımın altına qoyub uzandım. Çox narahat idim, iki dəqiqədən bir oyanırdım. Gecədən xeyli keçəndən sonra birtəhər yuxuya getdim. Səhər tezdən getməyə hazırlaşırdım ki, bir nəfərin:

“- Bilal! Rəsulullah səni çağırır!” - dediyini eşitdim. Allahın Elçisinin qapısına çatanda dörd yüklü dəvə gördüm! İcazə istəyib içəri daxil oldum. Hz. Peyğəmbər (s.ə.s):

“- *Bilal, müjdə var! Allah-Təala borcunu ödəmək üçün mənə mal baxş etdi.*” - dedi. Mən Allaha şükür etdim. Rəsulullah:

“-Qapının önündəki dörd dəvə yükleriylə birlikdə sənindir. Fədək bölgəsinin sahibi göndərib. Get, borclarını ödə.” -dedi. Allah Rəsulunun dediklərinə əməl etdim. Yükleri boşaltdım, dəvələrə yem verdim və sübh azanını oxumağa getdim. Rəsulullah namazı qıldırib qurtaran kimi Baqi qəbiristanlığına getdim, barmaqlarımı qulaqlarima qoyub:

“- Kimin Rəsulullahdan alacağı varsa, gəlsin!” – deyə səsləndim. Əşyaları satmaq, nağd pula çevirmək, borc yerinə vermək kimi yollardan istifadə edərək Peyğəmbərimizin (s.ə.s) bütün borclarını ödədim. Beləliklə də Allah Rəsulunun yer üzündə heç kimə

borcu qalmadı. Hətta bir qədər də pul artıq qaldı. Axşamüstü məscidə getdim. Gördüm ki, Hz. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) məsciddə tək-tənha oturub. Salam verdim. Məndən:

“- *Nə oldu, nə etdin?*” -deyə soruşdu.

“- Allah Peyğəmbərinin bütün borclarını ödədi, heç bir borcu qalmadı” – dedim.

“- *Yaxşı, artıq heç nə qalmadı?*” -deyə soruşdu.

“- Qaldı, iki dinar qaldı” -dedim.

“- *Tez ol məni o iki dinardan da qurtar. Onları da sədəqə ver, o iki dinarı əldən çıxararaq məni rahat etmədikçə, ailəmin yanına getməyəcəyəm!*” -dedi.

Amma o iki dinarı verə biləcəyim kimsə gəlmədiyi üçün Hz. Peyğəmbərimiz (s.ə.s) uzun müddət məsciddə gözləməli oldu. Nəhayət, axşama yaxın iki süvari gəldi. Onları götürüb bazara getdim. O iki dinarla onlara pal-paltar və yemək aldım. Peyğəmbərimiz yatsınamazını qıldırıdan kimi məni çağırıb:

“- *Yanındakılar nə oldu?*” -deyə soruşdu.

“- Allah səni rahatlığa qovuşdurdu” -dedim.

Bu cavab müqabilində təkbir göttirdi. Öhdəsində iki dinar varkən ölmək qorxusundan azad olduğu üçün Allaha həmd etdi. Sonra ayağa qalxdı. Mən də onun arxasında getdim. Bütün ailə üzvlərinə tək-tək baş çəkib salam verdi. Sonra gecə qalacağı otağına daxil oldu.

Ey Abdullah, sualın cavabı budur!” (Əbu Davud, Xərac, 33-35/3055; İbn Hibban, Səhih, XIV, 262-264)

İbrahim bin Ədhəmin iynəsi

İbranim bin Ədhəm dəniz sahilində oturmuş, iynəsi ilə cübbəsini tikirdi. Gözlənilmədən İbrahim bin Ədhəmin padşahlığı zamanı sarayındaki əmirlərdən biri oraya gəldi. Bir vaxtlar padşah olan bu adamın iynə ilə öz cübbəsini tikdiyini görüb təəccübləndi. Öz-özünə:

“Sultanlığı tərk etdi, yoxsulluğu seçdi. Adam da padşahlığı tərk edib yoxsullar kimi cübbəsini tikər?” deyə düşündü.

İbranim bin Ədhəm o əmirin ağlından keçənləri sezdi. Dərhal iynəsini dənizə atdı və yüksək səslə iynəsini istədi. Yüzlərlə balıq ağızında qızıldan bir iynə suyun üzünə çıxıb ona yaxınlaşdırıldı. İbranim bin Ədhəm o əmirə belə dedi:

“Könül səltənəti daha yaxşıdır, yoxsa qara qəpiyə dəyməyən o adı səltənət?”

Əmir bunu görünçə vəcdə gəldi və dərindən bir ah çəkib ağlaya-ağlaya belə dedi:

“Dənizdəki balıqlar belə həzrəti Piri tanırı, biz isə ondan xəbərsizik”.

YENİ NƏŞRLƏR

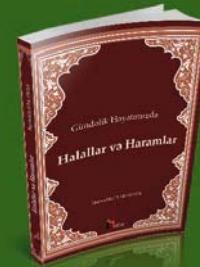
HALALLAR-HARAMLAR

Hər bir müsəlmanın gündəlik həyatda riayət etməsi lazım olan bir sıra qayda-qanunlar vardır. Bütün bunlar eyni zamanda halal-haram çərçivəsini formalaşdırın əsaslardır. Bu kimi mövzuları bilmək, bu əsləslərə riayət etmək hər birimizin borcudur. Bilməksə, oxumaqla mümkündür.

183 səhifədən ibarət olan bu kitab halal-haram həssaslığına riayət edən hər bir müsəlmanın stolüstü kitabı olmalıdır.

İpəkyolu Nəşriyyatı

ISBN: 978-9952-462-01-2

CAMAATLA NAMAZIN FƏZİLƏTİ

Mömin bir kəsin mənəvi dünyasının formalaşmasında namaz ibadəti nə qədər əhəmiyyətlidirsə, İslam ümmətinin birlik və bərabərliyinin möhkəmlənməsi, diriliş və canlılığının davam etdirilməsi baxımından da namazın camaatla qılınması eyni şəkildə əhəmiyyətlidir. Elə buna görədir ki, camaatla qılanan namaz təkbaşına qılanan namazdan iyirmi yeddi dərəcə daha üstün sayılmışdır.

Bu kitabda camaatla namazın əhəmiyyəti Qurani-Kərim ayələri və Hz. Peyğəmbərin səhih hədisləri ilə birləşdirilmişdir. Həmçinin camaatla namaz xüsusunda bir sıra hökmlər və camaatla namazın fayda və hikmətləri də qeyd edilmişdir. Kitab 110 səhifədən ibarətdir.

İpəkyolu Nəşriyyatı

ISBN: 978-9952-462-12-8

Qəlblərin Sultanı HƏZRƏT YUSİF

Allah-Təala qullarını hidayətə çatdırmaq üçün onlara lütf etdiyi bir sıra üstün xüsusiyyətlərə əlavə olaraq müstəsna yaradılışlı saleh insanları rəhbər kimi vəzifələndirməklə insanlara kömək etmişdir. Belə saleh şəxsiyyətlərin vəhylə ikram edilmiş olanları peyğəmbərlərdir. Bunlardan biri də qəlblərin sultanı Həzrət Yusif (ə.s)-dir.

Yusif (ə.s)-in hayatı Qurani-Kərimdə verilmiş, onun qissəsi “əhsənul-qasas/qissələrin ən gözəli” olaraq ifadə edilmiş və onun adına müstəqil bir surə (Yusif surəsi) nazil etmişdir.

Bu kitab Qurani-Kərim işığında Həzrət Yusifin həyatının uşaqlıqdan tə məlikliyə qədər olan dövründən bəhs edir. Kitab 160 səhifədən ibarətdir.

İpəkyolu Nəşriyyatı

ISBN: 978-9952-462-08-1

ƏSL SEVGİ

Bir vəzir padşahın qarşısında xətrinin qırılmayacağına inanaraq belə bir xahiş edir:

Sultanım, mənim iki həyat yoldaşım var, hərəsindən də üç uşağı var. Həyat yoldaşlarımın hansının analıq duyğularının daha qüvvətli olduğunu bilmirəm. Malimi da buna görə vəsiyət etmək istəyirəm. Onları bu mövzuda sınağa çəkə bilərsinizmi?

Padşah vəzirini sevdiyi üçün razı olar. Yoldaşlarından birini çağırır və belə deyir:

Ey xanım, mənim vəzirim olan sənin yoldaşın saraydan başqa bir qadına vurulub. Bunun cəzası əslində ölümdür. Amma sən yoldaşını bağışlaşan, edam olunmasından vaz keçib onu sevgilisiylə bərabər sürgün etdirəcəyəm.

Bunu eşidən qadının gözləri intiqam alovu ilə yanır:

“Xeyr, istəmirəm, mənə yar olmayan başqasına da yar olmasın! Asın, ipini də mənə çəkdirin!”

Padşah daha sonra vəzirin obiri yoldaşını çağırıb ona da eyni şeyi söyləyir. Vəzirin ikinci yoldaşı tam tərsinə:

“Aman sultanım, mən ərsiz qalmağa razıyam, amma uşaqlarım atasız qalmاسın, edam yerinə sürgün edin, heç olmasa uşaqlarım atalarına bir gün qovuşma ümidiనi itirməsinlər” deyə cavab verir.

ƏYRİ MİNARƏ

Süleymaniyyə məscidinin tikintisi bitib, ibadətə açılacağına bir neçə gün qalmışdı. O gün gəlincə İstanbulun hər tərəfindən bu bənzərsiz tikilinin açılışına qatılmaq üçün insanlar axın-axın gəlməyə başlayırdılar. Hər kəs heyranlıqla bu möcüzəni seyr edirdi. Fəqət seyr edənlər içində olan bir uşaq, “Bu minarəyə baxın! Necə də əyridir” deyə bağırdı.

Hərkəs uşağın dediyi minarəyə baxır ancaq hər hansı bir əyrikilik görmürdülər. Uşağın dediyi bu söz Memar Sinanın qulağına qədər gedib çatır. Memar Sinan həmin uşağı yanına gəlir və ona: “Övladım, hansı minarə əyridir? mənə göstər” deyir. Uşaq da “Bu” deyə minarələrdən birini göstərir. Memar Sinan cəld ustalarını çağıraraq ipləri minarəyə bağladıb yuxarıya tərəf çəkməyə başlayırlar, uşağı da, “Balam, bax bu minarənin əyrisini düzəldirəm, diqqətlə bax, əyrikilik düzələndə mənə xəbər et” dedi. Adamlar sanki ipi çəkirlermiş kimi hərəkət etməyə başladılar. Uşaq bir az sonra “Oldu, minarənin əyrisi düzəldi” deyə qışkırdı. İşçilər çəkmə işini qurtarıb ipləri açıldılar. Bayaşdan bu işləri quraqdan izləyən memarın ustalarından biri hərkəsi maraqlandıran suali Memar Sinana yönəldir:

Hörmətli memarımız, siz hər kəsdən də daha yaxşı bilirsınız ki, minarədə əyrikilik yoxdu. O halda nə üçün düzəltməyə qərar verdiniz?

Memar Sinanın cavabı belə olur:

Mən də bilirəm ki, minarədə əyrikilik yoxdur. Amma uşağın beynindəki “əyri minarə” qənaətini özbaşına qoya bilməzdim. Bu yola əl atdım ki, uşağın beynindəki “əyri” qənaəti silinsin. Yoxsa hər yerdə uşaq minarənin əyri olduğunu söyləyər, sonra həqiqətən minarənin əyri olduğunu dair yanlış bir inanc yayılar.

“28 MAY-RESPUBLİKA GÜNÜ” MÜNASİBƏTİLƏ QAYĞIYA MÖHTAC İNSANLARLA GÖRÜŞ KEÇİRİLDİ

May ayının 25-də Gəncliyə Yardım Fondu konfrans salonunda “28 May-Respublika günü” münasibətilə qayğıya möhtac insanlarla görüş keçirildi. Dövlət himni ilə açıq elan edilən tədbirdə giriş sözü söyləyən Gəncliyə Yardım Fondu prezidenti cənab Ahmet Tecim bütün Azərbaycan xalqını “28 May-Respublika günü” münasibətilə təbrik etdi və Fondu qurulduğu gündən bu günə qədər hər zaman qayğıya möhtac insanların yanında olduğunu bildirdi.

Cənab Ahmet Tecim onu da qeyd etdi ki, Azərbaycan Respublikası Gəncliyə Yardım Fondu artıq xeyriyyəçilik fəaliyyətləri ilə ad çıxarımış, bugünə kimi humanitar yardım, təhsilə dəstək, qaçqın və məcburi köçkünlərə, şəhid ailələrinə və aztəminatlı ailələrə köməklik kimi fəaliyyətləri ilə hər zaman xalqımıza öz maddi-mənəvi dəstəyini göstərmişdir. Fondu qurulduğu gündən etibarən fəaliyyətlərinin mərkəzindəki əsas düşüncə imkansızlara, ehtiyac sahiblərinə yardım göstərmək olmuşdur. Bu mənada tez-tez yardım kampaniyaları təşkil olunur və bu fəaliyyətlər geniş bir sahədə davam etdirilir.

Bir insani sevindirməyin nə qədər dəyərli bir əməl olduğunu hər birimiz çox yaxşı biliyor. Hələ sevindirdiyimiz insanın fiziki qüsurlu olması, özünü kifayət qədər istədiyi kimi idarə edə bilməməsi və onun digər insanlardan daha çox qayğıya ehtiyacı olması işin əhəmiyyətinin daha da böyüküyündən xəbər verir. İnsanları sevmek, onlara qayğı göstərmək, ən azından onların dərdlərinə şərik olmaq, bununla yanaşı öz yurd-yuvalarından didərgin düşmüş soydaşlarımıza, onların timsalında imkansız ailələrə imkanımızın çatlığı qədər yardımların edilməsi ən azından insanlıq və vətəndaşlıq borcumuzdur.

Tədbirdə çıxış edən digər natiqlər, o cümlədən Prezident Administrasiyası İctimai-Siyasi şöbəsinin məsul işçisi Rasim Mirzəyev, Nazirlər Kabinetinin nümayəndəsi Cəlil Hüseynov, Millət vəkilləri Sevinc Hüseynova və Etibar Hüseynov və başqaları belə xeyirxah tədbirin təşkilinə görə Gəncliyə Yardım Fondu prezidenti rəhbərliyinə öz minnətdarlıqlarını bildirdilər və qayğıya möhtac insanların sevinclərinin hədsiz sevinclərinin şahidi olduqlarını qeyd etdilər.

ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEVİN ANADAN OLMASININ 88-ci ILDÖNÜMÜ İLƏ BAĞLI ŞAGİRLƏR ARASINDA KEÇİRİLƏN MÜSABİQƏNİN MÜKAFATLANDIRMA MƏRASİMİ KEÇİRİLDİ

7 may 2011-ci il tarixdə Gəncliyə Yardım Fondu və Bakı şəhər Gənclər və İdman Baş İdarəsi tərəfindən Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 88-ci ildönümü ilə bağlı və “2 may - Türk Dünyasının Həmrəylik günü” münasibətilə Bakı şəhər orta ümümtəhsil məktəblilərinin şagirdləri

arasında keçirilən inşa yazı və şeir müsabiqəsinin yekun mükafatlandırma mərasimi keçirildi.

Tədbirdə Bakı Şəhər Gənclər və İdman Baş İdarəsinin rəisi Raqif Abbasov, Gəncliyə Yardım Fondunun vitse-prezidenti Salman Əliyev, Prezident Administrasiyasının məsul işçisi Rasim Mirzəyev və digər rəsmi şəxslər iştirak edirdilər.

Tədbiri giriş sözü ilə açan Gəncliyə Yardım Fondunun vitse prezidenti Salman Əliyev tədbir haqqında geniş məlumat verdi. Salman Əliyevin çıxışından: "Bu fond 20 ildən artıqdır ki, fəaliyyət göstərərək gənclərimizə dəstək olur. Qalib gələn uşaqlarımızın diplomları onlara gələcək fəaliyyətlərində geniş yol açacaq. Bu kimi tədbirlərin keçirilməsi yetişməkdə olan gənc nəslin düzgün maariflənməsini təmin edir."

Tədbirdə çıxış üçün söz alan Bakı Şəhər Gənclər və İdman Baş İdarəsinin rəisi Raqif Abbasov da bildirdi ki, bu tədbirin keçirilməsində əsas məqsəd "Ümummilli Lider H. Əliyevin 88-ci ildönümünün qeyd edilməsi", "2 may Türk dünyasının Həmrəylik günü" nün qeyd olunması, yeniyetmə və gənclərdə milli vətənpərvərlik hisslerinin gücləndirilməsi, gənclərin istedad və yaradıcılıq qabiliyyətlərinin üzə çıxarılması, gənc nəsildə doğma vətənə sevgi, məhəbbət hisslerinin aşilanmasından ibarətdir.

Müsabiqənin inşa nominasiyası üzrə E.Misirxanov adına orta məktəbin şagirdi Aysel Qurbanova, 234 nömrəli orta məktəbin şagirdi Nigar Hüseynova, şeir nominasiyası üzrə isə 274 nömrəli orta məktəbin şagirdi Mətanət İsmayılova qalib gəldilər.

Qaliblərə diplom və hədiyyələr verildi, eyni zamanda xatirə şəkilləri çəkildi.

GƏNC LİDERLƏR "GƏNCLİK VƏ DÖVLƏTÇİLİK" FORUMU KEÇİRDİ

Aprelin 25-də Gəncliyə Yardım Fondunda "Gənc Liderlər" Uşaq və Gənclər Təşkilatının (UGT) təşəbbüsü ilə "Gənclik və Dövlətçilik" Gənclər Forumu keçirilib.

Tədbirdə Milli Məclisin deputatları, Azərbaycan Prezidentinin siyasetini dəstəkləyən gənclər, ziyalılar, KIV rəhbərləri iştirak edirdilər.

Gəncliyə Yardım Fondunun prezidenti Ahmet Tecim öz çıxışında vurguladı ki, Azərbaycan yeganə ölkədir ki, ölkə rəhbərliyi gənclərin inkişafına belə yüksək səviyyədə diqqət və qayğı göstərir. Milli Məclisin deputatları Elmira Axundova, Jale Əliyeva, Zahid Oruc, "İki Sahil" qəzetiinin baş redaktoru Vüqar Rəhimzadə, Azərbaycan Müəllimlər İnstитutunun prorektoru Tünzalə Yusifova, Qadın Konsensus Mərkəzinin rəhbəri Aynur Quliyeva və digər çıxış edənlər qeyd etdilər ki, Azərbaycan dövləti daim gənclərə arxalanır və inanır. Ölkəmizdə gənclərin hər sahədə problemləri daim araşdırılır və həmin problemlərin həlli üçün mühüm addımlar atılır. Azərbaycanda 2007-ci ilin "Gənclər ili", 2009-cu ilin "Uşaq ili" elan olunması ölkəmizin ictimai-siyasi və iqtisadi həyatında gənclərin fəal iştirakını təmin edib.

Bu yaxınlarda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin müxtəlif sahələrdə uğurlar qazanmış bir qrup gənci və tələbə gənclər təşkilatlarının nümayəndələrini qəbul etməsi, "Azərbaycan gəncliyi 2011-2015-ci illər Dövlət Proqramı haqqında" sərəncam imzalaması ölkədə gənclərə göstərilən qayğının daha bir nümunəsidir. Forumda iştirak edən gənclər Prezidentin rəhbərliyi ilə aparılan islahatlardan söz açaraq, dövlətçilik maraqlarının hər şeydən üstün olduğunu qeyd etdilər.

tuwa®

MANTO
TUNİK
KOSTYUM
YUBKA
ŞALVAR

HİCABLI QADIN
GEYİM LƏRİNDE
BOL ÇEŞİD VƏ
İNANILMAZ UCUZLUQ

İRFAН ABUNƏÇİLƏRİNƏ
ƏLAVƏ ENDİRİMLƏR
NƏZƏRDƏ TUTULUR!

**Ünvan: LÖKBATAN
BİNƏ BAZARI**
Sıra 7A, korpus 3,
maqazin: 28 (keçid)
Tel: (+994 55) 208 72 55
(+994 12) 408 40 43